

Sarina Cassvan

Între pană și spadă

UN TÎNĂR FUGEA ÎN NOAPTE PE BOSFOR...

Vîslele caicului tăiau fără zgomot undele liniștite ale Bosforului. Înfășurat într-o mantie neagră, omul care ședea în spatele vîslașilor părea o umbră care se topește în ceața deasă a nopții.

Barca atinse pontonul de birne și omul în mantie neagră sări cu o sprinteneală ce dovedea destul de puțini ani și destul de multă obișnuință a meșteșugului scrimei, care dă piciorului tărie, brațului dibăcie, iar ochiului agerime.

Un bărbat înalt se desprinse din umbră, îl întîmpină și-i șopti cu glas prietenos :

— Iată-te ! În sfîrșit !...

Apoi își trecu brațul pe sub brațul noului venit și porniră să urce împreună treptele de marmură albă, care duceau de la țarm, printre chiparoșii și boschetele acoperite cu glicină, către o clădire ce abia se ghicea în noapte.

În casă, lumînările ce ardeau în candelabre de bronz aruncară lumină asupra chipului oaspetelui. Era un om ca de vreo treizeci de ani, cu o barbă mică, neagră, cu ochi strălucitori ce-ți pătrundeau parcă în suflet, cu un surîs în colțul buzelor, în care se amesteca ironia și blîndețea, dînd chipului un farmec cuceritor. Zvîrlind, cu o mișcare grațioasă, mantia de pe umeri, își îmbrățișă gazda și spuse, cu aceeași căldură cu care fusese întîmpinat :

— Îți mulțămesc, dragă prietene.

Nu era prea înalt, dar în toată ținuta sa, și mai ales în felul cum își ridica fruntea, ca și cum ar fi vrut să facă drum privirii sale cercetătoare, avea o stăpînire de sine și o hotărîre care îl făceau să pară mai vîrstnic decît era în realitate.

Înveșmîntat după V-lea, el purta un costum care nu semăna cîtuși de puțin cu mlădierea înceată și molatecă a orientalului.

Gazda se desprinsese din îmbrățișare, apropiase un jilt de o măsuță unde se afla samovarul de argint în care apa clocotea încetișor și, cu un surîs, își îmbie oaspetele să se așeze. Apoi turnă ceaiul în ceștile mari de porțelan, rînduite pe tavă.

— Mă iartă, cneaze Dimitrie Constantinovici, că nu te pot cinsti cu ceva care să se apropie de băuturile aduse de domnia ta din Moldova, pentru a-ți aminti de locurile unde te-ai născut. Am însă și eu, după cum vezi, ceva care îmi amintește de patria mea : samovarul, ce nu lipsește din casa nici unui rus adevărat.

Din fericire, maiestatea sa țarul Petru, cînd m-a trimis ca ambasador aici, la Constantinopol, nu mi-a poruncit : „Conte Petre Andreevici Tolstoi, lasă-ți samovarul acasă !” Dacă ar fi făcut-o, cine știe ? Poate că aș fi îndrăznit să-i spun : „Iertați-mă, maiestate, dar fără el nu pot pleca !” Cu toate că nu știu de fel ce s-ar fi întîmplat dacă m-aș fi împotrivit, măcar în glumă, voinței sale... Dar fără acest samovar și fără cîteva cești cu ceai bun, rusesc, pe zi, aș fi murit de urît pe malurile atît de parfumate de chiparoși și otrăvite de urzeli ale Bosforului.

Și fiindcă băutura aceasta îți dă curaj și te încălzește, cred că o cană cu ceai este nimerită pentru domnia ta, în această împrejurare neobișnuită. Mai ales că noaptea a fost cam... răcoroasă.

Dimitrie Cantemir își ascultă prietenul, gustă cu plăcere din ceaiul aromat și surîsul îi apărură din nou pe buze. Totuși ultimele cuvinte ale contelui îl puseră o clipă pe gînduri și o cută adîncă își făcu loc între sprîncenele îmbinate.

— Nu, prietene dragă, răspunse el, împrejurări ca acestea nu sînt pentru mine neobișnuite. Am mai fost silit și în alte dăți să fug ca o fiară hăituită,

să mă ascund de uneltirile vrăjmașilor. Uneltiri viclene, cu atît mai dureroase pentru mine, cu cît veneau de la frați, de la oameni din același neam.

— Am înțeles, din cele ce mi-a spus spătarul Toma Cantacuzino, cînd mi-a vestit că vei veni în astă-seară să te refugiezi aci, că marele vizir a plecat urechea la pîrile domnului Moldovei, Mihail Racoviță, și mai ales la... galbenii domnului Munteniei, Constantin Brîncoveanu. Dar n-am înțeles de ce te-au pîrît? Ce rău le-ai făcut, principe? De ce se îndîrjesc astfel împotriva domniei tale?

Spunînd acestea, Tolstoi se aplecă să mai toarne o ceașcă cu ceai oaspei său, care rămăsese cu ochii duși în depărtări nedeslușite. Dimitrie tresări, luă ceașca, mulțumi cu o aplecare a capului, apoi oftă adînc :

— Nu le-am făcut nimic, prietene. Le este teamă de ceea ce gîndesc ei că le-aș putea face. Am cusurul că am știut să văd toată jalea și obida pe care au adus-o asupra Moldovei mele neîncetatele schimbări, plătite cu bani grei, ale domnilor. Și jaful fără frîu al boierilor, care îl joacă pe domn după cum vor ei și storc pînă și măduva din oasele norodului. Și mai am cusurul că nu m-am temut a le-o spune, și că iubesc nespus de mult țara pe care ei o pradă. Asta e toată pricina zavistiei dintre noi.

— E destul, zise Tolstoi. Ei cunosc prietenii pe care ai știut să ți le faci printre marii dregători ai turcilor. Domnul Moldovei se teme să nu-l pîrăști și, dîndu-se ascultare spuselor domniei tale, să nu fie mazilit. Dar ceea ce nu înțeleg e de ce îl sprîjină domnul Munteniei, care îți e rudă?

— Tocmai fiindcă îmi este rudă. Prin căsătoria mea cu fiica lui Șerban Cantacuzino, Casandra, vara lui, se teme că aș putea rîvni la tronul Munteniei, cu aceeași îndreptățire cu care aș putea cere sultanului scaunul Moldovei, ca urmaș al voievodului Constantin Cantemir, tatăl meu.

N-au de unde ști cît de departe de mine e pofta de-a domni, ce m-ar îndepărta de buchiile la care ostenesc, de cercetările prin biblioteci care-mi sînt atît de dragi.

— Te înțeleg, prietene, căci rodul acestor cercetări ți-a statornicit o faimă de mare cărturar printre capetele cele mai luminate ale Răsăritului. Zilele trecute, vestitul geograf și istoric Meletie îmi spunea că nici una dintre mințile de pe aici nu se pot asemui cu a domniei tale, fiindcă ai îmbrățișat și adîncit deopotrivă toate științele : istoria, filozofia, geografia, medicina, arhitectura și cîte altele.

— Vorbele lui Meletie, care mi-a fost pe vremuri dascăl la Academia grecească de aci, sînt pentru mine o mare măgulire și le prețuiesc cum se cuvine, răspunse Cantemir, cu o ușoară aplecare a capului. Dar tocmai de aceea cred că nu trebuie să-mi părăsesc cercetările, care pentru binele științei mai au de dat multe roade.

Dimitrie se ridică din jilțul său, parcă n-ar fi putut răbda năduful ce-l înăbușea, și porni a umbla cu pași mari prin încăpere. Tolstoi îl urmări un timp cu privirea, apoi spuse ca pentru sine :

— Și totuși e păcat !... Dacă în Moldova ar fi domn un om de ispravă, ar putea face acolo ceea ce a făcut țarul Petre Alexeevici în Rusia. Și la noi boierii erau atotputernici, cneaze Dimitrie Constantinovici, dar țarul le-a tăiat semeția, o dată cu bărbile !

La cuvintele acestea, Dimitrie se opri în fața lui și îl privi lung. Parcă ar fi vrut să spună ceva și parcă n-ar fi vrut. În cele din urmă, reluă firul vorbei de unde îl lăsase :

— Sărăcia la care a adus Racoviță Moldova a făcut pe țărani să se răscoale. Oamenii s-au ridicat să-și ocrotească hrana pe care le-o fură vătafii. Pe alocuri „stăpînii” au fost siliți să fugă în munți. Acestea sînt fapte de care se tem boierii a nu fi aflate la Poartă și ei în mine văd primejdia de a le face cunoscute. Iată de ce mă urăsc și îmi vor pierzarea. Brîncoveanu l-a trimis aci pe Toma

Cantacuzino, cu pungi multe, să ceară vizirului surghiunirea mea. Dar Toma e un om cumpătat și cu suflet. El și-a dat seama că Racoviță, oricît i-ar fi de credincios Brîncoveanului, nu e vrednic de a fi domn și nu poate aduce decît neajunsuri aceleia care-i sprijină domnia. De aceea m-a vestit de toate josnicele uneltiri pornite împotriva mea, iar în seara aceasta, cînd bostangiii veneau să mă ia de acasă și să mă azvîrle în „Închisoarea celor șapte turnuri”, mi-a trimis veste să fug către casa domniei tale, unde voi găsi un adăpost ferit și multă prietenie. Acum îmi dau seama că n-a greșit.

Dimitrie puse mîna pe umărul lui Tolstoi și adăugă :

— În Țarigradul acesta, în care sînt silit să trăiesc de atîția ani, nu m-am simțit îmbărbătat decît de căldura sufletului domniei tale. Iată, acum îmi dai adăpost aci, punîndu-ți capul în joc, pentru a mi-l scăpa pe al meu. Este un nou prilej să te cunosc și să simt cît de îndreptățită e prietenia ce îți port.

Tolstoi îi luă mîna și i-o strînse bărbătește.

— Tot atît de îndreptățită cît și a mea, principe. Am simțit că vom fi prieteni chiar din prima zi cînd ne-am cunoscut, la recepția ambasadorului Franței, domnul de Fériol.

Dimitrie zîmbi înseninat.

— Cu cîtă plăcere îmi amintesc de ziua aceea ! Am vorbit tot timpul despre muzică.

— Eu am vorbit, dar domnia ta mi-ai dat de atîtea ori prilejul să te și ascult cîntînd. Ai un glas încîntător, Dimitrie. Ce seri minunate au fost acelea, cînd doina romînească îmi aducea aminte de cîntecele poporului meu. Parcă mi se părea că mă aflu acasă la mine, în Rusia, și parcă îmi mai alina dorul de patrie.

— Te înțeleg, prietene. Cînd îngîn o doină din acelea pe care le ascultam în copilărie, acolo la noi, în Siliștenii din ținutul Fălciului, parcă ar intra țara toată în cămara mea.

Și, închizînd ochii, Dimitrie adăugă încet, cu glas scăzut :

— Doar așa mai pot răbda dorul de țară.

Tolstoi îi respectă în tăcere clipa de reculegere, apoi vorbește cu un glas mai vioi, pentru a sfișia vîlul de tristețe ce-i cuprinsese pe amîndoi.

— Vezi, cneaze Dimitrie, adineaori am pomenit numai cîteva dintre științele și artele pe care le stăpînești, dar am uitat acel minunat tratat de muzică prețuit de sultan și în care ai însemnat notele cu litere arabe, pentru a le face pe înțelesul turcilor. Cît despre cîntecele pe care le alcătuiești și le cînti din tambură, ele dau atîta farmec ospetelor unde ești poftit, încît nu e de mirare că ți-ai făcut prietenii printre toți marii dregători. Turcii te socot ca pe unul de-al lor...

Dimitrie strînse puțin buzele, apoi răspunse cu un zîmbet amar :

— Da, așa e ! Am învățat carte la ei și stau aici de atîția ani încît toți mă cred turcit. Dar se înșală !... Se înșală amarnic !...

Glasul lui suna ca al cuiva căruia i s-ar fi atins o rană deschisă.

— Într-adevăr, îi cunosc bine, chiar foarte bine, pe turci și tocmai de aceea îi disprețuiesc. După cum îți vei fi dat seama, la ei totul se cumpără cu bani. În țara asta, stăpîne sînt doar jaful, lăcomia și strîmbătatea ! Și apoi, cum le-aș putea fi prieten, cînd țara mea suferă atît de pe urma lor ?

— Am fost întotdeauna impresionat de marea dragoste pe care ai păstrat-o pentru țara domniei tale, cu toate că ai trăit departe de ea aproape douăzeci de ani, spuse Tolstoi.

— Douăzeci de ani ! repetă Dimitrie, înăbușindu-și un oftăt, iar după un răstimp urmă : Cum aș fi putut s-o uit ? Dacă ai ști?... Nu, nu poți ști. Și nici nu ți-am povestit vreodată ce-a însemnat pentru mine, copilul de atunci, să-mi părăsesc pămîntul în care m-am născut. În seara aceasta, și față de prietenia ce mi-ai dovedit, simt nevoia să-mi deschid sufletul în fața domniei tale și nu-ți va fi

greu să înțelegi pentru ce inima mi-a rămas acolo, pentru totdeauna.

Dimitrie își lăsa ușor bărbia în piept și începu a-și depăna firul aducerilor aminte cu un glas potolit, care ascundea o mare durere. Așa precum unele ape, liniștite astăzi, ascund urmele naufragiilor de ieri.

Umbrele celor doi prieteni, ce se destăinuiau în noapte la lumina piezișă a lumînărilor din candelabre, jucau pe pereți, în timp ce în mintea lui Dimitrie Cantemir se deșteptau umbrele trecutului.

— Aveam doisprezece ani cînd l-au uns pe tata domn, își începu el povestirea. Mă aflu în căsuța noastră din Silișteni, cu frate-miu Antioh, cu sora-meă Safta, cu un prieten din vecini pe nume Gheorghită Mitru, copil de răzeș, ca și mine. Mai era acolo și dascălul nostru, părintele Ieremia, om tare învățat, de la care am prins a cunoaște buchiile. Se pare că îndrăgisem de pe atunci cartea, iar el mă îndrăgise pe mine pentru tălmăcirile ce știam a face din limbile latină și greacă, în timp ce frațele meu Antioh se îndeletnicea mai mult cu mînuirea armelor și nu prea se omora cu învățătura. Nici eu nu mă dam îndărăt de la luptele cu spada, ba chiar de multe ori îl întreceam, dar tot mai mult îmi plăcea să deslușesc slovele, să-i cesc cu glas tare lui Gheorghită din cărțile groase aduse de părintele Ieremia, anume pentru mine, din biblioteca lui. Gheorghită Mitru mă asculta ținîndu-și răsufarea și vedeam în ochii lui că e mîndru de mine. Eu îl iubeam pentru că era cinstit și fără ascunzișuri, și astfel s-a legat între noi o prietenie trainică, pe viață.

Maica murise de mult, tata era oștean și mai totdeauna plecat la luptă. Grijă căminului părintesc o purta dădaca Ioana. Ea ne crescuse pe toți, iar pe mine mă alăptase și mă iubea ca pe ochii ei din cap. Biata dădacă! Robotea de dimineată și pînă seara tîrziu și nu mai prididea să le împlinească pe toate cîte se cuveneau, fiindcă noi o țineam în

loc cu hîrjoanele noastre copilărești. Ba mie mi se mai năzărea să-mi spună și povești din bătrîni, așa cum numai ea știa să le spună. Parcă mă văd pe prispa casei, culcat cu capul în poala ei, ascultîndu-i graiul molcom și înflorat. De cele mai multe ori adormeam adulmecînd aerul înmiresmat al serii și biata dădacă mă purta în brațe, cît eram de mare, pînă la pat, călcînd încet, în vîrfurile picioarelor, să nu mă trezească.

Astfel se scurgea viața noastră, tihnită, între îndatoririle școlarești, jocurile copilărești și alintările dădacei.

Dar toate aveau să ia sfîrșit în ziua cînd tată descălecă la Silișteni, în drum spre Iași, să ne aducă vestea înscăunării sale ca domn al Moldovei.

Ne aflam cu toții în tinda casei, cînd năvăli între noi, ca o furtună, sora noastră mai mare, Safta, dojenindu-ne amarnic :

— Ia mai tăceți din gură, măi băieți ! Faceți atîta larmă de nici nu auziți că vine tătucu !

Întîi credeam că șaguieste, cînd o văzui intrînd zorită și pe Ioana, care mă luă de mîină :

— Ia, vin în grabă, Dumitrașcule ! A sosit mărița ! Chiar acu' descălecă la scară ! zise ea către mine, căci numai pe mine mă vedea, sărmana.

Fără a mai aștepta să ne spună a doua oară, noi o zbughirăm cu toții pe ușă afară, într-un iureș copilăresc. Într-adevăr, se auzeau pe aproape glasuri și zgomote de copite. Glasurile se împleteau cu rîsetele și chiotele noastre de bucurie, în timp ce dădaca alerga grăbită să deretice prin încăperi, iar părintele Ieremia ieșise în prag :

— Strașnic călăreț, Constantin Vodă ! se minuna el. Ia te uită cum se ține în șa, ca un flăcău !

Tata avea pe atunci șaptezeci de ani. Iute în mișcări, potrivit la stat, rumen la față, avea barba albă și ochii pătrunzători, fără pic de trufie. Era înțelept, deși neștiutor de carte, deschis și prietenos la vorbă.

Părintele Ieremia se plecă adînc în fața lui și îi ură bun venit. Ne înclină și noi, rostind, mai mult în șagă :

— Să trăiești, măria ta !

Tata ne trase la el, rizînd șugubăț, și ne întrebă dacă nu cumva îl „firitisim” ca boierii, cu gînd să ne ia în seamă „pentru slujbele domniei”.

Noi tocmai ne pornisem a rîde și mai tare, cînd o văzurăm pe dădaca apropiindu-se și înclinîndu-se cucernic în fața lui ! În spatele ei mai sosiră și alți oameni din curte, dornici să-l vadă pe Constantin vodă.

Am tăcut, cu adevărat tulburați, și am privit cum se apropie cu sfiiciune de tata.

— Măria ta, spuse ea, cu glasul muiat de înduioșare, îngăduie-ne să ne închinăm și noi, cu cugețul curat, și să-ți zicem : Bine ai venit și să-ți fie într-un ceas bun ! Iar de-i fi țării domn cu tot atîta milă cît ne-ai fost nouă stăpîn, ți-a fi de laudă și de pomenire...

Într-adevăr, de multă milă avea nevoie biata țară a Moldovei, pustiită de războaie, arsă de pîrjolul secetei, sărăcită de jaful vrăjmașilor. Își plîngeau oamenii copiii morți de foame și multă alinare așteptau de la domni, fără s-o afle.

Tata îi răspunse, tulburat :

— Îți mulțămesc, dădacă. Ai grăit din suflet... Și cu tot sufletul voi căuta și eu să plinesc nevoile țării...

Tata cunoștea amarul poporului și-i plîngea inima de jalea lui. Dar mult amar mai era acum și în sufletul său... Ne cuprinse deodată și ne strînse la piept, de parcă ar fi strîns în brațe țara toată. Neștiind ce-l frămînta, soru-mea, răposata, îi sări de gît, căutînd a-l înveseli. Dar tata ne strîngea tot mai tare în brațe, și ne privea lung, de parcă ne-ar fi văzut pentru cea din urmă oară.

— Voi știți, copii, zise el într-un tîrziu, că vin de la Țarigrad cu firman de întărire în scaunul Moldovei.

— Da, tată, îl întrerupse fratele meu Antioh. Și mult ne-am bucurat la gîndul că, dacă tu ești domn, noi vom fi beizadele !

Tata se încrunță puțin, dar caută a lega din nou firul vorbei întrerupte.

— Nu te gîndi la mărire, feciorule, că nu știi cît plătește.

— Cît, tătucă? șaguii eu, dar tatii nu-i era de sagă și îmi răspunse cu un oftat adînc.

Aflarăm atunci că, pentru a-i da întărire la domnie, Poarta punea domnului, peste îndatoririle țării, și una a lui, mult mai grea decît toate. Căci Poarta, vrînd să fie sigură de credința domnului, îi cerea zălog tot ce avea mai scump pe lume. Și din felul cum mă strîngea la piept pe mine, Safta ghici dintr-o dată despre ce era vorba și strigă, izbucnind în plîns:

— Îl cere pe Dumitrașcu!

Un hohot de plîns și un „Doamne, apără-mi copilul!” scapă de pe buzele Ioanei, care rămăsese încremenită în prag.

Tata spuse cu glas sugrumat, abia stăpînindu-și lacrimile, că trebuie să mă trimită zălog pe trei ani la Poartă. Și fiindcă domnul avea doi feciori, i se cerea să mergem pe rînd cîte trei ani fiecare... Ca inima domnului să fie mereu ținută acolo, pe țărmul Bosforului... Să sîngere mereu, cu dorul înfipt ca un cui, adînc, și de mila feciorului să nu-i vie gînd hain¹ de înțelegere cu alte neamuri, împotriva turcului.

Vedeam că tata abia își putea ține lacrimile și, înghițindu-le pe ale mele, i-am spus, căutînd să par voios:

— Să nu-ți pară rău, tătucă! Iaca, eu nu plîng. Și dacă trebuie... oi pleca!

Tata mă sărută, puțin mai înviorat, și zise:

— Să trăiești, Dumitrașcule! Așa se cade să se poarte un fecior de oștean.

Apoi se întoarse către soru-mea, poruncindu-i să meargă să pregătească degrabă toate cele de trebuință pentru drum. Căci în zori urma să plec cu el la Iași și de acolo... la Țarigrad.

---

¹ Hain — trădător. (n.a.)

Deodată o văzui pe Ioana căzînd în genunchi în fața tatii, care întrebă, dîndu-se cu un pas înapoi :

— Ce e, dădacă ? Grăiește !

— Să-mi fie cu iertare, că îndrăznesc, glăsui ea, dar pe feciorul măriei tale l-am crescut la pieptul meu și îl port în inima mea, cum l-aș fi purtat pe copilul meu.

Apoi, cu glasul plin de lacrimi, se rugă s-o lase să plece cu mine, să mă poată acoperi cînd oi dormi, să-mi descînte cînd oi fi bolnav, să-mi așeze la căpătîi cărțile care-mi erau dragi și să-mi povestească despre vremile trecute, așa cum le știa ea din bătrîni.

Tata fu atît de tulburat încît n-o mai putu asculta ; îi întinse amîndouă mîinile și o ajută să se ridice, apoi îi spuse :

— Nu vreau să-ți tulbur sufletul, care a ostenit atît în grija copiilor mei... Să hotărască Dumitrașcu !

Eu nu mai așteptai să-mi spună a doua oară și alergai la pieptul dădacei. Fruntea tatii se descreți, iar pe buze îi înflori un zîmbet. Se bucura în sinea lui că nu voi fi un suflet stingher, acolo, printre străini.

Ioana ieși împăcată, iar tata ne luă, pe mine și pe Antioh, pe genunchi, mai ușurat parcă. Îmi culcai capul pe pieptul lui, așa cum făceam cînd eram mic. Tata mi-l cuprinse și mă sărută pe frunte. Atunci nu m-am mai putut stăpîni și izbucnii în plîns. El mă dezmierdă pe păr și-mi zise :

— Așa ! Acum poți plînge, băiatule ! Descarcă-ți sufletul... Dar cînd vei fi acolo, printre străini, să nu plîngi. Auzi ? Și mai ales ia sama, vei vorbi altă limbă, să n-o uiți pe a ta ! Vei trăi în țară străină, nu te înstrăina ! Prin orice locuri, în orice vremuri, să nu-ți uiți neamul ! Să nu-ți uiți graiul ! Să nu-i uiți pe ai tăi !

I-am răspuns, cu glas hotărît :

— N-am să uit nimic, tată !

El a adăugat :

— Și, mai ales... Să nu uiți niciodată lacrimile acestea. Să le răscumperi ! M-auzi ? Căci nu sînt numai lacrimile tale. Sînt o părticică din lacrimile cele multe... Sînt lacrimile țării. Să nu le uiți niciodată ! Niciodată !

— ... Și nu le-am uitat, prietene, spuse Dimitrie, ridicînd ochii către Tolstoi, cînd sfîrși lunga-i povestire. Nu le-am uitat nici o clipă, așa cum n-am uitat cîntecul doinei, care-mi suna în urechi cînd am plecat în surghiun. Cum n-am uitat vaietele de jale ale poporului, de care vorbea tata. Acum înțelegi de ce nu-i iubesc pe turci ? De ce nu doresc decît un singur lucru : să-mi văd țara scăpată din robia lor ? Să se pună odată capăt jafului și silniciei !

— Te înțeleg, Dimitrie, răspunse Tolstoi, ridicîndu-se din jîlțul său. Și mai înțeleg un lucru. De ce Toma Cantacuzino n-a putut să îndeplinească trista lui însărcinare, de ce s-a simțit apropiat și prieten cu domnia ta. Fiindcă se vede că și el nutrește aceleași gânduri...

— Știu, prietene, îi cunosc bine simțămintele. Și cred că el a înțeles ca și mine de unde putem nădăjdui scăparea. Iată dovada.

Și Dimitrie întinse prietenului său o scrisoare, pe care o scosese din mîneca largă a veșmîntului. Tolstoi o desfăcu și citi :

„Sultanul de acum e lacom și hrăpăreț ca uliul, invidios, fricos, prost și toți cei din jurul lui, începînd cu vizirul, nu se gîndesc decît la jafuri. Mînia cerului fie asupra lor ! Toți ne-am învoit a spune că împărăția turcească se va duce de rîpă în curînd. Nădăjduim că puterea aceasta va pieri, de se va îndrepta asupra ei, nimicitor și biruitor, „domnul nostru” Petru, îndată ce va isprăvi cu craiul șved”.

— Și eu văd, din felul cum se desfășoară lucrurile, că steaua țarului Petru urcă neîncetat, pe cînd aceea a turcilor a început să pogoare fără oprire, adăogă Dimitrie. De aceea am și început

a aduna temeiurile unei istorii a imperiului lor, pe care o voi numi, fără înconjur : „ISTORIA CREȘTERII ȘI DESCREȘTERII IMPERIULUI OTOMAN”. Dar această descreștere nădăjduiesc s-o văd cît mai curînd schimbată în prăbușire !

— Ai dreptate, cneaze Dimitrie. Ciocnirea dintre noi și turci e de neînlăturat. Dar țarul trebuie să sfîrșească mai întîi, biruitor, războiul cu suedezii, pentru a-și întoarce toate puterile împotriva semilunei, care stă amenințătoare deasupra capetelor noastre...

— ...Din această ciocnire ar putea să sară scînteia libertății pentru țările romînești ! exclamă voios Dimitrie și, ridicîndu-se, puse amîndouă mîinile pe umerii lui Tolstoi și-l privi adînc, stăruitor. Pieptul i se umfla și ochii îi străluceau, de parcă ar fi văzut cum răsar, la capătul unui drum lung, zorii dezrobirii...

O ZI HOTĂRÎTOARE

Cinci ani se scurseră din acea noapte a destăinuirilor în jurul samovarului, din casa primitoare a contelui Tolstoi, și împrejurările care urmară întăriri dreptatea celor gândite și împărtășite atunci între cei doi prieteni...

La Țarigrad, marii viziri se schimbau des. Și fiindcă la această înaltă dregătorie fusese ridicat Țebender Mehmed Pașa, un bun prieten al lui Dimitrie Cantemir, tânărul învățat moldovean se bucură din nou de libertate.

Doar după câteva luni de la noaptea aceea, când fusese silit să se furișeze în taină la trimisul moscovit, spre a scăpa de zidurile umede de la Edicule,, cumplita închisoare a celor „șapte turnuri“, marele vizir îl întări, pentru a doua oară, în scaunul domniei Moldovei pe Antioh, fratele mai mare al lui Dimitrie, în schimbul a două sute de pungi.

Prin aceasta, năzuința lui Cantemir către o liniște prielnică studiului păru să-și afle împlinire. Se încumetă chiar să-și dureze o casă pe țărmul Bosforului, pe o înălțime de unde privea asupra cetății, descoperind ochilor chiparoșii înalți și cupolele Sfintei Sofia.

Înălțimea aceasta purta numele de „Sangiakdar-Iokuși“, care în turcește înseamnă „Colina stegarului“. Numele îi rămăsese de la o veche legendă, care spunea că după cucerirea Constantinopolului de către turci fusese găsit acolo trupul celui din urmă apărător al cetății, care căzuse în bătălie înfășurat în cutele steagului său.

În încăperile ei boltite, adusese nenumărate cărți rare, în care se găseau întâmplări ale Bizanțului sau ale vechii Elade, cercetate de el cu pricepe-

rea unui bun cunoscător al istoriei, ca și unele vechi obiecte de artă, dezgropate cu pasiune de arheolog din ruinele vechilor palate. Dintre ele, ținea chiar lângă masa sa de lucru o bucată de porfir, pe care era gravat chipul unei femei, cu fruntea încununată de lauri, cu părul fluturînd în vînt, cu o ramură de măslin într-o mînă, iar în cealaltă ținînd cu strășnicie frîul a patru cai înhămați la carul ei ce înainta triumfal. Socotea că trebuie să fi fost chipul vreunei zeițe a păcii, operă a unui meșter grec dăltuită cu cel puțin cinci veacuri înaintea erei noastre. Înconjurat de asemenea obiecte de artă, îi plăcea să-i primească pe vechii săi dascăli, pe care acum îi întrecuse în tainele științelor și care se bucurau nespus că puteau intra în casa primitoare a principelui moldovean. Mai des veneau Ion Cariofil, un bătrîn teolog, filozoful Spandoniu, Liciniu, un medic vestit care studiasse la Padova, geograful și istoricul Meletie de Arta, și dascălul din copilărie al lui Dimitrie, Ieremia, care ascultîndu-l adesea vorbind pe fostul său învățacel, și amintindu-și de vremile petrecute la curtea tatălui său, spunea înduioșat: „Mă bucur că am putut fi plugarul care a ostenit la holda minții tale!”

Toți acești înțelepți, ce făceau fala Academiei grecești din Constantinopol și care la rîndu-le se mîndreau cu prietenia lui Cantemir, veneau bucu-roși în casa lui, nu numai pentru a gusta zaharicale pregătite de soția sa Casandra, ci mai ales pentru a porni lungi discuții în care cuvintele de spirit se încrucișau ca niște spade bine ascuțite. Controversele acestea durau adesea pînă seara tîrziu, în liniștea întreruptă din cînd în cînd doar de cîntecul monoton al muezinului, ce se auzea venind din înălțimea sutelor de minarete ale moscheelor dimprejur.

După ce plecau, Dimitrie, rămas singur, își urma truda lui sirguincioasă, stăruind deasupra filelor albe pe care le înnegrea cu scrisul său îngrijit și frumos.

Căci tot ce dăduse la iveală pînă atunci îl nemulțumea. Rîvnea mereu spre mai bine. Trecuseră abia zece ani de cînd, aflat în pragul tinereții, scolese din tiparnițe prima sa lucrare „Divanul” sau „Gîlceava înțeleptului cu viața”. De atunci scrisese o logică, o carte asupra teoriei muzicii și o carte de metafizică. Dar, încetul cu încetul, mintea lui începuse să se dezbrace de înrîurirea gîndurilor mistice, de care mai erau împovărate, sub influența călugărească a lui Ieremia, lucrările lui din tinerețe. Prin studiile lui minuțioase cunoscuse adevărul științific al lucrurilor și acum nu se mai putea împăca de fel cu explicațiile pe care vechii filozofi și cărțile sfinte le dădeau fenomenelor naturii. Îndrăznise chiar să proclame, într-o lucrare a sa, că tot adevărul vine de la simțuri, de la experiență și își amintea, cu un surîs, de furtuna pe care o stîrnise această afirmație îndrăzneată. Totuși furtuna aceasta nu-l împiedicase să presare în paginile ultimei sale lucrări „Istoria ieroglifică” multe din aceste gînduri asupra științei...

Se simțea atras tot mai mult spre cercetarea fenomenelor concrete, a istoriei, a geografiei, a arhitecturii. De aceea plănuia să scrie nu numai o istorie a imperiului otoman, așa cum spusese în seara aceea de pomină în casa lui Tolstoi, dar și o istorie a romînilor, din timpurile cele mai vechi, și o descriere a Moldovei lui iubite. Într-acest fel încerca el să-și ostoiască dorul și dragostea de țara îndepărtată, căreia îi erau hărăzite toate gîndurile și strădaniile lui.

Se bucură în sfîrșit că apele s-au liniștit și că își va putea vedea de cercetările sale. Uitase o clipă că „Templul lăcomiei”, cum numea el stăpînirea otomană, avea nevoie mereu de jertfe noi.

De la o vreme, Antioh nu mai putea face față cererilor de bani ale nenumăraților dregători, mari și mici, ai împărăției otomane! Fu mazilit numai după doi ani de domnie și se întoarse din nou la Țarigrad, căci Racoviță își cumpărase iar domnia.

Cantemir ştia că tezaurul turcesc nu era altceva decît „haznaua vizirului”, în care se scurgeau tot aurul şi toate averile ţărilor tributare. Cînd auzi că nici Racoviţă nu se putuse statornici în scaun mai mult de doi ani, zîmbi amar. Îi luase locul Nicolae Mavrocordat, căruia îi dăduse mîna să plătească 400 de pungi ; căci preţul pentru scaunul domnesc se urcase şi creştea mereu !

Bietul scaun domnesc, în care strălucise altădată Ştefan Vodă, cuceritorul ce îl înfrînsese pe Mahomed, ajunsese să fie pus la mezat. Şi iată că tot ce îi spusese Dimitrie lui Petre Andreevici Tolstoi în noaptea aceea se adeverea. Puterea turcilor începu să scadă mereu, aşa cum prevăzuse Cantemir, în timp ce steaua ţarului Petru se înălţa neîncetat.

După ani şi ani de lupte grele, ţarul izbutise să-l înfrîngă pe Carol al XII-lea, craiul suedez, a cărui oaste fusese zdrobită în bătălia de la Poltava din 1709. Şi acum semetul rege de la miazănoapte, fugărit de oştile ruseşti, se adăpostise cu rămăşiţele oastei sale în cetatea Tighinei, sub paza unei paşale turceşti.

De atunci trecuse mai bine de un an şi „Carol şvedul”, aciuat la hotarul lui Petru cel Mare, nu încetase să uneltească, căutînd să-i asmută pe turci împotriva moscoviţilor, în nădejdea că astfel îşi va redobîndi regatul.

Privind împrejurările cu ochiul omului învăţat să judece desfăşurarea istoriei, Dimitrie îşi dădea seama că, sub liniştea vremelnică, mocnea ceva. Tratatul care cheazăşua pacea dintre Poartă şi moscoviţi fusese de curînd reînnoit, iar sultanul îi trimisese ţarului o scrisoare scrisă chiar cu mîna lui, lucru nemaipomenit în istoria turcilor. Dar Carol, regele pribeag, şi August al Poloniei nu încetau cu uneltirile la „Poartă”. Printre altele spuneau că Petru voia să cuprindă ţara Moldovei, pentru a ajunge să-i lovească pe turci, şi astfel sultanul putea pretinde că ţarul era acela care călcase tratatul dintre ei. În dorinţa lor de-a stăpîni lumea,

turcii se temeau de puterea crescîndă a țarului, care izbutise a cuceri Azovul cu o mîină de oameni. Iată de ce voiau să-i pună stavilă. O ciocnire între cele două puteri putea stîrni o furtună năprasnică, zguduind statele mici din temelii sau chiar înghițindu-le.

★

În după-amiaza unei zile din anul 1710, pe cînd sta pe terasa casei cugetînd la neîncetata prefacere a lucrurilor din ultima vreme, Dimitrie Cantemir auzi un zgomot ușor și ridică ochii. Zgomotul era produs de pașii lui Iani, omul lui de încredere, care venea, ca de obicei, să-i aducă ultimele noutăți, culese de pe ulițele Țarigradului, din forfota pestriță a iscoadelor.

— Stăpîne, astăzi aduc vești de seamă, șopti el, făcînd o plecăciune adîncă. În oraș miroase a praf de pușcă! adăugă apoi, abia trăgîndu-și răsufarea. De azi dimineață, se ține în taină sfat la marele vizir, Baltagi Mehmet Pașa. Astă-noapte a sosit și hanul tătar, Devlet Ghirai, chemat în grabă. L-am văzut intrînd la Sfat, împreună cu prietenul domniei tale Capuchehaia Daul Ismail Effendi.

Dimitrie tresări. Iani avea dreptate. Într-adevăr, veștile ce i le aducea erau „de seamă”. Își privi slujitorul în tăcere, apoi îi mulțumi aplecînd ușor capul. Așadar, ceea ce prevăzuse se adeverea.

Îi cunoștea dragostea și credința. Bietul Iani știa ce înseamnă un nou război, purtat pe meleagurile Moldovei. În ochii lui triști, Dimitrie își citi propriile gînduri. Se întunecă la față. I se părea că vede pîrjolul satelor pustiite, arse de cotropitori, orașele prădate. I se părea că aude vaietele părinților, jalea nevestelor ce-și plîng soții, a mamei ce-și plîng copiii... De se va porni un război, ce se va alege din toată strădania lui pentru învățătură? Din cercetările lui de zi și de noapte? Putea-va, în clipe grele, să-și închine viața numai studiilor sale? Toate acestea îi trecură dintr-o dată prin minte.

Din încăperea alăturată se auzeau glasurile limpezi ale copiilor săi, Maria și Antioh, îngemănate cu vocea caldă și blîndă a Casandrei, mama lor. Mîna îi alunecă, fără de voie, pe teancul de pergamente de pe masa de lucru. Atingerea lor îl făcu să tresară. Erau acolo însemnări pentru „Istoria Imperiului Otoman”, pe care se pregătea s-o scrie și din care avea a se vădi, fără tăgadă, că pofta de cotropire a împărăției lui Osman nu îngăduia o pace îndelungată. Ea dura doar atît cît să-i îngăduie a lovi pe neașteptate în acei pe care tindea să-i asuprească...

Se ridică îngîndurat. Își simțea sufletul plin de îndoieli.

În anii petrecuți în surghiun, la Țarigrad, își dăruise toate puterile minții pentru a aduna tot ceea ce învățătura vremii avea mai de seamă. Întelepții Academiei grecești, unde își urmăse studiile, îi erau toți prieteni, îl prețuiau. Fără îndoială, cinstirea ce i se aducea se revărsa și asupra țării sale și asta îl făcea să se bucure. Era, într-un fel, o răscumpărare a atîtor umilințe. Rîvnise, să-și ducă mai departe învățătura și prin lucrările sale să adauge faimă nouă numelui legat de țara sa, dar acum își da seama că se înșelase !... Nu-și va putea desăvîrși lucrările în orașul plin de iscoade, în care, pentru un cuvînt scăpat la întîmplare, îți puteai pierde viața. De bună seamă că istoria imperiului otoman, din care avea să se cunoască adevărul asupra acestei împărății — fără a fi folosite simboluri, așa cum folosisese el în „Istoria ieroglică” — nu va putea vedea lumina zilei atîta vreme cît el va trăi în această țară.

În zbuciumul său lăuntric, Dimitrie s-ar fi lăsat cuprins de mîhnire, dacă nu și-ar fi amintit de cuvintele pline de tîlc ale lui Tolstoi, din noaptea aceea de neuitat : „Dacă în Moldova ar fi domn un om de ispravă”...

Nu mai încăpea nici o îndoială că la el se gîndise ambasadorul moscovit în clipa aceea. Într-adevăr, Cantemir se simțea în stare a fi „domnul

pe care îl aştepta ţara". El ar fi ştiut ce trebuie să facă pentru mîntuirea ei. Mai întîi, ar fi retezat puterea dezmăţată a boierilor asupra norodului. Apoi ar fi stăvilit despărţirea lor în tabere, ce se pîrau la poartă una pe alta, numai pentru a putea aduce în scaun pe acela care le slujea mai bine interesele. Drept şi clarvăzător, el s-ar fi folosit de împrejurări pentru a-l sprijini pe ţar în clipa în care ar fi pornit războiul între el şi duşmanii lui dintotdeauna, turcii. Întreaga aşezare de acum a lucrurilor s-ar fi schimbat, căci biruinţa ţarului ar fi adus şi ţărilor romîne dezrobirea de sub jugul turcesc.

Toate acestea s-ar fi împlinit dacă ar fi fost el domnul Moldovei. Dar din păcate nu era, şi nici nu avea vreo nădejde să ajungă în scaunul care fusese al tatălui său. Scaunul acesta se plătea cu pungi tot mai multe şi mai grele, iar el era sărac. Tatăl său fusese un oştean viteaz şi un domn cinstit, dar nu se gîndise niciodată să adune averi. Şi nici el, Dimitrie, nu ştiuse să adune altceva decît multă ştiinţă de carte şi cîteva prietenii, printre marii dregători turci, care se întreceau între ei să-l poftască la ospete, pentru darul său de a povesti, pentru cîntecele sale din tambură şi pentru glasul său frumos. Dar toate acestea nu îi puteau ajuta să-şi slobozească ţara din robie.

Dimitrie oftă şi îşi trecu mîna peste frunte, ca pentru a-şi alunga năvala de gînduri ce-l năpădeau.

— De ce oftezi, Dumitraşcule? Ce te apasă? Haide, spune-i dădacei tot ce ai pe suflet. Nu te sfii!

Dimitrie întoarse capul şi privi înduioşat la bătrîna lui dădacă Ioana, care se strecurase pe nesimţite lîngă el, cu paşi domoli, cum îi era obiceiul, poate şi mai domoli din pricina anilor pe care îi ducea în spinare. Bătrîna se încovoiasă de tot, dar ochii îi rămăseseră la fel de vii şi priveau acum, pe omul învăţat şi matur, tot aşa cum îl priveau pe vremuri pe băietanul din Silişteni, cu toate

că trecuse un sfert de veac de cînd îl urmașe în surghiun.

— Ei, ce să fie, dădacă? Ia, m-au furat și pe mine gîndurile, răspunse Cantemir, privind-o cu drag.

Ioana se aplecă și îi spuse la ureche, pe șoptite, de parcă ar fi fost cine știe ce taină :

— A sosit prietenul acela de vine mereu pe aici. Turcul acela gras...

Dimitrie ghici despre cine era vorba :

— Daul Ismail? Capuchehaia hanului tătar? Așa-i, dădacă?

— Așa o fi! Ce știu eu? răspunse Ioana, neînțelegînd ultimele cuvinte.

Dimitrie zîmbi pe sub mustață. După atîta vreme petrecută la turci, Ioana nu izbutise a le rosti numele. De cîte ori o îndemnase să-l învețe, dădaca se împotrivise cu încăpăținare :

— Ba, cît mi-o mai fi dat să trăiesc n-oi grăi nici o vorbuliță pe limba dușmanilor.

Cantemir se porni să rîdă de-a binelea. Dar rîsul îi pieri dintr-o dată. În minte i se strecură o bănuială. De ce venea la el puternicul vistiernic al Porții, omul de încredere al hanului Devlet Ghirai, fără a-i da de știre? Intr-adevăr, erau prieteni și Daul Ismail îl vizita adesea. Îi plăcea să-l asculte cîntînd din tambură, căutase chiar să învețe de la el meșteșugul notelor, iar cînd erau între patru ochi nu pregeta să mai uite de poruncile Coranului și să guste, pe furiș, cîte o cupă de Cotnar, dar își vestea întotdeauna sosirea. Și apoi... Parcă îi spusese Iani că Daul avea să ia parte la sfatul ținut în taină de marele vizir. Ce să se fi întîmplat? De ce venea pe neașteptate? În Țarigrad te puteai aștepta la orice. O pîră, o nimica toată îți putea pune viața în primejdie.

— Poștește-l să intre, dădacă! Poștește-l degrabă, zise el, smulgîndu-se anevoie din gînduri și îndreptîndu-se către ușă, pentru a-și întîmpina oaspele.

Daul Ismail sufla greu, căci pîntecul lui rotunjour îi era o piedică supărătoare la urcarea treptelor, chiar dacă nu se aflau prea multe. Se opri în pragul casei lui Dimitrie, făcînd o sforțare pentru a se pleca adînc înaintea lui. Apoi duse mîna dreaptă la inimă, la frunte și din nou la inimă, după obiceiul țării, și rosti gîfîind :

— Pace ție, beizade Dimitrie !

— Fii binevenit în casa mea, Daul Ismail Effendi, îi răspunse Dimitrie, înclinîndu-se și el.

Apoi, după ce îl pofti să se așeze pe divan, în fața unei măsuțe joase, bătu de cîteva ori din palme.

O slujitoare intră, aducînd pe o tipsie de aramă cafele, ciubuce, zaharicale și o carafă cu vin. Dimitrie turnă vinul în cupele colorate și frumos șlefuite ce se aflau pe tipsie, apoi îi întinse una oaspei, îmbiindu-l :

— Fă-mi plăcerea și gustă, rogu-te, o sorbitură de Cotnar de-al nostru, Ismail Effendi !

Ismail prinse a se codi și își acoperi ochii cu mîneca largă a veșmîntului, ferindu-se ca de vînturi rele.

— Mulțămesc, beizade Dimitrie. Nu mă ispit, rogu-te. Știi bine că nouă nu ne îngăduie Coranul să bem... grăi el, aruncînd priviri lacome spre cupă și umezindu-și buzele cu limba.

— Cum nu vă îngăduie ? se prefăcu mirat Dimitrie. Nu știi că tot în Coran scrie : „Și binele, și răul ne vin de la Alah” ? Iar dacă domnia ta faci vreun rău gustînd din vinul acesta, înseamnă că răul a venit de la el...

— Așa e ! Așa e ! Ai dreptate ! Cît de bine știi domnia ta să tălmăcești versetele Coranului, Dimitrie ! se grăbi a răspunde Ismail, luînd repede cupa și sorbind din ea cu vădită lăcomie. Eram tare nerăbdător să te văd în seara aceasta, beizade Dimitrie, zise el, după ce mai goli o cupă.

— De ce tocmai „în seara aceasta”, Ismail Effendi ? întrebă, cu nestăpînită curiozitate, Dimitrie.

Ismail își umflă cu îngîmfare pieptul, se aplecă puțin către urechea lui, ca și cum s-ar fi ferit să nu-l audă cineva, și-i șopti :

— E fierbere mare în oraș, Dimitrie ! Vin chiar acum de la marele vizir. Acolo s-a ținut în taină sfat.

Dimitrie socoti că e mai bine să nu arate că aflase despre aceasta și întrebă :

— S-a ținut sfat la marele vizir ? Și pentru ce anume ?

— Pentru că... Pe sufletul curat al Profetului ! Nu mai e vreme de stat cu mîinile în sîn ! Faptele Moscului îi dau pe față gîndurile. Țarul Moscului vrea să-și întindă stăpînirea asupra lumii întregi ! Dar n-avea teamă, Alah îl va pedepsi crunt pentru că a îndrăznit să înfrunte puterea sultanului !...

Prefăcîndu-se mirat de ceea ce auzea, Cantemir răspunse :

— Ai dreptate, Ismail Effendi, mare îndrăzneală ! Cînd te gîndești că și-a întins puterea pînă la Azov !... și dădu repede peste cap cupa cu vin, pentru a-și ascunde zîmbetul de mulțumire ce i se ivise nepoftit în colțul gurii.

Ismail nu băgă de seamă nimic și vorbi mai departe :

— Dar hanul Devlet Ghirai, prea iubitul meu stăpîn, a jurat că-l va nimici. A sosit astă-noapte, în taină, să fie de față la sfatul marelui vizir.

Și rostind numele stăpînului său, Ismail făcu o plecăciune adîncă, astfel că nu băgă de seamă curiozitatea care se putea citi pe chipul gazdei.

— Un sfat de mare însemnătate, după cît pricep, întrerupse Dimitrie.

— Vezi bine, răspunse Ismail. De foarte mare însemnătate, și mai cu osebire pentru domnia ta, Dimitrie.

— Pentru mine ? De ce tocmai pentru mine ?

Ismail se aplecă din nou către urechea lui.

— Trebuie să punem frîu pornirii nesățioase a țarului ! zise el aproape în șoaptă. Să ne batem ! Auzi ? Să ne batem ! Ne-au vestit iscoadele noas-

tre și ne-a vestit și Carol, regele suedez, că țarul se pregătește a cotorpi Moldova, pentru a se întinde pînă la noi. Trebuie să i-o luăm înainte și să-l lovim noi mai întîi. Asta înseamnă că bătălia se va da în hotarele țărilor voastre. Acolo vor trebui ridicate poduri peste ape, va trebui hrană pentru oaste și ajutoare de tot felul. Iar pentru toate acestea e nevoie să avem acolo un om de mare încredere !...

Dimitrie își simți inima bătînd mai tare, dar, ca și cînd spusele lui nu l-ar fi tulburat de fel, se aplecă și-l ajută pe Ismail să-și aprindă din nou ciubucul, care se stinsese și din care turcul începu să tragă cu îndîrjire.

După o tăcere de cîteva clipe, Cantemir își re-găsi sîngele rece.

— Om de mare încredere, vezi bine ! Așa cum este de pildă domnul Nicolae Mavrocordat, de la Iași, răspunse el, căutînd să pară liniștit.

Ismail rîse gros. Și rîsul acesta făcu să-i salte pîn-tecul.

— Alah să te ocrotească, beizade Dimitrie ! Dar șăgalnic mai ești ! Bietul vodă Nicolae n-a ținut de cînd este o sabie în mînă. Și, vezi dumneata, acum... e mare nevoie de sabie... Am fost la sfat, beizade Dimitrie, și am venit anume să-ți spun ce s-a vorbit acolo. Știi bine că eu țin la domnia ta ca la un frate. Ai crescut aici, cu noi, ai învățat carte la noi, cunoști limba și obiceiurile noastre și sultanul prețuiește peste măsură înțelepciunea domniei tale...

Spunînd acestea, turcul clipi șiret din ochi și făcu iar o plecăciune, la numele sultanului.

Dimitrie începu să se simtă cam stîngenit și chiar puțin îngrijorat de aceste „nemăsurate” dovezi de prietenie. Ce gînduri ascundeau oare ? De cînd trăia la turci, îi cunoștea bine. Cînd erau lingușitori, o făceau pentru a te lovi mai tare și pe nesimțite. Tulburat din cale-afară, nu răspunse imediat.

După un răstimp, Ismail reluă firul vorbei, de acolo de unde îl lăsase :

— Cine are înțelepciune, are și dibăcie, zise el. Ehe! Eu am socotit de mult, în mintea mea, că numai domnia ta ești vrednic să domnești în Moldova!

Cantemir tresări.

— Îți mulțămesc, Effendi, pentru gândul cel bun, răspunse el, din ce în ce mai tulburat, dar știi bine că domnia se cumpără cu bani mulți...

— Știu, și mai știu că domnia ta n-ai cu ce s-o cumperi! îi luă vorba din gură Ismail. Dar eu am găsit ceasul potrivit pentru a arăta hanului câtă trebuință avem de domnia ta acolo, în Moldova. Și stăpînul meu a adus vorba în Divan. „Este nevoie a schimba pe domnul Moldovei cu un om de mai multă încredere și cu pricepere în ale războiului”, a spus el. A arătat apoi că domnia ta ai luat parte la bătălia de la Zenta și că ești omul cel mai nimerit.

Dar pe măsură ce îl asculta, Dimitrie se întuneca la față, căci tot nu înțelegea ce gânduri se ascundeau sub vorbele meșteșugite ale lui Ismail.

— Sultanul a mai hotărît să nu-ți ceară nici un fel de peșcheș pentru domnie. „Pungile altora fac mai puțin decît dibăcia și înțelepciunea lui!” a spus el.

Și Ismail rîse din nou, cu rîsul lui gros.

— Să-l fi văzut pe vizir, Dimitrie, cum a îngălbenit. Vedea, hapsînul, că îi zboară de sub nas pungile cu galbeni. Ha! Ha! Ha! Dar voia sultanului e mai tare decît lăcomia vizirului, iar domnia ta vei fi domn în Moldova! și adăogă, cu glasul scăzut: Numai... să faci ceea ce ți se cere...

Dimitrie se schimbă deodată la față. Așa cum bănuise, dulceața vorbelor lui tot ascundea ceva. „Oare ce vor să-mi ceară?” gîndi el și se înfioră. Își aminti de ceea ce i se ceruse tatălui său, atunci cînd fusese uns domn. Avea și el copii!.. Nu cumva?...

Nu se mai putu opri, și întrebă grăbit, cu glasul puțin sugrumat:

— Aș vrea să știu, nu-ți fie cu supărare, İsmail-Effendi, dacă nu mi se cer pungi, atunci... ce mi se cere ?

— Nu te trece cu firea, Dimitrie ! Vei afla îndată, îl potoli İsmail. Iată despre ce este vorba. Nouă ne trebuiește domn de credință nu numai în Moldova, ci și în Valahia. Nu ca Brîncoveanu, care a primit trei sute de pungi pentru a da hrană oastei Moscului ! Știi că țarul i-a dat și ordinul Sfîntului Andrei ? Asemenea om fără credință către Poartă nu ne trebuiește ! Vrem a-l schimba numaidecît. Dar asta nu putem s-o facem decît prin vicleșug...

Dimitrie asculta, din ce în ce mai încordat. İsmail se opri, mai trase o dată cu năduf din ciubuc, stătu o clipă în cumpănă, apoi, căutîndu-și cuvintele, rosti cu multă dulceață în glas, și uitîndu-se la Cantemir pe sub pleoapele pe jumătate închise :

— Ascultă, beizade Dimitri, domnia ta știi să vrăjești și șerpilor cu vorba-ți iscusită, cu gîndul domniei tale isteț. Nu-ți va fi greu să-l prinzi în capcană pe hain și să-l aduci aici, la picioarele sultanului. Dar ia seama, numai viu ! „Hainul” mai are pungi multe, și războiul e scump !... Trebuie să punem întîi mîna pe ele, și pe urmă... Ha ! ha !... Ultimele lui cuvinte se înecară într-un hohot de rîs, care făcu să-i salte din nou pîntecul.

Dimitrie îngălbenise și sta gata să izbucnească, dar se stăpîni. Se ridică în picioare și își întoarse fața, pentru a nu-i îngădui turcului să vadă toată sila ce-l cuprinsese și care i se citea în ochi. Rîsul gros al lui İsmail îi suna în urechi ca o batjocură. I se părea că fiecare hohot e o palmă dată pe obrazul lui. Așadar, asta aștepta Poarta de la el ? De aceea îl voia domn ? Să facă din el unealta unei mîrșavii ? Să-l ademenească pe Brîncoveanu, să-l prindă și să-l dea pe mîna turcilor, ca să-l supună la chinuri grele și să-i taie apoi capul ? Întrebă fără a-și întoarce fața către İsmail :

— Mă crede sultanul bun pentru asemenea faptă ?

Turcul se prefăcu a nu pricepe rostul întrebării :

— Cum ? Să nu te creadă bun pentru domnie ?

— Nu la domnie mă gîndeam, izbucni Dimitrie, scos din fire.

— Dar la ce alt te mai poți gîndi ? Nu cumva te codești să-l dai prins pe omul care ți-a fost întotdeauna dușman ? Uiți cît rău ți-a făcut ție, fratelui și chiar tatălui tău ? Adu-ți aminte că din prima clipă cînd ai sosit zălog la Poartă a căutat să-l înșele pe sultan, spunînd că nu ești adevăratul fiu al lui Constantin, ci alt copil, dat în loc. Dar nu l-a putut păcăli pe trimisul lui Alah pe pămînt. Cum te-a văzut, sultanul a spus : Acesta nu poate fi decît fiul lui vodă Constantin !

Glasul lui Ismail se schimbase. În mintea lui părea că se strecurase ceva, ca o bănuială. Dimitrie își dădu seama că nu trebuie să-și dea pe față gîndurile, și-și puse frîu mîniei. Era cît p-aci să-și arate simțămintele adevărate. În minte i se încrucișară mii de gînduri...

Da, avea dreptate turcul, Brîncoveanu îl dușmănea. Se temea să nu rîvnească la domnia lui și să-l pîrască la Poartă. Se mai simțea și cu musca pe căciulă. Un obraz îi era întors către turci, iar altul către moscoviți. Totuși, josnica trădare pe care i-o cerea sultanul îl umplu de silă. Niciodată n-ar fi putut face așa ceva, și mai cu seamă într-o clipă cînd socotea că domnii celor două țări ar trebui să-și dea mîna și să lupte laolaltă, împotriva turcilor, pentru dezrobire. Ar însemna să trădeze de două ori, o dată pe domnul muntean și a doua oară țara.

Totuși nu trebuia să lase domnia Moldovei pe mîna altcuiva. Dacă n-ar primi-o el, turcii ar putea trimite la Iași tot vreo slugă plecată de a Porții. Și ar pierde unicul prilej de a scăpa Moldova de sub jugul turcesc cu sprijinul oștilor lui Petru cel Mare.

Se gîndi că trebuie să-i răspundă ceva lui Ismail, să nu-și prelungească tăcerea, pentru a nu-i trezi bănuieli. Să spună orice, numai pentru a cîștiga timp.

— Nu mă codesc, Ismail Effendi, răspunse el, într-un târziu. Dar vezi, n-aș vrea să iau o hotărîre pripită... Trebuie să mai chibzuiesc !

Iar în gînd își spunea : „Trebuie să caut a cîștiga timp ! Și nu numai în clipa aceasta, dar și în ceasurile, zilele și lunile ce vor urma"... Căci își dădea seama că în tainițele sufletului său hotărîrea fusese luată. Avea să primească domnia, lăsîndu-i pe turci să creadă că e gata a face orice pentru a-i sluji. Dar el nu va face decît ceea ce îi va porunci glasul datoriei sale de domn moldovean. Și tot ce va face, nu va fi decît pentru binele țării lui și pentru scăparea ei din nevoi !...

— Ascultă, Dimitrie, nu înțelegi că avem nevoie de domnia ta în scaunul de la Iași ? auzi din nou glasul lui Ismail, care-l îmboldea : Haide, grăbește-te ! Nu mai e timp de pierdut. Nu mai sta în cumpănă ! Ci hotărăște-te odată !

„O, Doamne, gîndi Cantemir, ce cumpănă grea !” Cum să destăinuiească turcului ceea ce îl făcea să șovăie ? Simțea că trebuia totuși să vorbească, să spună ceva, iute... cît mai iute...

— Nu pot lua această hotărîre, rosti el, fiindcă singura mea dorință e să-mi petrec timpul printre cărțile mele. Să rămîn, înainte de toate, un om al științei. Cred că și în felul acesta pot aduce foloase împărăției !

Se miră singur de prefăcuta smerenie cu care vorbea de împărăția pe care o ura din tot sufletul. Ce-i drept, nu mințise vorbind de dorința lui de a sluji știința. Primea domnia Moldovei din nevoia de a slobozi țara, dar îl durea în suflet că va trebui să se lipsească de aplecarea lui de zile și de nopți peste filele cărților. Știa că de aci încolo bucuria de a scrie va lua sfîrșit, căci va fi silit să schimbe pana în spadă și să se-azvîrle în vîltoarea luptelor. Acolo, la Iași, îl vor înconjura boierii, cu urzelile lor mărunte și-l vor hărțui turcii cu bănuielile lor de hăinire *. Se va izbi de dușmănia turcilor și de

---

* trădare.

lăcomia boierilor ori de cîte ori va voi să facă vreun bine poporului său urgisit. Nu va afla răgaz să-și vadă prea des soția și nici să-și dezmierde copiii.

Glasul aproape mînios al lui Ismail îl smulse din gînduri :

— Ei, nu ! Pe barba Profetului ! Crezi că poți aduce folos împărăției cu bucoavne ? Dimitrie, acum nu îi poți fi de folos decît în scaunul de la Iași și în bătălia dintre noi și moscoviți, care va începe în curînd. Am și dat poruncă. Chiar în noaptea aceasta, iscoada lui Petru va fi azvîrlită în închisoare...

Dimitrie tresări fără să vrea, dar se regăsi repede și întrebă cu glasul în aparență liniștit :

— Ce spui, Effendi ? E vorba de contele Petre Andreevici Tolstoi ?

— Da, de el, vezi bine. A uneltit împotriva noastră ! Ciinele ! O să-i putrezească oasele la Edicule ! Ei, și acum înțelegi că nu mai e vreme de pierdut ? Noi ne-am gîndit la domnia ta pentru că am socotit că în clipele grele prin care trece împărăția este nevoie să avem acolo un prieten credincios. Sultanul îți dăruiește domnia pe viață și fără tribut, iar domnia ta te dai în lături ? Unde ți-e prietenia ? Tatăl domniei tale a fost domn în Moldova și domnia ta nu vrei să-l urmezi ? Dacă ar trăi, ce ar zice el de asemenea ispravă ?

Dimitrie se simți zguduit pînă în adîncul sufletului. Ce gînd vrăjmaș turcilor îl îndemnase pe Ismail să-i amintească tocmai în clipa aceasta de tatăl său ? Toate păreau, în această zi, parcă făcute într-adins spre a-i grăbi hotărîrea... I se păru că aude în urechi cuvintele pe care i le spusese Constantin vodă atunci, la despărțire : „Să nu-ți uiți graiul, Dumitrașcule !... Să nu uiți lacrimile acestea ! Să le răscumperi !... Sînt lacrimile țării !”

Da. Acum știa ce avea de făcut... Trebuia cu orice preț să răscumpere lacrimile copilăriei sale !

Se întoarse către Ismail... cu o lucire nouă în ochii pînă atunci întunecați.

— Ai dreptate, Ismail Effendi... Este mare nevoie de mine acolo, în Moldova. Știu. Voi primi domnia !

— Îți mulțănesc, Dimitrie, zise turcul, gudurîndu-se pe lîngă el, ca un cățel. Știam că în ceasul acesta greu vei fi alături de noi. Chiar mîine vei pleca la Iași. E grabă mare !... Și acum mă duc. Trebuie să vină dintr-o clipă, într-alta, Marele Cancelar al Împărăției, Reiss Effendi, să-ți vestească numirea la domnie. Să te prefaci a nu ști ce s-a hotărît, adăogă el închizînd șiret dintr-un ochi... Nu trebuie să se afle ceea ce am făcut eu... din prietenie pentru domnia ta...

Și după ce-și mai săltă o dată pîntecul, cutremurat de același rîs gros, Ismail se plecă adînc și se zori să iasă. Dimitrie îl petrecu pînă în pragul ușii, apoi se întoarse către soția sa, Casandra, pe care o zărise intrînd.

În încăpere începuse să se lase înserarea. Casandra nu era pentru el numai o soție, ea era cea mai bună și mai apropiată prietenă a lui. Nu era gînd să nu i-l împărtășească. În înțelepciunea și blîndețea ei, Dimitrie afla de cele mai multe ori liniște și îmbărbătare. Ea îl ajuta să vadă mai limpede lucrurile ori de cîte ori era în cumpănă.

Îi vorbi și de astă dată în cuvinte puține, de neașteptata întoarcere a soartei lui, petrecută într-o clipă. Casandra îl privi îndelung, îl îmbrățișă și-și șterse pe furiș o lacrimă.

— Bine-ai făcut, Dimitrie, că ai primit domnia, zise ea, și înălțîndu-se parcă din toată ființa, adăogă : Ar fi fost păcat să pierzi prilejul acesta. Moldova avea mare nevoie de un domn cinstit, cu dragoste de popor, ca tine.

— Îți mulțănesc, buna mea Casandra. Cuvintele tale îmi vor lumina, ca întotdeauna, calea. De îndată ce voi ajunge la Iași, voi trimite aci om de încredere să te aducă lîngă mine. Fii gata de călătorie și pregătește copiii. Sărmanii noștri copii, nu și-au cunoscut încă țara.

Deodată, se opri. În înduioșarea de o clipă, uitase ceva. Se desprinsese din îmbrățișare și, îndreptîndu-se

În grabă spre masa de scris, întocmi un răvaș, apoi bătu din palme și mîna o slujitoare să-l cheme pe Iani, care se afla întotdeauna în preajma casei.

— Să duci răvașul acesta, ca vîntul și în mare taină, contelui Tolstoi, îi porunci el. Dacă întîmpini vreo primejdie în drum, îl rupi și îi spui din gură că în noaptea aceasta ienicerii vor veni să-l ducă la închisoare din porunca sultanului. Trebuie cu orice preț să ajungă la el vestea aceasta din vreme, pentru a se putea pregăti... Spune-i că-i vei aduce știri de la mine cînd va fi acolo, pe orice cale și cu orice preț. Mai spune-i că am primit domnia Moldovei și că... dar nu, nu este nevoie să-i spui nimic mai mult. Știe el ce am în suflet... Eu voi pleca mîine la Iași, tu vei rămîne la Țarigrad, ca reprezentant al meu, Capuchehaia *.

— Îți mulțănesc, măria ta ! murmură tulburat Iani și, căzînd în genunchi, îi sărută pulpana hainei. Te voi sluji cu credință pînă în ceasul meu din urmă ! mai zise și ieși grăbit să-i îndeplinească porunca.

În timp ce Iani părăsea seraiul, ieșind printr-o ușiță tainică, să îndeplinească porunca, din stradă se auzeau sunetele unei muzici zgomotoase care se apropia. Era tabulhanaua împărătească. Îl întovărășea pe Cancelarul împărăției, Reiss Effendi, care venea cu tot alaiul să-i vestească lui Cantemir înscăunarea.

Deodată, în tulburarea și iureșul ce se făcuse împrejur, Dimitrie o zări pe dădacă făcîndu-și loc cu greu printre slujitorii adunați să vadă ce se întîmplase. Abia trăgîndu-și răsufierea, se opri în prag, întocmai ca atunci, la Silișteni...

— Măria ta — grăi ea, și glasul i se înecă în lacrimi. A venit și pentru tine ziua cea mare ! Vezi, pînă acum nu știam pentru ce mai trăiesc. Iaca, pentru ziua aceasta am trăit ! și, căzîndu-i la picioare, i le cuprinse și le sărută.

---

* locțiitor.

Dimitrie o ridică, tulburat, și o îmbrățișă, dar Ioana se desprinsese din îmbrățișare și, înclinându-se adânc, vorbi întocmai ca atunci :

— Să fii domn milostiv și bun, așa cum ți-e sufletul, și să trăiești ani mulți de-aci înainte, Dimitrie Voievod !...

Cantemir o văzu prin pînza lacrimilor, și i se păru că vede în ea întreg poporul, care l-a chemat să-i aducă libertate și ocrotire.. Îndoielile îl părăsiră dintr-o dată, și ieși împăcat să întîmpine alaiul lui Reiss Effendi, Cancelarul împărăției, care se apropia.

DRUMUL SPRE ȚARĂ

Tropotul cailor suna voios pe drumurile Moldovei. Fulgi ușori, de nea pluteau împrejur. Se roteau lin și apoi se așterneau pe cîmpia troienită. Zborul lor îi părea lui Dimitrie ca un joc de zîne din basmele pe care i le povestea Ioana în copilărie. Cîți ani au trecut de cînd nu mai văzuse privesiștea albă a iernii ? Și cîtă liniște îi aducea acum. Parcă-i trecuseră dintr-o dată toate suferințele surghiunului. Se simțea ușor ca un fulg. Pe aici își purtase pe vremuri coroana prea grea pentru capul lui de copil...

Își opri calul înspumat, sări sprinten din șa și alergă sub pomii grei de chiciură, ce străjuiau marginile drumului. Întinse mîinile, apucă o creangă și o scutură de zăpadă, cu o bucurie care îl făcu să izbucnească într-un rîs de care se miră singur...

Și cît de limpede suna rîsul acesta ! De cînd nu mai rîsese astfel ? Își roti ochii împrejur, să cuprindă dintr-o dată toată privesiștea. Era adevărat ? Se afla iar în Moldova ? Parcă nu-i venea să-și creadă ochilor. Da, era în Moldova. Moldova lui ! Călca din nou pe pămîntul ei, și, cu fiecare pas pe care îl făcea, simțea crescînd în el, aprigă, o năzuință, aceea de a săvîrși fapte mari... de a duce mai departe un gînd — gîndul dezrobirii și al înălțării patriei iubite.

De cînd trecuse Dunărea izbutea cu greu să-și țină în frîu neastîmpărul. N-ar fi voit să-l lase pe bătrînul turc, care-l însoțea cu firmanul de înscăunare, să ghicească tot cloșotul ce-i năvălise în

suflet. Și nici vîrsta trimisului împărătesc nu-î îngăduia să meargă mai repede... Iată pricina pentru care Capugi-bașa, plecat — cam în același timp cu Dimitrie — spre a duce porunca de mazilire a lui Nicolae Mavrocordat, ajunse la Iași cu cîteva zile înaintea lui.

Turcul sosise pe neașteptate la curte, însoțit de un om de mare încredere al Cantemirilor, Dumitru Saraciul, care purta cu el cele dintîi porunci ale noului domn.

În timp ce vechiul domn sta în divan și judeca pricinile, nebănuind nimic, Capugi-bașa descălecă de-a dreptul la intrarea din față a palatului domnesc, iar Dumitru Saraciul alergă sub scara dinspre cămarile doamnei, unde știa că se află închis într-un beci, din porunca domnului Mavrocordat, fostul mare vornic, Iordache Russet. Dimitrie Cantemir hotărîse să fie slobozit și, fiindcă era cel mai bătrîn dintre boieri, să fie ales caimacam, pînă la sosirea lui în cetatea de scaun.

Saraciul lovi zdravăn cu baltagul în lacătul beciului, care sări cît colo, și îl scoase la lumină pe vornicul Iordache. Văzînd aceasta, cîțiva boier-nași, ce se aflau în cerdac, alergară în Divan să-i dea de știre lui Nicolae vodă de ceea ce se petrece. Vodă se sculă înspăimîntat și dădu să iasă în curte, dar n-apucă să străbată spătăria și se lovi de Capugi-bașa, care făcu o scurtă plecăciune și îi întinse, fără nici o vorbă, firmanul de mazilire.

Vestea se răspîndi ca fulgerul în tot orașul și porni hăt departe, purtată de soli călare către cei care fugiseră în pribegie, la leși, și pe care domnul Nicolae îi năpăstuiise, să le dea de știre că se puteau întoarce acasă. Între timp, cei încovoiați sub strîmbătățile fără de număr ale domnului se și pregăteau să-i plătească după purtare. Adică, așa cum se numea în graiul celor glumeți, „a-i face calabalicul” domnului mazil! Numai că gîndurile lor n-apucară a se preface în faptă, fiindcă Dumitru Saraciul vesti caimacamului cea de a doua hotărîre a noului domn, care suna :

„Orice ar fi făcut vodă Niculae, să nu se atingă nimeni de cinstea sa, ci ca pe un Domn să-l pornească la Poartă, lăsându-l să ia cu sine tot ce era al lui.”

Adevărul era că nu „domnul” Cantemir se gîndise să-l ferească pe Mavrocordat de mînia celor loviți crunt de răutățile lui, ci „cărturarul” Dimitrie Cantemir se simțise dator a cruța pe un alt cărturar de umilințe și a-i apăra mai cu osebite un „anumit bun”. Nicolae Mavrocordat adunase cu sîrg cele mai rare volume în biblioteca lui. Și era această bibliotecă una dintre cele mai prețioase din cîte au fost pe vremurile acelea. De dragul ei îi iertase „învățatului” Nicolae Mavrocordat toate răutățile ce le făcuse „domnul Mavrocordat” în tot timpul domniei sale.

Astfel, din porunca lui, fu lăsat slobod să plece a doua zi spre Țarigrad, în liniște și pace, așa cum nu mai plecase niciodată un domn mazilit din Țara Moldovenească.

Povestită din om în om, această mărinimie dintii a lui Dimitrie și desferecarea închisorii în care fusese aruncat cel mai bătrîn dintre sfetnicii divanului fu întîmpinată ca un semn bun la început de domnie. Domnul ce se afla pe drum către cetatea de scaun nu trimitea înaintea lui solie de izbeliște, ci se dovedea a avea o inimă deschisă și dreaptă.

Nicolae Mavrocordat, cînd ajunsese la Galați și află că Dimitrie era acolo din ajun, se gîndi că era bine să-i mulțumească pentru îndurarea sa și se duse să i se închine, și să-i aducă la cunoștință cele petrecute la Iași. Apoi îl încredință că nu-l va pîrî, în nici un fel, la Poartă, pentru a-și recîștiga domnia. Îl rugase, de asemeni, să nu dea ascultare nici el la ceea ce-i vor spune boierii pe socoteala lui.

Cantemir îi făgădui, fără a fi prea încredințat că Mavrocordat își va ține cuvîntul. Știa prea bine ce înseamnă lupta pentru domnie și cît preț avea buna credință în Fanar. Dar îi plăcea să-și înceapă domnia în acest chip neobișnuit. Căci era pentru

prima dată cînd un domn mazil se întîlnea și vorbea, în bună pace, cu domnul care îi lua locul, fără a-și scoate unul altuia ochii. Și Cantemir își urmă drumul spre Iași cu cugetul împăcat, călcînd din nou pe pămîntul țării unde se născuse și de unde plecase copil...

Dimitrie dădu drumul crengii pe care o ținuse în mînă și lemnul se dezdoi cu un șuierat prelung, ca o coardă întinsă într-un arc. Sunetul acesta îi păru un răspuns al gîndurilor sale. Simțea că, de-ar striga cu glas tare, i-ar răspunde și arborii, și vîntul, și păsările, și văile, fiecare cu glasul lor, ca un ecou al simțirii lui...

Se avîntă pe cal și porunci ceaușilor care înconjurau butca turcului să pornească mai departe, fără el. Voia să bată drumurile singur, să vadă și să asculte toate, netulburat de nimeni, să se întîlnească iar cu țara și cu oamenii ei. Pe turcul cu firmanul îl va aștepta în satul său de baștină, la Silișteni, unde hotărîse să facă popas...

Acum își ducea calul de dîrlogi prin satele pustii, cu case mici și strîmbe, cu drumuri desfundate, pline de bălți stătute, sub podețe surpate. Era iarnă. Pe drum nu se vedea țipenie de om. Abia ici, colo cîte un firicel de fum, ieșind dintr-un hogeac, dovedea că trăiesc aci ființe omenеști. Era liniște. Nu se auzea de nicăieri un cîntat de cocoș, un muget de vită, un nechezat de cal. Unde se vor fi ascunzînd oare oamenii? Era vreme de iarnă. Nu puteau fi duși la muncă. Ar fi vrut să vadă oameni. În copilăria lui, parcă tot mai vedea un om, doi pe drum. Prin curți se mai ivea cîte o femeie, dînd grăunțe orătăniilor, sau cîțiva copii întrecîndu-se la săniuș. Acum nimeni nu-i aținea calea. Nimeni, nimeni, nimeni!

Se cutremură. De acolo, de departe, de la Țari-grad, prin păienjenişul de amintiri, vedea altfel satul moldovenesc. Anii poleiseră imaginile dragi. Nu mai păstrase în minte decît cămărilor răcoroase ale casei bătrînești, cu miros de busuioc și de sul-

fină, poveștile dădacei și doinele cîntate din caval de păstori idilici. Iată, acum se afla pe pămîntul pe care l-a dorit atît, și acest pămînt arăta altfel decît îl întrezărise în visele lui... Parcă peste toate locurile apăsă o jale nesfîrșită, care se lăsă și pe inima lui. Dar Dimitrie se scutură repede de gîndurile cenușii ce stăteau să-l cuprindă. Nu, nu mai era timp de întristare și nici de visare. Venise aici ca „domn” al țării și ceea ce văzuse nu îi arăta drumul pe care avea să meargă pentru a schimba fața lucrurilor. Iată de ce voia să vadă, cu orice preț, fețele oamenilor. Să-i audă vorbind. Să afle de la ei ce gîndesc, cum trăiesc, ce năzuiesc...

Se opri, își priponi calul în fața unei case, unde văzu un bătrîn în straie ponosite, care se uita la el puțin speriat și oarecum mirat.

— Bună vremea, moșule ! rosti Cantemir și obraji i se îmbujorară de fericire că se putea face înțeles în limba țării lui. Bucuros de oaspeți ?

— Bună să-ți fie inima, răspunse bătrînul și îl privi drept în ochi.

Apoi dădu în lături, cu un zîmbet larg, porțița joasă și strîmtă a casei. Și fiindcă Dimitrie rămăsese pe loc, îl îndemnă :

— Apăi poftim și-i îmbuca la noi cîte ceva, că bag sama vii de la drum lung și-i fi flămînd...

În ochii drumețului se ivi, nepoftită, o lacrimă... Pentru drumul cel lung pe care îl străbătuse, pînă a ajunge la inima cea caldă și bună a bătrînului, și pentru dulceața limbii care îl făcea să se simtă dintr-o dată acasă, în locurile unde rîvnise să ajungă de atîta amar de vreme...

Intră în ograda pustie a bătrînului, pe care auzise că îl strigase femeia „Gavrilă”.

— Nu-ți fie cu supărare, Moș Gavrilă, vorbi Dimitrie, după un darab de vreme. Aș cuteza să-ți pun o întrebare.

— Nu te sfii ! Grăiește ! răspunse, cu voie bună, bătrînul.

— Aș vrea să știu dacă ai copii.

— Cum să nu. Am un fecior, da' amu-i dus la boier... să-l roage să ne mai adaste cu o datorie, că e vreme de iarnă... ș-om plăti-o la vară.

— Așa ? Mă miram că nu văd nici o vită în bățatură. Acu' înțeleg ; s-o dus pesemne cu carul și cu boii...

Bătrînul dădu din cap, a pagubă, oftă de gîndea că i se rup baierile inimii și răspunse :

— Se vede treaba că nu ești de prin partea locului, boierule ! Ori... îți rîzi de mine ?

Cantemir își dădu seama că omul nu știa cu cine vorbește și răspunse cu glasul cel mai blînd din lume :

— Se poate, Moș Gavrilă ? Dumneata mă îmbii cu vorbă bună și eu să rîd ? N-ar fi păcat ? E drept că vin de tare departe, dar m-am născut pe meleagurile acestea și nu-s boier. Mă trag doar dintr-un neam de răzeși de prin ținutul Fălciului.

Lui Moș Gavrilă i se îmbujorară deodată obrajii și parcă îi mai veni inima la loc.

— Dar ia poștește ! Poștește în casă ! Să ciocnim o ulcică de rachiu și să îmbucăm ceva, ce s-o găsi că, de, mare lucru n-avem. Da' o leacă de urdă dulce cu mămăliguță s-a găsi... ei, ca la oamenii nevoiași...

Cantemir se aplecă să poată intra prin ușița scundă în tinda lipită proaspăt cu lut galben, cu pereții puțin coșcoviți, dar văruiți în alb, cu brîu lat tras cu albastru, în partea de jos, cu tavanul întocmit din grinzi nedate la rîndea, mirosind încă a brad. Pe vatră, într-un ceaun de tuci, colcăiau cîteva fire de mălai, să se găsească... de-o mămăliguță și o fiertură de corcodușe sau teci. Mirosul lutului proaspăt, al varului și clocotitul mămăligii îi răscoliră amintiri vechi, dar nu voia să se lase copleșit de ele. Trebuia să fie numai urechi, să audă din gura acestui bătrîn cumsecade, și a altora ca el, cum merg treburile în țara ale căror frîne avea să le ia în mîinile lui de cărturar, care pînă atunci se dovedise a ști să minuiască

pana. Fi-vor ele în stare să țină, la nevoie, și spada ?

După ce se așeză pe laviță, îmbiindu-l pe Gavrilă să stea alături de el, și primi să ciocnească o ulcică de rachiu fiert cu boabe de piper și... „o leacă de zahar” — cum spunea baba Gavriloaia, îndemnându-l să-l guste — îi dădu iar moșului ghes la vorbă.

— Și de ce spuneai că-mi rîd de dumneata, cînd veni vorba de boi, moșule ? îl ațîță Cantemir.

— Apăi nu-i de rîs ? De unde boi ? S-ar mulțami ghietu palmaș și cu o capră, dar și pe aceea ne-o ia zlotașii...

— Ne ia și oul de sub cloșcă, măiculiță, se amestecă în vorbă femeia, ducînd basmaua la gură, gata să plîngă.

— Cum vine asta ? Ian mai spune, Moș Gavrilă. Cine vă pradă ? Că eu îs plecat tare de mult și nu mai știu cum merg treburile pe aici.

— De vreme ce ești megieș de-al nostru, cum s-ar zice, ți-oi spune și eu din cîte am văzut și petrecut, n-aș mai fi trăit să le petrec și să le văd... zise bătrînul oftînd cu năduf.

— Spune, moșule ! Dezleagă-ți nodul de la inimă ! Și de... mai știi, poate că voi putea fi și eu de vreun ajutor... au cu vorba, au cu fapta...

— Asta nu-mi prea vine a crede, fătul meu, că e tare greu, zise zîmbind cu îndoială Moș Gavrilă. De povestit, ți-oi povesti eu cîte ceva, măcar să-mi ușurez sufletul. Dar ia ! Mai ia, rogu-te, o gură de rachiu, și oi lua și eu, să mai prind „coraj”, că tare îs amărit.

— Ia zi, moșule, ce te apasă ? îl îndemnă, plin de blîndețe în glas, Dimitrie.

— Apăi ce să zic ? Că domn nemilos ca Necolae-vodă n-a mai avut țara Moldovei, dragul moșului. Numai sufletul nostru știe ce pătimește de doi ani, de cînd s-o abătut cu urgia pe noi. De cum o descălecat atunci la Galați, și l-a întîmpinat după datină boierimea, și-o și dat arama pe față. Pasămite, domnul cel vechi plecase cu vistieria și-i stricase lui Necolae-vodă socotelile, de nu mai avea cu

ce-și plăti domnia ! Și atunci s-o pornit să stoarcă bani și din piatră seacă. I-o pus pe boieri la scară și i-o bătut cu două sute de toiege la... spate, să scoată bani de unde or ști, de unde n-or ști. D-apăi pe ghetu' Gheorghiță Mitru, mare vistiernic, îl și...

Cantemir tresări, îl întrerupse și-l întrebă foarte tulburat :

— Care Gheorghiță Mitru ? Nu cumva cel din Silișteni ?

— Chiar așa ! Fecior de răzeși de treabă din Silișteni. Oamenii de pe acolo spun că ar hi fostă tovarăș de gioacă cu beizadelele lui vodă Constantin.

Dimitrie abia se putu stăpîni să nu se dea pe față, în frămîntarea ce-l cuprinsese.

— Și spune, rogu-te degrabă, îl îmboldi el pe Moș Gavrilă, ce i-au făcut lui Gheorghiță ? L-au tăiat cumva ?

— Nu, l-o ferit Sfîntul ! Dar rău l-o mai urgisit vodă. Au pus slujitorii să-l lege și să-l lovească cu puștile cele mari, apoi l-au azvîrlit în temniță la Simeni și l-au mai îngreuiat și cu banii steagului, că ziceau dumnealor că prea ține cu prostimea. Cu greu s-au fost slobozit și cu multe pungi. Și-a vîndut tătîne-său tot ce o mai avut în băătăură, sărmanul !

— Și acum ? Acum unde se află Gheorghiță ?

— Apăi au fugit, după cum au făcut și alții, de urgiile și strîmbătățile lui vodă. Iar boierii cei rămași au început a ne îngreuia pe noi, ca să-și scoată banii dați lui vodă. Nouă nu ne e la îndemînă a fugi... Aci ne-am născut, aci murim !... Nădejdea ne-o rămas doar la împăratul Moscului. Poate s-a îndura de noi să ne scape, că așa se aude... Cică stă să se bată cu turcul...

Cuvintele din urmă Moș Gavrilă i le spusese lui Dimitrie în șoaptă, ca pe o taină, aplecîndu-se spre urechea lui, să nu-l audă cineva. Iată de ce nu putu să vadă licărul de bucurie din ochii celui care-l asculta, licăr din care ar fi putut ușor pricepe prețul pe care îl aveau pentru el aceste cuvinte.

Dar în timp ce sporovăiau așa, ușa tindei se deschise și intră pe nesimțite în odaie un flăcău înalt, bine legat la trup, dar tot atît de prost îmbrăcat ca și gazdele. Își scoase căciula cam roasă pe alocuri, o scutură și se apropie de vatră, să-și încălzească minile.

— Iaca, aista mi-i ficiorul, zise cu mîndrie Moș Gavrilă.

Băiatul aruncă o privire piezișă către străinul în straie frumoase, ce sta la cot cu tătine-su pe laviță, și pe fața lui, înăsprită de soare și de vînt, trecu o umbră de sfiiciune, amestecată cu îndoială.

Cantemir se ridică și îi întinse mîna. Tînărul își șterse dosul palmei de suman și i-o întinse cu stîngăcie.

— E un megieș de-al nostru, îl îmbărbătă bătrînul, de prin partea locului, merge către Silișteni. A umblat prin lume și amu s-o înturnat acasă...

— Mă cheamă Dimitrie ! spuse Cantemir privind drept în ochii cu ape limpezi ai băiatului.

— Și mie... îmi zice Mihai !

— Noi îl strigăm Miluță, se amestecă în vorbă baba Gavriiloaia, învăluindu-și feciorul într-o privire, ca o îmbrățișare.

Miluță mai prinse puțin curaj, își luă un scăunăș dintre acelea joase, care abia se țin pe cele trei picioare ca niște fuse, și vru să se așeze, dar Cantemir îl îmbie să stea lîngă dînsul, pe laviță.

— Aș sta bucuros, răspunse Mihai, dar vînjos cum sînt mă tem... că dé.. lavița-i cam șubredă și s-a surpa sub noi, zise el, zîbind și arătîndu-și dinții ca de lup tînăr.

— Nu te lega, mă rog ție, de laviță ! se răsti la el, șugubăț, Moș Gavrilă. E lada de zestre a mumăi tale... Și încă ce mai zestre ! adăugă el zîbind sub mustață, turnîndu-i și băiatului un strop de rachiu din bîrdacă. Ia și tu, fătul tatii ! Bé pentru călătorul străin, care ne-o cîstit casa.

Lui Cantemir îi venea să-i strângă în brațe și să le spună : „Nu ! Nu sînt străin. Eu sînt al vostru, căci pentru voi am venit. Dar fi-veți și voi ai mei ?”

Cu acest gînd porni a le încerca simțămintele :

— Ia spune-mi, voinice, se întoarce el către feciorul gazdelor. Fosta-i pînă acum la oaste ?

— Fost !

— Luptat-ai cu dușmanii ?

— Nu, că n-am apucat...

— Dar dacă ai fi chemat la steaguri, ți-ar plăcea să lupti ?

— Uliu ! Abia aștept să mă bat ! Am eu o socoteală cu cineva.

— Cu cine, măi Miluță ? Cu boierii ? Cu vodă ? Te poți tu măsura cu ei, măi băiete ? intră în vorbă Gavrilă.

Băiatul stătu puțin în cumpănă, se uită cu coada ochiului la străin, apoi slobozi o sudalmă, scăpată cam fără de voie, de pe buze.

— Cu cine ? răspunse el. Cu ai de ne apasă cu biruri și peșcheș, tătucă ! Cu ei ne-om bate... că se aude că oștile îs la hotar și împăratul Moscuii îi tare, tătucă ! O luat cetățile Șvedului ca pe nimică, de umblă riga lor pribeag pe aici pe la noi. Dar tot nu s-astîmpără și sorie cărți la Poartă să strice pacea cu țarul Moscuii.

— Și o stricat-o ? întrebă Cantemir, care asculta încordat spusa flăcăului.

— Eh ! răspunse el cu năduf. Pînă la urmă tot o strica-o, dacă n-a fi și stricat-o !...

— Da multe mai știi tu, măi băiete ! zise moșneagul, trăgînd cu ochiul către Cantemir, să vadă ce gîndește de așa mîndrețe de băiat.

Dimitrie nu mai avea ce zice, își pierduse aproape graiul... Văzuse și auzise mai mult decît se așteptase în scurtul timp petrecut în casa lui Moș Gavrilă.

„Dacă aș avea mulți flăcăi cu mintea limpede și cu inima fierbinte ca băiatul acesta, gîndi el, știu că m-aș putea încumeta să pornesc împotriva dușmanilor țării mele fără teamă.”

Ușa se dădu în lături, ca bătută de vînt și odată tinda se umplu de oameni, împrăștiindu-i gîndurile. Cînd dădură cu ochii de Cantemir, sătenii făcură cîtiva pași înapoi, dar Moș Gavrilă îi îmbie :

— Intrați, intrați, oameni buni ! Da' ce s-o întîmplat de ați 'năvălit cu toții ? Ce vînt v-o adus ?

— Iaca... am venit și noi numai așa, zise, prinzînd inimă, unul dintre ei.

Baba Gavriloaia se dădu jos de pe cuptor și îi îndemnă :

— Pofțiți de ședeți ! Dacă ați venit.

Oamenii se îngrămădiră cum putură pe pat, pe laviță, unii dintre ei rămaseră în picioare pe lîngă ușă. Cătau în jos învîrtindu-și căciulile în mîini. Ar fi avut ceva de spus și se vedea că prezența lui Cantemir îi stînjenea.

— Apăi eu n-am să vă mai stingheresc mult, zise Dimitrie, ridicîndu-se de pe laviță. Văd că aveți oaspeți...

Dar bătrînii nici nu vrură să audă.

— Șazi ghinișor, că noi n-avem taine față de ai noștri... și întorcîndu-se către oameni se grăbi să-i lămurească : Grăiți cu inima deschisă, că nu grăiți către un străin. E un megieș de al nostru, de prin părțile Fălciului. Merge la Silișteni...

— Să trăiască ! rostiră oamenii, aproape într-un glas.

— Ei, acum spuneți, care-i nevoia, că n-ați năvălit voi la mine așa de-a surda, glumi unchiașul.

— Ba chiar așa ! spuse cu jumătate de glas unul dintre oameni.

Moșul dădu neîncrezător din cap :

— Te pomenești că-ți fi venit în pețit ? Dar dé, sînteți cam mulți... Rachiu-i puțin... Ș-apăi... eu n-am fată de măritat, am flăcău, zise el, scărpinîndu-se după ceafă.

— Ce mai încolo, ce mai încoace, grăiesc drept, zise unul din ei mai îndrăzneț. Eu i-am adunat pe țăți și i-am adus încoace. Am zărit în poartă un cal și mai departe doi ceauși de strajă, și m-am temut

în mintea me şea proastă că te-o fi lovit vreo năpastă.

— Că atâtea răle-s pe capul gheţilor oameni, de nu mai ştiu cum s-o scoată la capăt, îi luă vorba un altul.

— Ne-am gîndit că dacă om hi mai mulţi, te-om ajuta mai ghine. Da acu videm că-i linişte şi om putea pleca în pace !

— Linişte şi pace nu-i şi nu va fi ! sări Miluţă, pîn-ce n-a veni împăratul Moscului să ne scape de stăpînirea turcească.

— Asta aşa e ! incuviinţară oamenii şi, încălzindu-se, începură a vorbi cu toţii atît de tare, de nu se mai auzea om pe om.

Numai Moş Gavrilă tăcea şi privea la Cantemir cu alţi ochi. Căzuse puţin pe gînduri, auzind că afară nu era numai un cal, dar şi doi ceauşi. De ce nu-i spusese oare călătorul că era însoţit ? Şi cine erau turcii de afară ? Cu inima lui deschisă îl primise în casă, îl ospătase, feciorul... vorbise cam multe... Cine ştie ce o mai cădea pe capul lor !...

În timpul acesta, Cantemir se pregătea de plecare. Văzuse şi auzise destule. Oamenii erau buni şi plini de nădejde în viitor, cu toată obida lor. Săritori la nevoie, gata să se ajute unii pe alţii, să lupte pentru dezrobirea ţării. Înţelese că nu şi-a lăsat în zadar la o parte uneltele de cărturar, pentru a lua spada în mînă.

— Rămîneţi cu bine, oameni dragi ! spuse el voios. Eu mă duc în drumul meu, dar să mă ţineţi minte. Nici eu nu vă voi uita niciodată ! Apoi adăogă, punînd mîna pe umărul lui Miluţă : Iar tu să ştii că-ţi vei împlini dorul. Vei lupta să-ţi scapi ţara ! Să te duci cînd te-a chema ! Rămii sănătos şi-ţi mulţănesc de găzduire, zise strîngînd mîna lui Moş Gavrilă, şi întorcîndu-se către oameni adăogă : Iar voi să rămîneţi tot aşa, uniţi laolaltă şi... va fi bine ! Că despre mine... veţi mai auzi vorbind.

Cantemir ieşi grăbit, fără ca oamenii să-l mai poată întreba ceva. Rămăseseră în urma lui ca îm-

pietriți, neștiind ce să creadă. Ce voiau să spună vorbele lui? Și cine era oare? De unde venea? Încotro se ducea? Nu știa nimeni.

Toate întrebările rămaseră fără răspuns, căci străinul încălecaseră grăbit și se mistuise în depărtări, ca o nălucă...

Dimitrie ținuse cu orice preț ca în drum spre lași să se oprească măcar o clipă în satul lui de baștină. Să se aplece pe mormîntul mamei, pe care o pierduse pe cînd era foarte mic, și al surorii sale Safta, care îl crescuse. Să rătăcească prin încăperile casei bătrînești, întîrziind mai mult în chiliuța unde deprinsese cele dintîi buchii, ajutat de părintele Ieremia.

Iată-l deci din nou în pridvorul casei părintești de unde se zăreau dealurile pînă hăt departe. Can-temir le mîngîie cu privirea coama molatecă, apoi coborî în curtea casei, acolo unde tatăl său își strunea pe vremuri calul...

Proptit lîngă scară, un bărbat înalt, voinic stătea și îl privea tăcut. Era cam de o vîrstă cu el. I se păru că ține ceva în mîină. Se apropie de capul scării să-l vadă mai bine și deodată rosti plin de bucurie :

— Bună ziua, Toadere ! Tu ești ? Toader al Rusandrei. Așa-i ?

Chipul omului se luminează într-un zîmbet. O zbughi în sus pe scări și nu se opri decît în fața lui Dimitrie, zicînd cu glasul sugrumat de emoție :

— Bine te-ai întors la noi, Măria ta !... Îți mulțamesc că ți-ai amintit de mine !

— Cum să nu-mi amintesc, măi Toadere ? Nu ești tu băiatul rotarului ? Cel care te întreceai cu noi la fugă și ne-o luai mereu înainte ?

Rîseră amîndoi, cu un rîs ce părea că sună la fel. Dar Toader își aduse aminte că Dumitrașcu era os de domn, că se cădea să se poarte altfel cu dînsul și rîsul i se opri pe buze. Se zăpăci și se aplecă, dînd să-i apuce poala caftanului și s-o sărute.

Așadar, vestea înălțării mele în scaunul Moldovei sosise pînă aci, își spunea în acest timp Dimitrie, deși nu o cunoșteau încă sătenii întîlniți în cale ; poate fiindcă aci era mai aproape de cetatea de scaun. Și gîndind astfel, îl opri pe Toader cu un gest scurt :

— Nu așa, Toadere ! Dă mîna ca pe vremuri, că tare mult mă bucur să te văd !

Toader duse la frunte mîna ce i se întinse, apoi o sărută.

— Ce te-aduce la mine, Toadere ? îl întrebă Dimitrie. Ai cumva vreo jalbă ?

— Nu, Măria ta, n-am nici o jalbă ! Am aflat că ai venit la noi în sat, după atîta amar de vreme, și parcă mi s-a înseninat sufletul. N-am putut răbda să nu te văd și să te întîmpin cu mîna plină.

Și, zicînd acestea, scoase la iveală o ploscă cu vin, pe care-o așeză pe masă și o pîine mare, rotundă.

— Așa e datina să-i întîmpini pe călători... Că tare mult ai mai umblat, Măria ta, de cînd ai plecat de pe la noi.

— Adevărat, Toadere. Am stat mult departe. Dar mă bucur că nu m-ați uitat, că v-ați mai gîndit cîteodată la mine, așa cum mă gîndeam și eu la voi.

— Cum să nu ne gîndim, Măria ta ? Cînd ne loveau necazurile, ne gîndeam : „Ei, de-ar fi aci Dumitrașcu să ne ajute !” Și cînd ne înghesuiau vătăfii stăpînirii, oftam : „De-am avea un domn bun ca el, n-am avea atîtea necazuri... Că sînt multe necazurile, la ce să le mai înșir, că le-i fi știind pe toate... îngăduie doar să te întreb, dacă mai stai mult și ce te-a adus pe la noi ?

Dimitrie îl ascultase, aci încordat, aci tulburat de suferințele oamenilor, ce se desprindeau și din cuvintele lui. Dar întrebarea din urmă îl făcu să înțeleagă că Toader nu știa nici el că era noul domn al țării. Îi spusese „Măria ta” fiindcă era os domnesc, ca fiu al lui Constantin vodă. Se gîndi că tocmai de aceea îi vorbise cu inima deschisă și

îl făcu să mai vorbească. Voia să vadă dacă spusele lui se apropie de cele auzite în satul vecin.

— Ba, rogu-te, spune-mi-le, Toadere, că tare aş vrea să aflu ce mai e prin sat la noi. Ştiu că aveţi necazuri multe.

Toader oftă din greu şi dădu din cap :

— Multe, Măria ta ! S-au îndesat dărilor, de ne încovoiaie şi nu le mai prididim. Cere turcul mereu, tot mai mult, şi domnul îi dă. Cată să-şi plătească domnia ! Pofteşte boierul, tot mai mult, şi ţăranul asudă şi-i dă, să-i sature pofta ! Mare jaf şi mare prăpăd pe capul nostru !... Amu s-aude că stă să înceapă iar război, şi tot pe meleagurile noastre. Aşa să fie, Măria ta ?

— S-ar putea, Toadere. Că turcii vor să se ferească de primejdia ce le vine de la ţarul Moscului.

— Of, doamne ! Dar pe noi cine ne-a izbăvi odată de jaful turcului ?

— La cine trăgeţi voi nădejde, Toadere ?

— Apăi, Măria ta, atît cît mă duce pe mine capul, dacă le-ar veni de hac turcilor împăratul Moscului, eu zic că am scăpa de ei !

— Ei, dacă le-ar veni de hac ! Dar eşti sigur că i-a bate ?

— De ce să nu-i bată ? se încălzi Toader, vorbindu-i ca pe vremea copilăriei lor. Oamenii gîndesc că dacă l-om ajuta şi noi, cu toţii, a putea să-i bată. Eu, unul, socot că toată suflarea s-a alătură de acela care ar veni să sloboadă ţara din robie.

— Se poate, Toadere. Da-s mulţi aceia care gîndesc ca tine ?

— Mulţi, Măria ta ! vorbi Toader îndesat. Şi acela care n-ar gîndi aşa, apăi acela nu-i moldovean !

Dimitrie răsuflă adînc. Ochii-i străluceau de mulţumire. Cuvintele lui Toader erau aidoma cu ale lui Miluţă şi ale celorlalţi oameni, pe care-i cercetase. Ele îi arătară că îşi alesese bine calea pe care avea să meargă. Acum îşi simţea cugetul uşor şi

brațul mai puternic. Știa cât de grea și de spînoasă era calea aceasta, totuși spuse ca pentru sine :

— Îți mulțănesc, Toadere. Mare nevoie aveam să cunosc gîndul vostru, gîndul țării!

Toader îl privi fără să înțeleagă tîlcul cuvintelor lui.

— Acum se cuvine să cunoști și tu gîndul meu, vorbi Dimitrie. Voi ai să afli ce m-a adus din nou acasă? Iaca ți-oi spune. Sînt în drum spre Iași, către scaunul domniei.

Pe chipul lui Toader se așternu o mare lumină. Și înainte ca Dimitrie să-l poată opri, se aruncă în genunchi, și-i sărută cu smerenie pulpana hainei. Cantemir îl ridică.

— Aș vrea să o știi și tu, și toți ceilalți, glăsui el, că n-am rîvnit la domnie nici din poftă de înavuțire, nici pentru măriri deșarte. Am primit domnia aceasta pentru a face tot ce-oi putea să vă scap de robie, și n-oi găsi hodină pînă n-oi afla calea cea bună. Căci socot că omul e făcut să fie stăpînul lumii, prin cugetul său luminat, iar nu rob al întunericului și al asupririi.

— Adînc ai grăit, Măria ta! E semn că-i pleca urechea la glasurile care se vaietă prin cătune și sate, unde tot săracul trage nădejde să afle odată drumul cel bun care duce spre slobozenie și dreptate.

— Drumul cel bun trebuie să fie luminat, de vrei să poți călca pe el, zise, oftînd, Dimitrie. Dar dreptate am să vă fac, Toadere, atîta cît voi fi eu în scaun, mai zise, și în ochii lui se citea o dîrză hotărîre.

— Așa să faci, Măria ta, și tot omul se va ridica să-ți vie în ajutor.

Dimitrie îi strînse cu putere mîna și se privîră un timp în tăcere. Avusese dreptate cînd se gîndise să se abată pe acasă, în drumul lui spre cetatea de scaun. Se oprise chiar în inima țarinei, pe care voia s-o ocrotească. Auzise glasul oamenilor... glasul țării. Era un glas adevărat și plin de nădejde. Și Cantemir simți că oamenii aceștia au pus pe fruntea lui harul domniei, că ei l-au ales domn.

TRUFIA ȘI LĂCOMIA BOIERILOR

În cetatea de scaun a Iașilor, în acea zi de 11 decembrie 1711, boierii adunați îl așteptau pe noul Voievod, în sala cea mare a Divanului din Palatul domnesc. Acolo trebuia să primească hatiseriful de înscăunare, iar apoi, după obicei, să facă întăriri în marile dregătorii și în slujbele domniei. Și erau de față boieri mai vechi și mai noi, ce vorbeau între ei, împrăștiți pînă pe sub treptele tronului, stingher. Unii, boieri bătrîni și de vază, cu moșii întinse, alții boieri mai tineri și mai noi, ca prietenii din copilărie ai lui Dumitrașcu, Ioan Neculce și Gheorghită Mitru, cărora li se alăturaseră și alți boiernași, ce se trăgeau din neamuri de razeși, abia întorși din pribegia unde fugiseră de urgia lui Mavrocordat. Unul dintre aceștia era și Ștefan Luca, cumnatul lui Ion Neculce. Acesta îl întâmpină cu o îmbrățișare.

— Cînd ai sosit, hoinarule ? Sînt voios că te văd iar acasă. Știi că nu te-ai schimbat de fel în pribegie.

— Apăi tocmai de aceea am pribegit, pentru a nu mă schimba ! răspunse, cu un zîmbet plin de înțelesuri, Luca. Sînt abia cîteva ceasuri de cînd am descălecat la Iași, grăbind din poștă în poștă, de la Lvov și pînă aici, de cum am fost vestit de mazilire.

— Slava domnului ! A sosit în sfîrșit ceasul să ni se întoarcă feciorii surghiuniți de mînia lui fără de margini, îi răspunse bucuros Neculce. Parcă mai răsuflă țara !

Cei doi se îmbrățișară din nou îndelung, în timp ce în jurul lor se strîngeau tot mai mulți din acei întorși din pribegie.

Ceva mai la o parte, mitropolitul Ghedeon se aplecă și-i șopti lui Antioh Jora cu glasul scăzut, ca un răspuns la ultimele cuvinte ale lui Neculce :

— Numai să apuce a răsufla bine că domnul cel nou a trăit la Țarigrad ! S-o fi turcit de tot, și-a face tot ce-a putea numai să-i fie pe plac vizirului !

Ai dreptate, îi răspunse tot în șoaptă, Jora.

— Cred că n-ar strica să-i mai trimitem o carte țarului. I-om scrie că Dimitrie e ca și un turc. Să n-aibă încredere în el.. Lasă să știe încaltea, când o pogorî cu oastea să-i lovească pe turci, că aici nu are alți prieteni decît pe noi.

— Așa vom face, că, dé, nu se știe care din ei va birui...

În alt colț al încăperii, bătrînul Iordache Ruset sporovăia cu frații Lupu și Constantin Costache și cu Nicolae Costin.

Privind către aceia care se bucurau de întoarcerea pribegilor, Lupu grăi cu un zîmbet batjocoritor :

— Ia te uită, ce se mai firitiesc ! Vorba cîntecului : „Dă-mi doamne, ce n-am gîndit, să mă mir ce m-a găsit !” Că de cînd s-a auzit de sosirea domnului cel nou, s-a umplut Divanul cu răzeși de-ai lui !

— Ei ! zise ridicînd din umeri Ruset. Nu sînt de o teapă cu el ? Ce-a fost tătîne-său ? Ia, un să-răntoc !

— Lasă că s-a îmbogăți el din domnie, nu te teme ! rîse Nicolae Costin.

— D'apăi aiasta n-aș crede-o, că nu-i e firea lacomă ! Dar ce ne facem cu un „învățat”, îi întoarse vorba Ruset. Țara are nevoie de un „domn”, nu de un „înțelept”... Mie unul îmi e teamă, drept să-ți spun, de prea multe și prea grăbite înnoiri...

— Ei, așteaptă, aibi răbdare să-l vedem la faptă ! sări deodată Costin.

— Asta așa e, urmă Ruset, faptele să i le vedem ! Trag nădejde că n-a mai fi iute la mînie ca pe vremuri... că-i mergea vorba de iabraș, nevoie mare !

— Ce-i drept, spuse cu o prefăcută bunăvoință Lupu Costache. Îi ieșise pe atunci numele de om rău, dar mie parcă nu mi-ar veni a crede, vel-vornice Iordache...

Ion Neculce, care se apropiase de locul unde se aflau boierii bătrâni, și ascultase fără de voie spusele lor, simți cum i se urcă singele în obraji de minie, și nu se putu opri de a-i înfrunța :

— Toate-or fi precum le spui, vel-vornice Ruset, dar mă prinde mirarea cum de nu te-au supărat mai de mult păcatele lui Dumitrașcu ? Că ai fost, pare-mi-se, în fruntea celor care l-au ridicat în scaunul Moldovei, la moartea lui tătîne-său...

— Apăi să-ți spun eu de ce nu l-au supărat, se amestecă și Gheorghiță Mitru, care se apropiase. Fiindcă pe atunci Dumitrașcu era atît de tînăr, încît vel-vornicul socotea să-l poată purta de dîrlogi, după voia domniei-sale...

Vornicul Ruset fierbea de atîta îndrăzneală, dar căută a se stăpîni :

— Spus-am eu că era om rău ? Doamne ferește ! ziceam doar că așa umbla vorba pe vremea aceea...

— Mă întreb, vel-vornice, adause Neculce, de ce ți-e vorba atît de cătrănită ? Doar Dumitrașcu n-a pregetat să te scoată din beciul în care te azvîrlise vodă Nicolae și să te cheme la Căimăcămie.

Ruset sări ca ars la amintirea îndatoririi sale de recunoștință față de Dimitrie și răspunse înțepat :

— Bătrînețele mele au ostenit îndeajuns pentru nevoile țării. Nu-mi mai trebuiau cinstiri noi !

— Ai ostenit, ce-i drept, dar mai mult pentru nevoile domniei tale ! spuse, tăios, Gheorghiță Mitru.

— Ești încă prea tînăr să mă poți judeca, și ți-e vorba cam pripită ! se întoarse furios Ruset către el.

— Se poate ! Eu nu-s de neam, să știu a întocmi cuvinte iscusite, care să-mi ascundă gîndurile ! Cît despre tinerețea mea... E însetată de fapte care să fie de folos țării și nu am a mă rușina de dînsa. V-o spun de-a dreptul : noi toți acei care rîvnim

la fapte mari ne punem nădejdea în domnia cea nouă ! răspunse înflăcărat Gheorghică.

— Iar noi, cei ce-am pribegit pe meleaguri străine, cu același gând ne-am înturnat, se alătură și Luca.

Vorbele cădeau atît de grele și înverșunate, în așteptarea domnului, încît Mitropolitul se crezu dator să încerce o împăciuire între tabere. De aceea se apropie smerit și le vorbi :

— Fraților ! Nu vă învrăjbiți ! Să așteptăm în liniște și să tragem nădejde că harul domnului va coborî asupra lui Dimitrie vodă și îi va lumina gândurile.

Mai mult decît cuvintele lui, auzul trompetelor și timpanelor, care vesteau sosirea domnului, potoliră dintr-o dată gîlceava.

Neculce spuse totuși destul de tare pentru a fi auzit :

— Dee domnul să li se mai lumineze mintea boierilor ! Să lase deoparte trufia și să mai cugete și la nevoile țării !...

Tocmai atunci ușile din fundul sălii se dădură în lături și marele postelnic vesti cu glas tare, solemn :

— Măria sa, Dimitrie voievod !

În sala Divanului se făcu deodată tăcere. Dimitrie Cantemir intră cu pasul rar, cu fruntea sus, în port voievodal, urmat de Silahtar aga și de cîțiva slujitori ai Porții, în veșminte bogate, brodate cu aur și argint.

Boierii se orînduiră degrabă în cuprinsul sălii, fiecare după rangul său. Dimitrie se opri lîngă treptele tronului, avîndu-l la stînga sa pe Silahtar aga, care sta cu brațele întinse ținînd în mînă hatișeriful imperial.

Cînd muzica, ce răsunase zgomotos, se opri, Silahtar aga înălță hatișeriful pînă la frunte, apoi îl coborî, îl sărută și-l trecu pe amîndoi obraji ca pentru a-l curăți de praful ce s-ar fi putut așeza pe el, apoi înclinîndu-se adînc, i-l întinse marelui

postelnic. Acesta desfășură încet pergamentul și îi dădu citire cu glas limpede și ceremonios.

Boierii ascultau cu smerenie și cu capetele plecate. Numai Dimitrie, la auzul vorbelor înflorate ale hătișerifului, nu se putu împiedica de a cugeta la toate josniciile de care erau în stare înalții slujitori ai împărăției otomane, și la toate păcatele lor. Simțea cum răzbăteau din cuvintele rostite de agă îngîmfarea, lăcomia și cruzimea celor care ajunseseră a fi stăpîinii unei jumătăți a lumii !... Cît de bine știau să-și ascundă toate acestea sub cuvintele dulcele care urmează :

„Eu, al preacinstitelor și blagoslovitelor cetăți și a sfintelor locuri unde tot norodul se închină, a cinstitei Mecca, a Medinei și a sfintei cetăți a Ierusalimului, slujitor și stăpîn ; monarh al poftitelor trei mari cetăți ale Țarigradului, Udriului și Brusiei, poruncitor Vavilonului și Damascului, Egiptului, Arabiei, Alepului, Antiohiei, Haldeii, Persiei, Mesopotamiei și altor părți de țară, precum Sciția, Gruzia, Mitilene, Etiopia, Algeria, Tripoli și ostroavelor Rodos, Cipru și Candia, al Mărilor celei Negre și celei Albe, al țării Rumeliei și al țărilor tătărăști, al Bosniei, Timișoarei și Belgradului, al Țării Muntenești, al Moldovei și al multor slăvite, laudate și vrednice de arătare locuri și cetăți, împărat peste împărății, cel mai milostiv și mai puternic sultan Ahmet Han, fiul sultanului Mehmet Han, nepotul sultanului Ibraim Han ;

Prin grația mea prea înaltă, după ce binecuvîntărilor mele pecetluite cu ambră și salutului meu înmiresmat cu narcise și purces din bunăvoința mea imperială le veți fi dat cinstirea cuvenită, vă fac de știre și cunoscut cele ce urmează :

Auzînd Maiestatea mea de credința principelui Dimitrie Cantemir, îi dăruiesc drept răsplată, din grația mea, principatul Moldovei.

Datoria lui este de a nu lipsi nici pe viitor de la credința și serviciile sale. El are să apere și să protegiască țările de sub domnia sa, și să păzească bine a nu face nimic împotriva, sau peste

această împuternicire a mea, căreia voi cu toții să-i dați crezămînt !”

Trompetele răsunară din nou. Postelnicul se înclină și înapoie hatișeriful lui Silahtar aga. Acesta îl sărută cu același ceremonial. Apoi luă din mîna unui slujitor „caftanul împărătesc” și îl puse pe umerii lui Dimitrie, pe care, luîndu-l de mîna dreaptă, îl purtă pînă la tronul înalt, ce-și aștepta „domnul”.

Dimitrie se așeză în scaunul domnesc, în vreme ce de afară se auzeau bubuiturile tunurilor. Apoi, la un semn al său, boierii începură să înainteze, după rang, sărutîndu-i pe rînd mîna și poala caftanului.

— Și iacătă că se întări în scaun și a doua sămîntă a lui Cantemir răzeșul, vel-vornice Costine. Văzuși cu cîtă pompă ? zise printre dinți Lupu Costache.

— Nu îi este dat omului să pătrundă tainele domnului, răspunse Nicolae Costin, iar Constantin Costache mîrîi :

— Pentru mine e lămurit că pînă în șase luni Nicolae vodă este iarăși domn ! Nu se poate, frate. E sprijinit de dragomanul Porții !

Boierii își sfîrșiră, între timp, înclinarea și, la un semn al lui Dimitrie, un slujitor îi aduse un caftan căptușit cu hermină, pe care îl puse el însuși pe umerii lui Silahtar aga.

Bătrînul se plecă adînc, duse mîna la frunte, la piept și iar la frunte și mulțumi, dar deodată își aminti ceea ce făgăduise vizirului și înălțînd capul spuse, cu umbra unui surîs mieros pe buze :

— Sînt sigur că domnul Moldovei va face curînd dovada credinței sale către Înalta Poartă. Oștile marelui vizir au și pornit către Dunăre pentru a pune stavilă poftelor hrăpărețe ale Moscului și că va veni în ajutor craiului Svediei. Marele vizir nu cere alt peșcheș decît sprijinul domnului Moldovei pentru a tocmi pod peste Dunăre și a înlesni trecerea oștilor. Mai așteaptă să adune zaherea * pentru

---

* Zaherea — hrană. (n.a.)

oaste și să aibă grijă de nevoile craiului șved dînd pîine și cele de trebuință oamenilor lui.

Lui Dimitrie îi trecură prin minte amăgitoarele făgăduieli ale lui Ismail și își mușcă înciudat buzele, mulțumindu-se să se încline în tăcere, ca și cum ar fi fost înțeles cu toate cererile turcilor. Dar în mintea sa măsura graba cu care împuternicitul marelui vizir își dezvăluisese fățarnicia cu graba pe care avea s-o pună el în a-i merge împotrivă.

La Constantinopol, sultanul făgăduise să nu-i ceară nici bir, nici peșcheș pentru domnie. Iar acum, abia înscăunat, i se vesteau de îndată îndatoriri multe, grele și împovărătoare pentru biata țară.

— Văzuși, șopti în acest timp mitropolitul Ghe-deon către Antioh Jora. Padișahul i-a dăruit lui vodă un caftan de pașă cu trei tuiuri, ca semn de prețuire deosebită. Nu ți-am spus eu că e omul turcilor ?!!

— Acum văd că aveai dreptate. Prea multe plecă-ciuni îi făcea agăi, răspunse Antioh. Aiasta nu-i lucru bun ! Ehei, vere, ne-așteaptă biruri noi și grele !

Ceremonia luă sfîrșit în șoptele boierilor cîrtitori și aga se retrase, după multe plecăciuni, urmat de alaiul său.

Dimitrie se sculă în picioare și-l petrecu o vreme cu privirea, apoi se așeză din nou în scaun și făcu semn marelui postelnic să cheme boierii, pe care hotărîse să-i ridice la dregătoriile Divanului. Toți așteptaseră cu înfrigurare clipa aceasta, fără a o mărturisi. În vorbele lor de mai înainte, dulcele sau înveninate, se resfrîngeau pe de o parte nădejtile de a fi chemați în slujbe, pe de alta temerile de a nu fi lăsați pe dinafară. Dar iată clipa mult așteptată sosise și un freamăt străbătu de la un capăt la altul sala Divanului.

Înciudarea ca și bucuria se destrămară o dată cu noile numiri. Unele din ele aduseseră mîhnire, altele, bucurie. Astfel, bătrînul vornic Iordache Ru-set, cu toate că fusese caimacamul domnului, nu se

mai văzu chemat în nici un fel de slujbă. Drept răsplată pentru slujbele trecute vodă îi dăruî un caf-tan de preț.

— Bietul vornic ! Parcă ar fi presimțit ceva, cînd a spus că nu-i mai trebuiesc cinstiri noi ! glumi Gheorghită, privindu-l cu coada ochiului pe Ruset cum stătea, vinăt la față și îmbufnat ca un curcan.

Cînd auziră că fu chemat Antioh Jora pentru a primi semnele dregătoriei de Hatman peste oastea țării, boierii care făceau parte dintre slugile plecate ale turcilor, în frunte cu Lupu Costache, fură peste măsură de mirați, căci se știa că Antioh înclina către puterea moscovită. Cel mai mirat fu însuși Jora, care îl socotise pe Dimitrie turcit.

Cînd îi veni rîndul lui Lupu Costache să primească dregătoria de mare vornic al Țării de Jos, tabăra prietenilor semilunei răsuflă ușurată ; dom-nul era tot credincios Porții ! Dar cînd Ion Neculce își primi însemnele de spătar și Gheorghită Mitru pe cele de paharnic, limbile ascuțite se porniră din nou a cîrți că domnul își căpătuiește în Divan prietenii din copilărie. Și parcă ai fi socotit că au drep-tate, dacă ai fi judecat după privirea de frățească dragoste pe care cei doi o schimbă cu vodă, în acea clipă, și felul cum se aplecă domnul către ei și le întinse mîna să i-o sărute.

Adevărul era că vodă cumpănise îndelung la ceea ce avea de făcut. În cele două zile, de cînd sosise la Iași, avusese timp să vadă și să înțeleagă multe. Și toate îl întăriseră în vechea lui credință ; ne-fericirea țării venea de la atotputernicia, îndărătni-cia și lăcomia marilor boieri. Nu se schimbaseră de-a lungul anilor. Gîndul le era numai la înestu-larea lor, iar nesațiul de mărire și de îmbogățire îi orbea într-atît, încît nu-i supăra nici robia turcu-lui, nici greul în care se zbătea norodul ținut sub călcîiul lor și jupuit fără de milă.

Găsise boierimea împărțită în tabere. Războiul bătea la ușă. Unii țineau cu turcii, iar alții se gîn-deau la putința de a merge alături de ruși. Dar și

unii și alții nu se gîndeau decît la folosul pe care îl puteau trage unii de pe urma biruinței rușilor, alții în urma biruinței turcilor. Nici unul nu ținea socoteală de urmările pe care le-ar putea avea pentru țară războiul cel crunt.

Cantemir înțelese că nu se va putea bizui pe nici una dintre aceste tabere, dar că trebuia să se teamă de amîndouă. Singurii pe care se putea sprijini erau cîțiva dintre boierii tineri, plini de dragoste de țară, dintre care nici unul nu avea moșii mari de apărat și iobagi de jupuit. Printre aceștia erau Neculce, Mitru, Luca și alți cîțiva.

Alesese deci în așa fel pe acei pe care îi chemă în Divan, încît să nu i se poată ghici gîndurile. „Trebuia să cîștige timp”, așa cum hotărîse încă de la Țarigrad, și să facă astfel încît o dată cu dezrobirea de turci să scape țara și de atotputernicia boierilor. Da, aceștia erau dușmanii ce trebuiau biruiți mai întîi...

Împărțirea dregătoriilor se sfîrșise și fiecare își rumega în tăcere bucuria sau necazul, dar toți așteptau, după datină, cuvîntul domnului.

Dimitrie își plimbă o privire cercetătoare peste capetele boierilor, apoi rosti rar și apăsător :

— Boieri dumneavoastră, în ceasul acesta de început de domnie se cade a vă spune cuvîntul nostru domnesc. El izvorăște dintr-un suflet și un cuget curat și mă leg a-l întări prin fapte.

Voia mea dintîi e ca în aceste ceasuri grele să fiți cu toții uniți într-o dragoste. De aceea vă poftesc, pre cei bătrîni ca pre niște părinți, pre cei în vîrstă ca pre niște frați, pre cei mai tineri ca pre niște fii, să uitați ce este ura și ce este pîra. În locul dezbinării dintre boieri și a neînțelegerii dintre boieri și domn, care numai spre stricăciune au fost țării întotdeauna, să fie, de acum, între toți cei de față cinstită și bună înțelegere.

Tăcură cu toții. Tăcu și Cantemir, așteptînd să vadă cum răspund boierii la chemarea lui. Cel dintîi vorbi Ion Neculce :

— Grăirea măriei tale izvorăște într-adevăr din cuget înțelept și din inimă curată. De aceea vom ști și noi a-i răspunde cu credință ! zise el și făcu o plecăciune adâncă.

După ce așteptă o clipă și cuvîntul celorlalți boieri, care tăceau cu încăpăținare, domnul urmă netulburat :

— Găsit-am țara Moldovei, precum știți, în grea cumpănă și adîncă durere. Crunte războaie bîntuie de atîția ani, năpăstuind poporul, oștile învrăjbite s-au năpustit asupra plaiurilor noastre ca lăcustele. Iar peste aceste amarnice încercări a mai venit și an fără rod, încît pîinea e de lipsă pe masa săracului. Mi-e sufletul cernit privind aceste stări și, întru aceia, spre ajutorarea celor mulți și greu încercați, hotărît-am a scădea la un sfert banii steagului și la jumătate toate dările mazililor, iar acelea cuvenite pe albine și pe vii nu se vor mai da în nici un chip !

Printre boierii răzeși se auziră murmure de mulțumire pentru mărinimia domnului. Lupu vorbi cu prefăcută smerenie :

— Bine te-ai gîndit și bine a grăit, măria ta ! Dar mai avea-vom cu ce umple vistieria, acum cînd bate războiul la ușă ?

— Războiul nu e al nostru, vornice, zise domnul apăsător, dar nevoile la care m-am gîndit sînt ale noastre ! Prea multe biruri apasă norodul. Nu uitați că pungile cu banii din care se plătește peșcheșul sînt strînse din sudoarea săracilor. Se cuvine a căuta binele țăranilor și nu năpăstuirea lor.

Ruset prinse și el curaj și mormăi în barbă !

— Cu binele nu se face ascultată legea, măria ta !

— Acolo unde legea se sprijină pe silă nu se capătă ascultare ! îi tăie vodă vorba. Rămîne precum am hotărît ! Osebit de aceasta, voi slobozi din închisoare pe toți aceia pe care Nicolae vodă i-a asuprit cu osîndă.

Auzind aceasta, Ruset se urni din loc și zise cu glas tare :

— Măria ta, îngăduie bătrînețelor mele să nu-ți poată pătrunde gîndul. Doar sînt printre aceia mulți care s-au hainit, arătînd dragoste către țara Moscului. Crede măria ta, că-i bine a-i avea slobozi, acum cînd e nevoie să ajutăm oștile turcești ?

Boierii din jurul lui Lupu Costache încuviințară prin semne spusele lui Ruset, în vreme ce mitropolitul Jora și ai lui se întunecară la față. Dar ochii pătrunzători ai lui Cantemir văzură și judecară. Le răspunse, deci, netulburat și hotărît :

— Voi dărui libertate la toți cei asupriți, fără osebire, vornice Iordache. Socot că gîndul nu se poate pune la închisoare ! Nu ți-am deschis și domniei tale porțile temniței, fără a te întreba ce gînduri ai ?

Iordache roși de rușine că domnul îi amintește mila ce i-a arătat, mai ales că își dăduse gîndurile pe față, dar Dimitrie urmă, răspicat :

— Îmi voi începe domnia prin fapte de iertare. Aceasta este voia mea și nu îngădui nici o clințire de la cele hotărîte de mine. Cele hotărîte rămîn hotărîte !

Boierii își plecară capetele în tăcere, înțelegînd că nu era de șagă și că trebuiau să se supună.

Dimitrie se ridică, drept semn că a sfîrșit Divanul, dar spuse postelnicului să cheme pe boierii divăniți la cel dintîi sfat al lor, în micul Divan.

Cînd se adunară cu toții, Dimitrie luă cel dintîi firul vorbei :

— Boieri dumneavoastră, zise el. V-am chemat aci, la cel dintîi sfat al domniei, pentru a vă cunoaște gîndurile.

— Mulțămită celui de sus, zise Lupu slugarnic, ne-a fost hărăzit domn deopotrivă de milostiv pe cît și vestit prin înțelepciune. De aceea așteptăm noi, cei dintîi, să cunoaștem vrerea măriei tale.

— Aci nu este vorba de vrerea mea, ci de nevoia vremurilor ce ne încearcă. Ne-am adunat să chibzuim împreună, răspunse Dimitrie, privind lung la boierii care stăteau tot cu capetele plecate și se

codeau să răspundă. Ați auzit cu toții nevoile ce ne așteaptă. Vizirul își îndreaptă oastea către Dunăre. Ne-a poftit să gătim zaherea pentru hrana oastei și să tocmim pod.

— Într-acolo pogoară și moscalii lui Șeremetiev, vorbi Neculce. Și sînt mulți de tot, tare mulți, mărirea ta.

— De ce să pomenim aci de oștile moschicești? Doar ele nu se pot măsura cu ale vizirului, îi tăie vorba Lupu, la care Gheorghiuță, avîntat ca de obicei, răspunse:

— Despre acestea, să-l întrebăm pe craiul șved care pribegeste pe meleagurile noastre, cu ce i-a mai rămas din oaste, după ce l-au bătut zdravăn moscalii.

Dimitrie socoti clipa potrivită pentru a căta să pătrundă mai adînc în gîndul fiecăruia:

— Chiar de el avem a vorbi, spuse domol. Vizirul ne cere să pregătim cele de trebuință pentru iernatul oștii lui Carol Șvedul. Mai are craiul lipsă de pîine pentru oamenii lui. Ce zice logofătul Nicolae Costin? Se poate să-i dăm?

— Să trimitem ceva grîu din părțile Galaților, răspunse Nicolae Costin.

— Și ce spune vornicul Țării de Jos?

— Mai avem grîu păstrat în hambare, pentru lunile de primăvară, se grăbi să-l încredințeze Lupu.

— Să fie oare de ajuns? întrebă iar vodă.

— De ajuns pentru nevoile craiului șved!

— Dar pentru ale noastre? apăsă cu înțeleș, pe cuvinte, Dimitrie.

Lupu păru a se poticni o clipă, apoi răspunse, ridicînd din umeri:

— E voia vizirului, mărirea ta. Gîndiți-vă, ce s-ar alege de noi dacă nu ne-am pleca voi sale?

— Drept ai grăit, vornice. Nu e bine să-l mîniem pe vizir! Dar e bine să ne gîndim și la nevoile țării... Vistiernicul nostru ți-a număra opt sute de galbeni, cu care să cumperi grîu de la Bîrlad, să-l ții la loc uscat. Să fie la nevoie.

Auzind porunca, Antioh se plecă spre urechea mitropolitului Ghedeon și-i șopti :

— Ce-ți spuneam eu ? Nu-i stă gîndul decît la nevoile turcului !

În clipa aceea, parcă i-ar fi citit în gînduri, Dimitrie întrebă :

— Dar Înalt Preasfinția-Sa ce spune ? E bine cum am chibzuit ?

— Ce putem face alt, măria ta, decît să ascultăm de poruncile vizirului ? Bine ați chibzuit și bine ați hotărît !

Pentru a cunoaște părerea hatmanului, de care auzise că e dușman turcilor, Dimitrie întrebă din nou :

— Ne îndeamnă și hatmanul Jora la ascultarea poruncilor vizirului ?

— Da, măria ta, zise ascunzîndu-și gîndul, Antioh Jora.

Auzindu-i cum mint, Gheorghită începu a fierbe și vru să vorbească :

— Măria ta, rogu-te, îngăduie-mi să spun și eu o vorbă...

Dimitrie îl privi, îl văzu aprins la față și se temu să nu-i scape vreun cuvînt pripit. De aceea îl opri :

— Paharnice Mitru, am chibzuit îndeajuns. Lasă, om mai vorbi și altădată, zise domnul și se sculă în picioare.

— Vă mulțămim de sfat, boieri dumneavoastră !

Apoi făcu un semn cu mîna și boierii salutară adînc, rostind vorbe de închinăciune, și se îndreptară pe rînd să iasă din sală, în frunte cu mitropolitul.

Dimitrie așteptă pînă ajunse Neculce în dreptul său și spuse, numai pentru auzul lui :

— Mai zăbovește o clipă, spătare !... Oprește-l și pe paharnic !...

Cei doi se priviră bucuroși și rămaseră. Ușa se închise în urma boierilor. Acum erau singuri și Dimitrie se ridică sprinten din scaun, îndreptîndu-se către ei și le întinse brațele. Gheorghită se aruncă cel dintîi la pieptul său.

— Măria ta ! murmură el tulburat.

— Ei lasă, lasă ! Nu mai e nevoie ! zise, rîzînd pe sub mustață, Dimitrie. Acuma sîntem singuri. Îmi poți spune pe nume, așa ca pe vremuri. Ș-apoi am văzut că tu nu prea știi să te prefaci. De aceea ți-am curmat vorba : mă temeam să nu se iște sfadă. Că pe tine, văd, nu te rabdă inima pînă nu spui tot ce gîndești. Geaba ai zăbovit la curte, că tot n-ai învățat să te porți ca un curtean !

— Adică să am două fețe ? spuse rîzînd, plin de fericire, Mitru. Nici o pagubă, măria ta ! Apoi, lovindu-se cu palma peste gură : Dumitrașcule !

Dimitrie îl bătu pe umeri, privindu-l cu multă duioșie.

— Cîți ani au trecut de cînd nu te-am văzut, măi Gheorghită ? Ți-aduci tu aminte de jocurile noastre ? Cum ne fugăream acolo, în căsuțele vecine de la Silisteni...

— Parcă te aud și acum citind din cărți latinești... și eu stînd și ascultînd, ia așa, cu gura căscată... zise Gheorghită.

— Parcă a trecut un veac și parcă era ieri, adăugă Neculce, cu gîndul dus în trecut.

— Iată-mă iar lîngă voi ! șopti Dimitrie, cu răsuflarea aproape tăiată de emoție.

— Ca pe vremuri, măria ta ! spuse Gheorghită înduioșat și el. Acum ești domn ! Domnul Moldovei !

— Da, ai dreptate ! Sînt domn... grăi Dimitrie, ca trezit dintr-un vis frumos. Și într-un ceas nespus de greu. Sînt multe, tare multe de făcut, măi copii !

Și zicînd acestea, Dimitrie începu a umbla cu pași mari, așa cum făcea ori de cîte ori era în cumpăna gîndurilor. Apoi vorbi ca pentru sine :

— Cu atît mai greu cu cît simți că ai în preajma ta numai oameni care își ascund gîndurile ! I-ați auzit și voi pe toți... Vornicul Lupu îmi poartă de grijă să nu-l supăr pe vizir...

— Slugă plecată la stăpîn darnic, măria ta, răs-punse Neculce.

— Iar vornicul Ruset m-a înfruntat pe față, urmă vodă, mîhnit.

— Îi mînios că l-ai pus la hodină. Nu i-o mai fi ajungînd ! De treizeci de ani cîrmuiește, din umbra domnilor, sărăcind țara, izbucni furios Gheorghită.

— Știu, și mai știu că mă dușmănesc cu toții. Trebuie să am grijă a mă feri de ura lor. Nu am în jurul meu decît iscoade și vrăjmași, fiecare cuvînt, fiecare gînd îmi poate fi răstălmăcit, zise Dimitrie și adăugă ca pentru sine : și puterea turcilor e încă mare !...

— Dar măria ta știe de prin cărți că s-au aflat și oști care s-o înfrîngă, îi curmă Neculce firul gîndurilor.

— Așa este, Ioane, dar una este să cauți înțeleșuri în cărți, și să-ți așterni gîndurile pe hîrtie, și alta e să le preschimbi în faptă vie. Pentru aceasta se cere multă înțelepciune și... multă răbdare.

Gheorghită vru să spună, în sfîrșit, ceea ce voise să spună în Divan și izbucni :

— Ba, eu n-am cercetat multe cărți, dar știu că de s-ar porni un război între țar și sultan toată suflarea țărilor romîne s-a ruga pentru biruința măriei tale, dacă te-ai bate alături de țar !

Dimitrie îl privi lung, apoi zise cu mîhnire în glas :

— Numai cu rugăciuni nu biruie nici o oaste... Pe cine să mă bizui ?... Pe mitropolitul Ghedeon și pe hatmanul Jora care m-au sfătuit să ascult de turci, cînd le e gîndul către moscoviți ? De ce vorbeau aidoma cu Lupu și Ruset ?

— De teamă, măria ta, zise Gheorghită. Se gîndesc că îi fi plecat Porții.

— Dar ei nu mi-au jurat credință mie ? Și-acum vorbesc într-un fel și gîndesc într-altfel ? Cui îi poartă de grijă ?

— Lor înșile, măria ta, se amestecă în vorbă Neculce. Cată să afle țarul că pe ei îi are aici prieteni, și să le țină seama, dacă a fi să-i biruie pe turci.

— Vedeți, răspunse Dimitrie, de ce nu mă pot încrede în ei? Eu nu mă pot bizui decît pe voi, pe cei curați la cuget, care vă gîndiți la binele țării. Boierilor mari le e gîndul numai la măririi și... la averile lor. Tu, Neculce, și tu Gheorghiță, și Luca, și toți cei întorși din pribegie sînteți de-o seamă cu mine... Noi n-avem decît o singură moșie : Moldova ! Pe ea trebuie s-o ocrotim ! De aceea știu că numai pe voi mă pot sprijini și numai pe vorba voastră pot pune temei. Vreau să-mi fiți aproape întru toate, și pentru sfat... și pentru sufletul meu !

— Ți-om fi, măria ta ! zise Neculce.

— Din toată inima ! se alătură și Gheorghiță.

Și amîndoi întinseră mîinile, care se uniră cu ale lui Dimitrie, pecetluind încă o dată prietenia lor.

După plecarea celor doi prieteni, Cantemir rămase încă multă vreme să vegheze, singur cu gîndurile sale. Era noaptea tîrziu cînd se hotărî să cheme la el pe doi din oamenii săi de mare încredere. Aceștia erau Pricopie, căpitanul, ostaș credincios al tatălui său, cel de la care pe vremuri învățase meșteșugul spadei, și Dumitru Saraciul...

Și tustrei tăinuiră îndelung, la lumina sfeșnicului, în care ceara lumînărilor se scurgea încet.

În zori, Pricopie pornea în mare taină, călare, ducînd cu el în căptușeala hainei o carte către țarul Petru Alexeevici, pe cînd Dumitru Saraciul pleca înspre Constantinopol pentru a-l cerceta pe Iani și a-i da noi sarcini. Și astfel începură a se țese nevăzute firele diplomației lui Dimitrie Cantemir...

URZELI ÎN UMBRĂ

De atunci, Pricopie, înfruntînd zeci de primejdii, bătu de mai multe ori, pe drumuri ocolite, calea către țarul Petru. De fiecare dată îi dusesese vești de la Dimitrie și de la Tolstoi, culesse de Iani la Țari-grad și pe care le afla prin Saraciul. Parcă avea iarba fiarelor Iani, atît de ușor pătrundea la Edicule, unde era înțemnițat Tolstoi. Această legătură era de mare preț pentru țar, căci prin ea putea afla ce pregătiri de luptă fac turcii, porniți împotriva lui. Și... prietenia ca și încrederea țarului în Dimitrie creștea neîncetat, cu fiecare călătorie a lui Pricopie. Prin schimburile de gînduri între domnul Moldovei și țar se pregătea astfel un tratat de alianță, prin care Dimitrie urmărea nu numai să slobozească Moldova de sub jugul turcilor, dar și să pună frîu atotputerniciei boierilor. De aceea căutase să statornicească în noul tratat și trecerea scaunului domnesc din tată în fiu, în neamul său, ridicînd astfel puterea domniei mai presus de puterea boierilor, de poftele și de tocmelile lor. Căci Dimitrie înțelesese, din pilda istoriei altor țări, dar și din trecutul Moldovei de sub domnia Mușatinilor, că propășirea țării mergea în pas cu tăria puterii domnului asupra taberilor boierești.

Izbutise să ducă aproape la capăt toate aceste planuri ale sale, fără să le fi dat ceva de bănuir turcilor. Căci, în acest timp, el le trimitea vești despre mișcările de oaste ale moscoviților în așa fel încît să nu-l primejduiască pe țar, dar să le întărească turcilor credința că domnul pus în Moldova îi slujește pe ei...

Prin luna februarie a anului 1711, Saraciul aduse, în sfârșit, vestea pe care Dimitrie o aștepta cu mare nerăbdare.

Sta, ca de obicei, într-o încăpere liniștită, avînd lîngă el pe Casandra, înțeleapta lui tovarășă de viață, cu care îi plăcea adesea să schimbe o vorbă, căci sfatul ei cuminte îi era de mare folos.

— Măria ta, vorbi Saraciul care, venit în mare grabă, intră fără a mai aștepta să fie poftit. Am dat seama vizirului, după cum mi-ai poruncit, de felul în care hanul a încercat să prade țara, și vizirul a fost tare mulțămît. Abia după patru zile i-au sosit și veștile de la pașa din Tighina despre aceleași fapte. Un slujitor cu care sînt în mare prieteșug mi-a povestit că vizirul i-a scris pașei : „Beitul din Moldova e un ghiaur, dar le știe pe toate cîte se fac la Iași și la Mosc, și scrie la Poartă tot adevărul. Dar tu, pașă, nu știi nimic ! Și... nu faci două parale !...”

Cînd am înțeles la ce laudă a ajuns măria ta la Poartă, am făcut precum m-ai învățat. Am cerut vizirului să-ți îngăduie a lega prieteșug cu țarul Moscului și să dai de știre Porții de tot ce-i vedea și înțălege. Vizirul, sigur de credința măriei tale, datu-ți-a învoirea !

— Îți mulțănesc, Saraciule ! zise Dimitrie, cu fața luminată de bucurie. Văd că nu ți-ai pierdut vremea în zadar la Țarigrad ! Învoirea aceasta îmi este de mare preț !...

Într-adevăr, Dimitrie avea acum tot ceea ce îi trebuia ca să poată duce la bun sfârșit întocmirea planului său de dezrobire. Îi împărtăși Casandrei vestea cea bună.

— Pricopie mi-a adus de la țar înțelegerea dintre noi. Hotărîită în toate punctele ei, așa cum am vrut. Iată, pergamentul e gata. Trebuie doar să-l iscălesc și să i-l trimit țarului, să-și pună și el pecetea. Dar aceasta n-o poate face un sol în taină. Trebuie să trimit un boier din Divan, cu împuterniciri depline. Învoirea pe care mi-a adus-o Saraciul, din partea

vizirului, îmi dă puțința s-o fac pe față, fără primejdia de a fi bănuir. Lăsându-i pe turci să creadă că trimisul meu e o iscoadă prin care să pot culege vești de la Petru, pentru a le da de știre lor. Trebuie numai să-mi aleg bine solul.

Și Dimitrie îl găsi. Porunci să fie chemați de îndată căpitanul Pricopie, vistiernicul Luca și cei doi prieteni de încredere, cu care se sfătuia în toate : Ion Neculce și Gheorghiță Mitru.

Un copil de casă îl înștiință că toți cei chemați adastă în camera alăturată porunca sa.

— Să între ! răspunse, voios, Cantemir.

Cel dintii care se arată fu Ștefan Luca.

— Cu plecăciune, măria ta ! zise el, înclinându-se.

— Sară bună, vistiernice ! Apropie-te și vino să stai aci, alătura de mine ! îi spuse Cantemir, făcându-i loc pe divanul pe care ședea.

— Prea multă cinste, măria ta ! spuse Luca, făcând iar o închinăciune adîncă.

— Lasă acuma ploconelile. Aici nu sîntem în „Divan”. Și apoi, n-avem a pierde multă vreme, spuse cu glas prietenos Cantemir și, arătîndu-i-l pe Pricopie, îl întrebă : Pe oșteanul acesta îl cunoști ? E omul cel mai de credință pe care îl am. Pricopie căpitanul !

— Cum să nu-l cunosc ? Il știu prea bine, măria ta, răspunse, cu un zîmbet larg, Luca, bucuros de prietenia ce i-o arăta Dimitrie.

— Domnia ta ai cercetat multe locuri, pe cînd ai fost în pîrbegie, vistiernice Luca, trecu Dimitrie de-a dreptul la faptă. După cum am aflat, ai fost și pe la Iaroslav.

— Da, măria ta ! Am stat opt luni de zile acolo, se grăbi a răspunde Luca.

— De minune, se bucură Dimitrie. Atunci nu s-a mira nimeni dacă îi fi poftit la Iaroslav, să zicem la... o nuntă. De pildă la nunta lui Pan Zimnitzki.

— Pan Zimnitzki ? Nu-mi aduc aminte să-l fi cunoscut, răspunse, oarecum mirat, vistiernicul.

— Nu-i nici o supărare. Îl vei cunoaște acum. De altminteri, vei mai întâlni acolo un om foarte mare, pe care nu l-ai cunoscut. Pe țarul Petru Alexeevici...

La auzul numelui acesta, pe fețele tuturor celor de față se așternu o mare uimire, dar și o nespusă bucurie. Neculce nu știa dacă auzise bine și nu-și putu ascunde curiozitatea.

— Pe țar ? întrebă el, de asemeni cu fața luminată de bucurie.

— Da, chiar pe țar, răspunse Dimitrie, care le pricepu dintr-o dată simțămintele. A fost și el poftit la nuntă. Luminăția sa țarul Petru este un om de omenie. Nu-i fălos ca alți împărați și vorbește în rînd cu toți oamenii. Pricopie va avea de grijă să te înfățișeze Înălțimii Sale. Înțeles ?

— Înțeles !... Înțeles ! răspunse foarte smerit Luca. Pricepînd tot tîlcul vorbelor lui Dimitrie, spuse, înseninîndu-se deodată : Domnul meu mă trimite să dau ochii cu țarul ? Apoi adăugă, plecînd rușinat capul : Măria ta, ai crescut la turci... „Le-a fi prea plecat”... ziceau boierii. „Și s-a teme că își pierde domnia”... Iar eu... Dar acum văd că m-am înșelat și mă rog de o mie de ori de iertăciune.

Dimitrie se întunecă puțin și zise întristat privind la cîteșitrei prietenii care stăteau acum în fața lui cu capetele plecate.

— Cum ? Și tu ?... Și voi ? E drept, am crescut la turci. Așa a fost ursita mea, dar nu m-am vîndut lor. Eu am fost și am rămas moldovean și nu mă vînd nimănui. Fac numai ce-mi poruncește vremea !

Gheorghită nu-și mai putu ascunde simțămintele și izbucni năvalnic după cum îi era firea :

— În sfîrșit, iată, a sunat și pentru noi ceasul luptei pentru dreptate, măria ta !

— Al luptei încă nu, se grăbi a-i răspunde Cantemir. Sîntem abia la ceasul dintîi. Fiți cu grijă. Nimeni nu trebuie să afle cele ce s-au vorbit aci, altfel pierdem totul. Și, punînd prietenește mîna pe umărul lui Gheorghită, grăi : Lăsați-i pe boieri să creadă că sînt un domn slab și nehotărît. Va veni vremea să vadă că s-au înșelat, cînd s-a plini gîn-

dul meu. Apoi, întorcîndu-se către Luca, vorbi cu alt glas : Vistiernice Luca, ceasul cînd vom putea arăta țării hotărîrea noastră atîrnă de întîlnirea domniei tale cu Petru Alexeevici. Ai înțeles ?

Luca se ridică tulburat.

— De întîlnirea mea ?

— Da, Luca ! Îți dau împuternicirea să-i duci țarului acest pergament, pe care îl iscălesc și pe care pun pecetea mea domnească. Îl vei da să-l întărească și cu pecetea lui. Și acum mergi cu bine, vistiernice Luca ! Te aștept să te întorci cît mai curînd ! Și zicînd acestea se întoarse către Gheorghiiță și Neculce : Atunci și numai atunci vom putea porni la luptă ! rosti el.

Înfiorați de măreția ceasului acela, toți puseră, fără de voie, mîinile pe spade.

În timpul acesta boierii din tabăra vrăjmașă începură să fiarbă. Simțeau că sub liniștea ce domnea la Curte se ascunde, mocnește ceva. Ținuți deoparte, priveau neputincioși la tot ce făcea vodă pentru ușurarea greului ce apăsase poporul, și dușmănia lor creștea zi de zi.

Se împlinea o lună de cînd Dimitrie trimisese solie către țar, cînd într-o noapte boierii din divan se întîlniră într-o încăpere tainică a palatului, luminată de o singură torță. Se hotărîseră să pună odată capăt rînduielii pe care Dimitrie se silea s-o pună în țara prădată pînă atunci cu ajutorul „domnilor”.

Se aflau acolo Lupu și Constantin Costache, Nicolae Costin, mitropolitul Ghedeon și Antioh Jora. Nu lipsea dintre ei decît Iordache Ruset și toți începuseră a da semne de nerăbdare. Se auzeau murmure. Se întrebau tocmai unii pe alții : „O veni ? N-o veni ?” cînd printr-o ușiță tainică intră, încovoindu-se, bătrînul Ruset. Murmurele încetară deodată. Dintre toți se desprinsă Lupu, care îl întîmpină cu vorbe prefăcute :

— Mă bucur că ai venit la întîlnirea noastră, vel-vornice, zise el. Ți-ai dat și domnia ta seama

că nu mai putea merge astfel ! Trebuie să pornim odată la luptă !

— Da, am înțeles și eu că e mare nevoie să ne unim și să pornim împreună, și am lăsat la o parte orice gând de învrăjbire între noi, răspunse, împăciuitor, bătrînul.

— E drept că neamurile noastre s-au cam ciocnit într-o vreme, zise mîeros Costin, dar întotdeauna ne-am gîndit mai întîi la nevoile țării și la păstrarea bunelor ei întocmiri !...

— Pe care, iaca, se găsi să ni le strice Dumitrașcu, se,grăbi a răspunde Ruset.

— De aceea se cade să fim cu toții laolaltă, și Costineștii și Rusetestii și Costăcheștii, cînd e nevoie să apărăm ce e al nostru ! sări foarte înfierbîntat Lupu. Să privim lucrurile așa cum sînt. Aflați că vizirul a sosit la Dunăre, dar cînd a ajuns la pod s-a oprit. Auzind că vine oastea lui Seremetiev, la vreo 15.000 de oameni, se spune, parcă s-ar cam teme să treacă în astă parte...

— L-a rînduit țarul să meargă drept la Dunăre, la pod, să-l bată pe vizir, mîrii acru Antioh, da' nici el n-a cutezat, că avea oaste puțină. S-a oprit la Soroca. Dumitrașcu le știe pe toate, dar nu mișcă. De ce oare ? Ce adastă ? N-avem și noi dreptul să ne întrebăm ? De ce se codește ? Ai ?

— Eu simt că la curte bate vînt de hăinie¹. Aș pune mîna în foc că Dumitrașcu a purtat vorbe cu țarul moschicesc, zise înversunat Lupu.

— Da, da, da, are dreptate Lupu, sări ca ars Ruset. Altcum, ce hram ar fi purtat doctorul Policala, care a fost trimis de la Mosc ? Că nice domnul nice doamna nu zăceau ?...

— D-apăi Luca vistiernicul ce cată la Iaroslav ? se amestecă în vorbă mitropolitul Ghedeon.

— Se spune că s-ar fi dus la nunta cneazului, nu știu cum îi zice, mai adăugă și Constantin Costache, punînd paie peste foc.

---

¹ Hăinie = trădare. (n.a.)

— Da' mult mai ține nunta asta ! Că-i plecat de mai bine de o lună, sforăi pe nas, popește, mitropolitul Ghedeon.

— Pe vodă îl rod bănuielile, își mai dădu părerea Iordache Ruset. Se teme că l-a simți vizirul și de pogoară la Dunăre, îl mazilește, dacă n-o s-o pată și mai rău. Poate că l-a face cu un cap mai scurt !

— Oricum a fi, teafăr tot n-a scăpa el. Vizirul le știe pe toate. Am avut eu grijă, nu te teme ! spuse, cu un rînjit de mulțumire, Lupu.

— Atunci de ce mai zăbovește ? Să-l lovească odată, dacă a aflat că s-a hăinit ! sforăi iar, pe nas, Ghedeon.

— Ei, ai răbdare, frate. Te pui cu șiretenia turcului ? I-am trimis eu vizirului tot felul de știri, îl încredințăm Lupu, dar nu-i ajunge, mai cere dovezi.

— Și nu putem întocmi destule ? se grăbi a răspunde Ruset.

— Eu zic să nu ne pripim. Lăsați pe mine ! se făli iar Lupu. Găsesc eu ac de cojocul lui ! Și vă dau încredințare că, pînă în șase luni, Nicolae Mavrocordat va fi iar domn în Moldova.

— Mda ! zise strîmbînd din nas bătrînul Ruset. Apoi atunci eu pot să iau calea pribegiei. N-am poftă să-i cunosc a doua oară beciurile. A, dacă ar veni Racoviță, ar fi' cu totul altceva, se întoarce el.

— Nu te teme, vel-vornice, cîtă a-l liniști Lupu. Vodă Nicolae mi-a scris că se căiește de felul cum s-a purtat cu domnia ta și mi-a jurat că va face tot ce ne-a făgăduit, dacă îl vom aduce iar în scaun.

— Nu prea îmi vine să mă-ncred în vorba lui. A mai făcut legămînt cu Dumitrașcu, atunci cînd s-au întîlnit la Galați, că n-o să-l pîrască la Poartă și n-o să-i rîvnească scaunul. Și, poftim, de-abia a ajuns la Țarigrad și a și-nceput cu pîrile... Cum s-ar zice, și-a ținut cuvîntul cum țin cîinii posturile !...

— Pentru cuvîntul ce ți-l va da domniei tale, ne punem noi chezași... În ziua cînd se va întoarce,

vodă Nicolae va face ce vrem noi ! Întări Lupu, bătînd cu palma în masă.

— De-ar veni mai degrabă ziua aceea, zise Constantin, făcîndu-și o cruce mare.

— Va veni, nu te teme. Nu vedeți că Dumitrașcu nu mai știe cum s-o scoată la capăt, se grozăvi iar Lupu. Bucatele s-au scumpit. Nu mai aduce nimeni nimic, de cînd s-a băjenit țara. Am avut noi grijă de am făcut să umble tot felul de spaime : ba că se apropie tătarii, ba că ne pîndește foamea, seceta și alte de alde aiestea...

— Și apoi vistieria e pustie ! Fluieră vîntul în ea ! chicoti Antioh.

— Așa îi trebuie, se încruntă Ruset. Că știindu-se tare învățat nu i-a socotit vrednici de sfat pe boierii bătrîni, la tot ce mintea lui cea crudă a hotărît. Pe mine, încalte, nici nu m-a chemat în „Divan”. Dar pe domnia-voastră, sfetnici și boieri cinstiți, întrebatsu-va ceva ?

— De unde ! cîrti la rîndul său Costin. Nu se sfătuieste decît cu răzeșii divăniți de el, boieri de trei parale, fără moșii, fără averi ! Ei n-au ce pierde ! Neculce e mare spătar. Ștefan Luca are vistieria în mîină, iar Gheorghită Mitru trage sforile și umblă prin tîrguri să iscodească prostimea. Ih, fraților ! În Divan a început să miroasă a opincă !

— Ascultați-mă pe mine. De nu ne-om uni împotriva lui Dumitrașcu, ne-a urgisi de tot, ațîță din nou Lupu.

— Așa e, interveni Costin. Am auzit că vrea să schimbe și pravila strămoșească, să-i dezlege pe moldoveni de șerbie. Îi vine lesne să slobozească robii, că nu-s moșiile lui tătîne-su ! Ehe, dacă ar avea moșii, nu i-ar da mîna să vorbească de slobozenie.

— Obiceiul tot de la ei vine, vorbi iar Lupu, punînd paie peste foc. Auzit-ați ce a făcut țarul cu boierii ? Le-a tăiat la toți bărbile, iar pe femei le-a silit să-nvețe a dăntui, a ciripi pe franțozește, a se sulemenii, că așa a văzut el pe unde a umblat. Ce

mai încolo, ce mai încoace? Trebuie să ne unim și să-i stricăm socotelile, altfel e vai de noi!

Lupu se opri o clipă, îi privi pe toți la rînd, apoi întrebă apăsător:

— Ce ne facem dacă s-a da pe față că Dumitrașcu se închină Moscului?

— Eu, unul, ridic glasul și mă împotrivesc, se făli Ruset.

— Împotrivirea pe față nu-i bună. Ne poate pierde, îl potoli Costin.

— Logofătul Costin are dreptate, zise Lupu. Socot că deocamdată nu trebuie să crîcnim. E mai bine să-i mai trimitem o carte vizirului, despre tot ce se întîmplă. Veniți aci, mai aproape de faclă, s-o întocmim împreună.

Și în timp ce toți se apropiau, ceilalți doi dintre ei, acei închinați Moscului, își șoptiră unul celuilalt:

— Avut-am noi grijă să-i stricăm socotelile și cu Moscul, nu vă temeți...

— O fi primit oare țarul cărțile noastre? se întreba, îngrijorat, Jora.

— De primit le-a primit, dar... nu ne-a dat nici un răspuns, gîndi „cu glas tare” Ghedeon.

— De ne-a da, de nu ne-a da răspuns, e tot una, răspunse Jora, arătîndu-se nepăsător. Vorba e: a aflat că Dumitrașcu e omul turcilor. Și asta cred că nu i-a ierta-o...

În timp ce șopteau astfel, ceilalți întocmeau răvașul către vizir, care trecu din mîină în mîină, pentru a fi iscălit.

Deodată, din încăperea alăturată, se auzi un zgomot. Toți tresăriră speriați. Teamă că li s-ar putea descoperi urzeala făcu să le înghețe sîngele în vine. Îi adunase aci și îi unise pentru un ceas, dincolo de interesele lor potrivnice, lăcomia care îi făcea să se asemene, dorința de a-și apăra averile, privilegiile și puterea de a jefui pe cei sărmani, toate primejduite de înnoirile pe care le presimțeau din faptele domnului. Dar îndată ce simțiseră apro-

pierea unei primejdii, nu-i mai stăpînea decît spaima. Începură cu toții a tremura din toate mădularele.

Ghedeon și Jora se apropiață și ei speriați de grupul celorlalți. Ghedeon făcea cruci mari și murmura :

— Doamne apără !

— Asta ce-o mai fi fost ? întrebă înspăimîntat Jora.

— Parcă s-a trîntit o ușă, spuse Ruset, căruia i se făcu inima cît un purice de frică.

— O fi rămas vreo fereastră deschisă, îi potoli Costin.

— Vi s-o fi năzărit ! N-a fost nimic, îi liniști Lupu. Și orice-ar fi fost, noi nu dăm îndărăt, fraților ! Trebuie să-l scoatem pe Dumitrașcu din scaunul domniei ! Să ne lege mitropolitul Ghedeon cu jurămînt, pentru a ne ține cuvîntul, hotărî el.

Dar chiar în clipa aceea facla se stinse, ca suflată de vînt, și boierii fugiră, îngroziți, care încotro...

În încăperea în care nu se afla decît el și Casandra, Dimitrie se plimba cu pași mari, îngrijorat.

— Gonesc ceasurile care mă apropie de hotărîrea cea mare, glăsui el, către Casandra, care căuta să-l liniștească. De-ar veni odată Pricopie să-mi aducă știrile de care atîrnă întreaga soartă a Moldovei. Pînă acum n-a sosit decît Saraciul, cu veștile de la Poartă. Trebuie să mi se înfățișeze de îndată. Hotărîrea e pe drum. Doamne, de-ar veni mai curînd ! rosti el ca pentru sine.

De afară se auzeau glasuri și vorbe învălmășite. Cineva încerca să intre fără a mai aștepta încuviințare. Casandra tresări puțin speriată. Cante-mir o liniști, apoi se apropie de ușa care se deschise și se lovi piept în piept cu Gheorghică. Năvăli ca o furtună și, abia trăgîndu-și sufletul, vorbi repede, înfierbîntat :

— Iertăciune, măria ta ! N-am mai putut răbda și am venit într-un suflet să-ți spun : măria ta !

Dumitrașcule ! Se pregătește o mare mirșăvie împotrivă-ți. Boierii urzesc în umbră pierzania ta !

Fără a-și pierde cumpătul, Dimitrie îl întreabă cine sînt acești boieri și dacă îi cunoaște. Gheorghiță înșiră pe nerăsuflăte numele lui Ruset, Lupu, Constantin, mitropolitul Ghedeon, Costin și Antioh Jora.

— Parcă pînă acum se dușmăneau între ei ? spuse mirat Cantemir. Știam că Ghedeon și Jora erau de partea țarului, iar ceilalți, slugi plecate Porții. Dar pesemne că la mișelii se înfrățesc lupii cu oile... Haide, paharnice, vino-ți în fire și povestește. Ce ai aflat ?

Lui Gheorghiță îi mai veni puțin inima la loc, văzîndu-l pe domn atît de liniștit.

— Iaca, mă înturnam ostenit spre casă din drumurile mele pe la oamenii de omenie, pe care îi cercetez să aflu cum li-s gîndurile, povesti el, cînd zăresc o flăcăruie pătrunzînd prin crăpătura ușii unei cămări de oaspeți, din spatele casei doamnei. Știind că oaspeți la curte nu-s și n-are cine umbla prin părțile acelea, alerg degrabă să văd cine e, dar cînd ajung aproape, aud glasuri înfierbîntate. Gîndii mai întii să izbesc în lături ușa și să-i prind pe tilhari la faptă. Ziceam că poate o fi venit careva să prade palatul domnesc, dar care nu-mi fu mirarea cînd mi se păru că deslușesc niște glasuri cunoscute.

— Auzitu-le-ai și vorbele ? îl întrerupse, din ce în ce mai tulburat, Dimitrie.

— Auzit, măria ta ! Au trimis cărți vizirului că ești vîndut Moscului, dar vizirul așteaptă dovezi. Lupu și Ruset s-au lăudat că le plăsmuiesc ei !

— Dar Ghedeon și Antioh ce spuneau ? Au scris și ei vizirului ? întreabă Dimitrie batjocoritor. Că pînă acum știu că țineau cu țarul.

— Da ! au scris și ei. I-am auzit șoptind în taină, să nu audă ceilalți, că au trimis carte țarului să vie mai curînd să-i bată pe turci și să-l scoată din domnie pe Dimitrie voievod, care e omul turcilor. Și mai spuneau că le dă hatmanul 10.000 de oaste și zaherea numai să vie degrabă să lovească podul de pe Dunăre și să-l dea jos pe domn.

— Ajunge, Gheorghită, îl opri Dimitrie și, acoperindu-și fața cu mâinile, rosti cu glasul scăzut :
Îi știam vicleni, hrăpăreți, în stare de intrigi mărunte, dar nu-i credeam atît de ticăloși ! Mi-e silă și rușine !

Casandra căuta să-l liniștească, cu glasul ei blînd și vorba-i înțeleaptă, dar de astă dată Cantemir nu o mai ascultă. Bătu furios din palme și un copil de casă intră.

— Să vină aici, numaidecît, hatmanul Jora și spătarul Neculce, porunci el.

Casandra îl privi îngrijorată, apoi se ridică să plece. Nu se cuvenea să ia parte la trebile domniei. O soție cuminte îl ajută pe domn din umbră și nu se cade a se înfățișa decît atunci cînd este poftită să se așeze pe scaunul domnesc, alături de domnul țării.

Cantemir o însoți pînă la ușă, sărutînd-o pe frunte. Cînd se întoarse, în fața lui se aflau hatmanul Jora și spătarul Neculce.

— Cu plecăciune, măria ta ! zise hatmanul, înclinîndu-se pînă în pămînt, în timp ce Neculce se plecă și el, puțin nedumerit.

— Vă mulțamesc, boieri dumneavoastră, că ați venit, zise Dimitrie, abia stăpînindu-și mînia. V-am poftit aci în grabă, pentru sfat... Mi-au sosit vești de la Dunăre. Vizirul se apropie și, după cum știți, ne cere ajutor și hrană. Dar în ăst timp pogoară și oastea moschicească. Dacă ajung la hotarele noastre, ne vor cere și ei ajutor. În cîmpăna aceasta, domnul vă întreabă pe cine se cade să ajute ? Cantemir se opri și-l privi drept în ochi pe Jora, apoi urmă : Ca unul ce ai mîna asupra oștirii, ce mă sfătuiești, hatmane ?

— De... Știi și eu... măria ta... Nu ne putem întoarce fața de la lumina sultanului. Se cade dar să ascultăm de porunca vizirului ? Și apoi... cu ce puteri să ajutăm pe țarul Moscului și ce am avea de cîștigat de la el ?

În fața acestei nerușinate prefăcătorii, Dimitrie nu-și mai putu ține firea și izbucni :

— Cu ce puteri ? Să-ți spun eu, hatmane ? Cu cei 10.000 oaste și cu zahereaia ce ai scris țarului că le ai gata. Și mai întrebi la ce ne-ar putea ajuta ? Să trimită cît mai degrabă să lovească podul de pe Dunăre, și să-l schimbe pe domnul Moldovei, așa cum i-ai scris lui Petre Alexeevici. Ce ai cîștiga ? Aș vrea să știu și eu ce ai voit să cîștigi domnia ta ? Că de vroiai binele țării, ne-o spuneai pe față, lă sfat, în Divan. Și apoi, de vreme ce crezi în puterea Moscului, de ce mă îndemnai, adineauri, să dau ascultare turcului ?

— Mai greșește omul, fără de voie. Iertăciune, măria ta, bolborosi Antioh pierdut.

— Asta ți-a fost credința ce mi-ai jurat, hatmane ? mai strigă, dîndu-și drumul miniei, Dimitrie.

Mic, neajutorat, fără pic de mîndrie, hatmanul sta în fața lui, încovoidindu-se și tremurînd. Îi aminti de mila ce i-o arătase lui Ruset și îl rugă să se îndure și de bătrînețele lui.

— Nu te încovoia așa, hatmane ! Eu nu tai capelele boierilor potrivit, îi răspunse disprețuitor, dar neînduplecat, Cantemir. Pe mitropolit nu-l pot lovi așa cum s-ar cuveni, că e față bisericească. Dar n-am nevoie de hatman fără credință peste oastea mea ! Semnele dregătoriei le vei da spătarului Neculce, care va fi de azi înainte hatman peste oaste. Iar domnia ta... te vei duce la mănăstirea Bistriței, să te rogi pentru iertarea păcatelor ! Și fără să-l mai privească se întoarse către Neculce : Dă-i strajă să-l însoțească, spătare ! porunci el, căutînd pe cît putea să pară liniștit.

Dar după ieșirea lui Antioh, Cantemir se lăsă istovit în jîlțul său.

— Nu-ți pară rău, Dumitrașcule, de ce ai făcut. S-a mai curățit pădurea de o uscăciune !

Cu aceste cuvinte care-i aduseră „domnului” din nou zîmbetul pe buze, prietenul său din copilărie, Gheorghită, se înclină și ieși.

Un copil de casă îl înștiință pe Cantemir că afară se afla Saraciul, care venea cu știri de seamă de la Țarigrad.

Îl așteptase cu mare nerăbdare, dar cînd acesta îi spuse că veștile pe care i le aducea erau și bune, și rele, se întunecă iar. Vru să le cunoască și pe unele, și pe altele.

Cele bune erau în legătură cu Tolstoi, la care Iani pătrunsese din nou, cumpărîndu-l pe paznic. Dar cînd veni vorba de cele rele, Saraciul se codi un timp, apoi încercă să vorbească, dar nu izbuti. Își ascunse fața în mîini și izbucni în plîns.

— Ce ai, Saraciule ? Ce s-a întîmplat ? întrebă, speriat, Dimitrie. Spune ! Nu cumva Antioh ?...

Saraciul își stăpîni cu greu plînsul :

— Vizirul a făcut jurămînt să te piardă, măria ta ! zise într-un tîrziu. Ți-a dat învoirea să faci prieteșug cu Moscul, așa cum ai cerut, dar a făcut-o numai pentru a putea aduna dovezi împotriva măriei tale, să-i arate sultanului că te-ai unit cu țarul și că uneltești împotriva lui.

Dimitrie se tulbură.

— Și ce-a spus ? Ce-a făcut sultanul ?

La întrebarea aceasta, drept orice răspuns, Saraciul lăsă capul în piept și tăcu.

— A poruncit să-mi taie capul ! Nu e așa ? Vorbește, Saraciule ! Ești doar omul meu de credință ! Haide, rogu-te, vreau să știu totul, nu-mi ascunde nimic !

Saraciul mărturisii, într-un hohot de plîns :

— Sultanul a dat poruncă de mazilire, măria ta !

Și zicînd acestea, se aruncă la picioarele lui Cantemir, care nu se clintise din încremenirea în care îl aruncase vestea cea neașteptată.

— Așadar, planul boierilor răzvrățiți a izbutit. M-au pîrît vizirului ? Acuma, deasupra capului meu atîrnă sabia gîdelui turcesc, murmură el. Iar dacă țarul va da și el ascultare ticăloșilor care au uneltit împotriva mea, nu-mi voi putea aduce la îndeplinire planul de dezrobire al scumpei mele țări... Sărmane Toader ! Miluță, Moș Gavrilă și voi toți

cei mulți care așteptați de la mine izbăvirea, n-o veți avea. Boierii au fost mai tari ! Vă cer iertare !

Trecuse de miezul nopții. Casandra se plimba de la un capăt la celălalt al încăperii, frîngîndu-și mîinile. Din cînd în cînd dădea puțin în lături o perdea și privea dincolo de ea. Apoi se îndrepta spre un sfeșnic cu mai multe brațe și stinse din luminări. Nu rămase aprinsă decît una singură. O slujitoare veni să aducă un ulcior cu apă, pentru la noapte. Îi spuse în șoaptă :

— Umblă binișor, Ileană ! Măria sa se hodinește. Să nu-l trezim. De trei nopți n-a mai închis ochii...

Slujitoarea dădu din cap în semn că a înțeles, puse ulciorul pe masă și ieși în vîrfurile picioarelor. Dar perdeaua se dădu încet în lături. Dimitrie intră, călcînd în vîrfurile picioarelor, să nu-i deștepte pe cei din casă, pe care îi credea adormiți, o zări pe Casandra, și o privi înduioșat.

— Te credeam adormit, Dimitrie.

— Cine poate dormi, cînd a zvîrlit în primejdie atîția oameni nevinovați, buna mea Casandra ? Gîndește-te ! Pentru a se răzbuna pe mine turcii ar putea să-l ucidă pe Antioh, apoi pe Saraciul, pe Ianî. Pricopie și Luca ar putea plăti și ei cu viața, dacă țarul ar pleca urechea la cuvintele înveninate ale vrăjmașilor mei și ai poporului ! Știi tu ce înseamnă să ai cugetul împovărat că ai azvîrlit în primejdie atîția oameni, prieteni, frați și țara pe care ai vrut s-o scapi ?

Dimitrie își trecu mîna peste frunte și începu a călca rar, în lungul și latul încăperii, așa cum făcea întotdeauna cînd era frămîntat de gînduri. Așadar, omul de știință, cu vederi limpezi, s-a înșelat cînd a crezut că va avea alături de el pe sfetnicii, pe slujitorii bisericii, pe acela pe care îl scăpase din temniță... Îi știa pe boieri lacomi, trufași, dar nu credea că, pentru a-l pierde pe el, ar fi în stare să-și jertfească țara. Uitase că pentru ei „țara” era o moșie pe care o foloseau pentru chiverniselile lor. Nu va putea deci să se bizuie decît pe cîțiva

prieteni și pe norodul care își dorea izbăvirea. Își aminti de făgăduiala ce i-o făcuse lui Toader și îi vorbi în gând : „Nu, Toadere, nu te-am mințit. N-am mințit pe nici unul din acei ce au crezut în mine. Iar de ar fi să nu îmi pot ține făgăduiala, să nu mă blestemați ! Gîndul mi-a fost bun, dar viclenia oamenilor din preajma mea a zguduit temeliile pe care vroiam să clădesc neatîrnarea noastră !”

Glasul Casandrei îl smulse din gînduri :

— Nu te neliniști, Dimitrie, vorbi ea. Știu că fără ajutorul țarului nu ți-ai putea aduce la îndeplinire planurile, dar țarul e un om mare, el nu va da ascultare vorbelor unor ticăloși fără credință. Vei vedea că Pricopie și Luca se vor întoarce nevătămați. Atît cît poate judeca mintea mea de femeie, socot că numai un om mărunț ca vizirul poate pleca urechea la uneltiri viclene.

Deodată, Casandra tăcu. De afară se auzeau tropote de cai. Dimitrie le ascultă și el mai înviorat. Tropotele se apropiau, și amîndoi alergară, plini de bucurie, la fereastră.

— Trebuie să fie ai noștri ! rostiră într-un glas.

Fața lui Dimitrie se însenină. Cine alt ar putea alerga așa, în noapte ?

— Iată, se luminează de ziuă, zise, mai înveselită, Casandra.

— Dee domnul să se lumineze și viața noastră ! răspunse Dimitrie.

Dar tropotele se îndepărtară. Li se păru că n-a fost decît o nălucire. Dimitrie se tulbură.

— Nu, n-a fost o nălucire, spuse el, și dacă nu sînt solii care se înapoiază de la țar, atunci trebuie să fie altcineva...

Da, ei sînt, ienicerii vizirului care vin să-l ducă la Poartă ! Se apropie de Casandra și îi vorbi :

— Casandra mea, tu nu ești o femeie sperioasă. Ai un suflet de oștean. Ai dovedit-o în atîtea rînduri, ținînd piept primejdiilor prin care ai trecut alături de mine. Dacă vor veni să mă ia să mă ducă la picioarele sultanului, nu te înspăimînta ! Și adăugă cu un zîmbet duios : Vorba dădacii : „Iarba

rea nu piere". Avem copii și ceea ce n-am izbutit eu, va duce poate la capăt băiatul nostru cel mic, Antioh, care îmi seamănă în totul.

În timp ce vorbea, tropotele, care încetaseră o clipă, se auziră din nou. Dimitrie făcu un pas să se îndrepte spre ușă, totuși... rămase neclintit și dîrz în locul unde se afla, așteptînd bărbătește osînda... Dar Casandra nu mai putu răbda și, plină de curaj, ieși să înfrunte ea cea dintîi primejdia... Trecuseră numai cîteva clipe, dar lui Dimitrie i se păru o veșnicie. Deodată o văzu pe Casandra intrînd ca o furtună și strigînd voioasă :

— Sînt ai noștri, Dimitrie ! În sfîrșit ! Iată, s-au întors și vin !... Vin !

Dimitrie se însenină la față și se grăbi să le iasă întru întîmpinare. Întinse brațele să-i cuprindă pe amîndoi, pe Luca și Pricopie, care veneau în grabă mare însoțiți de credincioșii lui prieteni, Gheorghită și Neculce.

— Ce-ați făcut ? Haide, spuneți-mi mai curînd, vorbiți ! Ați primit de la țar întărirea ? întrebă, plin de nerăbdare, Cantemir.

— Primit. În ziua de 13 aprilie, la Luțc, măria ta, răspunse Luca și-i arată învoiala ce s-a așezat între el și țar, după cum fusese hotărît.

— E iscălită de mîna Înălțimii Sale și întărită cu pecetea lui, mai adăugă.

Dimitrie și Casandra se priviră cu ochii în lacrimi. Luca scoase din sacul de călătorie o cutie frumos încrustată și i-o întinse lui Dimitrie.

— Acesta este darul Înălțimii Sale. Iată și mantia de samur pe care o trimite doamnei, mai zise el.

Dimitrie deschise tulburat cutia cu incrustații fine :

— E pecetea și chipul țarului, înconjurat cu diamante, pe care vi-l trimite ca semn al prieteniei sale, spuse, cu mîndrie, Luca.

Dimitrie îl sărută pe frunte, apoi, cătînd să-și înfrîngă înduioșarea ce-l cuprinsese, întrebă :

— Ai dat ochii cu generalul Șeremetiev ?

— Dat, măria ta ! M-am abătut în drum pe la tabăra din Soroca și i-am arătat porunca țarului. Generalul a pornit de îndată 4 000 de oaste către Iași, să-l ocrotească pe domnul Moldovei. Mîine în zori vor fi aici ! răspunse prompt Luca.

— Atunci să nu mai zăbovim o clipă, spuse Dimitrie, cu fața luminată de fericire. A sosit ceasul să rostim în fața întregii țări voința noastră. Și întorcîndu-se către Pricopie hotărî : Căpitane, dă poruncă să fie trase toate clopotele în cetate ! Să vestească norodului că se petrece o faptă mare ! Iar lui Neculce îi porunci : Hatmane, cheamă-i pe boieri în Divan ! E sfatul lor cel din urmă !

„N-AM HOTĂRÎT SINGUR !”

Dangătul clopotelor răscolise întreg târgul. Multimea ieşise grăbită, umplînd uliţele, neştiind ce năpastă s-o mai fi năpustit asupra ei.

Acum se îndrepta către Palatul domnesc, tălăzuindu-se pînă pe sub ferestrele lui, înghesuindu-se curioasă să vadă ce se întîmplase. Erau tot soiul de oameni de prin oraşe şi sate, care se strigau pe nume şi dădeau din coate să se poată apropia unii de alţii.

— Ce-o mai fi, doamne ? ! Ce ne mai paşte oare ?
Aţi aflat cumva ceva ?

Nu, nimeni nu aflate. Nimeni nu ştia nimic.

— Bag sama trebuie să fie lucru însemnat, de sună toate clopotele Ieşilor, spuneau unii dintre ei.

— Chiar așa ! răspundeau alţii. Hai degrabă şi om afla !

Şi oamenii porneau înainte făcîndu-şi loc prin gloata tot mai deasă.

În pragul unei case, o bătrînă opri din drum un trecător voinic şi tînăr, îmbrăcat ca pe la ţară, şi-l întrebă speriată.

— Ce s-o întîmplat, flăcăul mamei ? Nu cumva or intrat tătarii ?

— N-or intrat, mămucă ! Da' ce, altă treabă n-au ? glumi flăcăul. Apoi, încruntîndu-se oleacă, grăi : D-apoi eu, drept să spun, încă nu ştiu ce-i că nu-s de pe aici... Abia sosii în oraş. Sînt venit cu tatîne-miu după nişte amărîte de nevoi ! Dar m-oi duce să văd ce-i. O veni oastea Moscului, bătrînico ! La ei ne e nădejdea şi scăparea !

Bătrînica duse mîna la gură şi oftă :

— Să te audă Dumnezeu, ficiorule !

Dar flăcăul n-o mai auzi, o zbughise și se pierduse prin mulțime. În urma lui, un moșneag, care le ascultase vorba, o întrebă zîmbind pe sub mustața căruntă și groasă :

— Și zi, vrei să vină oastea țarului, mămucă, să te scape ? mormăi el.

Femeia îl privi cercetător, nedumerită. Cu ce gînd o întreba oare ? Să fi fost vreo iscoadă de-a turcilor ? Parcă n-ar fi crezut. Prea îi era portul cinstit și chipul prietenos. Femeia își scutură teama de o clipă și răspunse :

— Ei, da, vezi bine că vreau ! Și ce-i ? Au dumitale ți-a fi atît de bine cu turcii că n-ai vrea ?

De astă dată moșneagul rîse cu toată gura.

— Apoi nu mai pot de atîta bine. Că de aceea umblu după judecăți pe ulițele Iașilor...

Femeia se mai luminează la față.

— Da' de pe unde ești, moșule ? întrebă ea, îmbunătă.

— Ia, de prin părțile Fălciului. Gavrilă-mi zice, iar flăcăul cu care ai stat de vorbă mi-i fecior, îl cheamă Miluță ! își umflă moșul pieptul, mîndru nevoie mare.

— Apăi să-ți trăiască, bađe, că-i tare „corajos” ! răspunse femeia.

Dar moș Gavrilă nu mai avu timpul să-i mulțumească, așa cum s-ar fi convenit, căci norodul venea buluc și îl împingea mai departe. Și apoi se grăbea să-l ajungă din urmă pe Miluță, care se îndepărtase binișor.

Cînd ajunseră amîndoi sub zidurile palatului, clopotele încetaseră. Nu mai stăruia decît murmurul mulțimii încordate, cu privirile ațintite spre ferestrele închise ale palatului.

Ce s-o fi petrecînd acolo înăuntru ? se întrebau oamenii.

Se întreba și moș Gavrilă, și Miluță. Aceeași întrebare se citea și pe chipul ars de soare al unui om care se afla lîngă ei și spre care căta Miluță cu coada ochiului, că era tare chipeș și vînjos.

Dacă dangătul clopotelor răscolise în chipul acesta sufletele oamenilor de afară, în alt chip îi stîrnise pe boierii ce se aflau înăuntru. Adunați în marea sală a Divanului, se întrebau unii pe alții ce lucru de seamă se petrecuse fără a li se da și lor de stare.

Și, cînd îl mai văzură între cei de față pe vistiericul Luca, intrară la și mai mare bănuială. Vornicul Lupu Costache se apropie de el, și neputînd să-și ascundă un zîmbet strîmb, îi vorbi :

— Ei, da' ce-mi văd ochii ? Lume nouă ! Lume nouă !... Sînt aproape două luni de cînd nu te-ai prea arătat printre noi, vistiernice ! Ce ai făcut prin Lehia, de ai zăbovit atîta ?

— Ia, am jucat și eu la nuntă ! rîse Luca.

— Și ai jucat bine ?

— Bine, vornice, că doar îs tînăr și îmi place să joc ! Domniei tale nu ? întrebă el zîbind cu înțelesuri.

— Cum de nu ? Cum de nu ? Și mie îmi place să joc ! scrișni Lupu.

Apoi se depărtă spre un colț al sălii, unde îi făcu semn fratelui său Constantin să se apropie, împreună cu alți cîțiva din boierii uniți în aceleași gînduri. Cînd fură toți lîngă el, le spuse pe șoptite :

— Ascultați ce vă spun eu ! La curte bate vînt de hăinie ! Nu-mi place obrazul lui Luca. Ce-a căutat la lehi ? Ascultați, dacă iese la iveală că Dumitrașcu se închină la țarul Moscului să nu crîcniți ! Vă trageți de îndată la mănăstire la Bursuci, faceți tabără și vă închideți acolo cu ceva oameni. Vă dau eu de știre, la vreme, ceea ce aveți a face mai departe.

Dar... șoaptele încetară deodată. În sală Divanului se lăsase o tăcere apăsătoare.

Dimitrie Cantemir intră călcînd mai apăsător ca de obicei. Se așază în scaun încet și solemn, îi măsură cu privirea pe toți cei de față, apoi grăi rar și răspicat :

— V-am chemat în grabă, boieri dumneavoastră, fiindcă s-a petrecut o faptă deosebită și de mare

însemnătate, pe care se cade să o aflați și domniile voastre ! Iată dar cele ce am hotărît...

Crezînd că e bine să-i amintească domnului și de voința boierilor, bătrînul Ruset îl întrerupse :

— Cum ? Luatu-s-a vreo hotărîre în Divan, fără a ni se da și nouă de știre, măria ta ?

— Da, vel-vornice ! Hotărîrea a luat-o domnul țării, îi tăie vorba Dimitrie. După... cinstitele sfaturi ce cu multă bună-voie și înțelepciune mi le-ați dat...

Făcu o scurtă pauză, în care timp urmări uimirea de pe chipurile lor, apoi rosti cu glas puternic și hotărît :

— Văzînd starea în care ne aflăm și cererile grele cu care ne împovărează vizirul și la care țara nu poate răspunde, și toate greutățile ce au adus turcii ani de-a rîndul peste capul nostru, văzînd că țarul Petru a ridicat sabia pentru a slobozi popoarele de sub robia turcească, am făcut legătură cu înălțimea sa împăratul...

Un freamăt trecu prin toată adunarea. Lupu și Ruset păliră, în timp ce printre boierii întorși din surghiun se auziră murmure de mulțumire. Dar freamătul se potoli de îndată, căci vodă urmă :

— Vorbirile ce s-au dus între noi în ăst timp s-au purtat din voia noastră deplină, fără silire sau apăsare de nici un fel, într-o înțelegere desăvîrșită, ca de la prieten la prieten. La capătul acestor vorbiri, am căzut la învoială cu țarul să ducem împreună lupta împotriva sultanului !... Vistiernicul Luca va să dea citire învoielei ce s-a așezat între noi, spre știința domniilor voastre.

De astă dată, freamătul care străbătuse mulțimea boierilor nu conținea decît în clipa cînd Luca se apropie de scaunul domnesc, cu pergamentul în mînă.

În colțul lui, galben la față și tremurînd, Lupu strînse brațul fratelui său, șoptindu-i :

— Văzut-ai ? Ce v-am spus ? Acum știți ce-aveți a face ! Duceți-vă în grabă la Bursuci ! Adunați

oamenii și ne-om sili cît om putea să nu-i iasă lui Dumitrașcu pe voie !

Fără a mai zăbovi o clipă, Constantin Costache și alți citiva boieri potrivnici domnului se strecurară afară din sală. În timpul acesta, Luca despături pergamentul pecetluit cu peceti grele și începu a da citire celor hotărîte :

„Bir să nu dea țara nici un ban.

Pre domn să nu-l schimbe nimeni pînă la moarte și să-i urmeze fiul lui, pre care și l-o alege țara, astfel ca neamul lui să nu lipsească din domnie.

Pre boieri să nu-i mazilească domnul din boierie pînă la moarte, decît pentru mare vină ! Și orice greșală ar face, să nu-i pedepsească fără judecata sfatului și iscălitura mitropolitului.

Venitul domnului să fie doar vama ocnei și a altor tîrguri, iar altă dare să nu pună.

Mazilii și mănăstirile să-și stăpînească ocinile și moșiile și să iee de pe ele și desetina de stupi și de mascuri și goștine de oi, fără a da nimic din ele.

Zece mii de oameni de oaste să se pregătească de luptă în țară. Împărăția să le dea leafă din vistieria împărătească.

Iar pace cu turcul nicidecum să nu facă”.

Sfîrșind citirea, Luca înfășură pergamentul și-l dădu domnului, adăugînd :

— Pre aceste ponturi au jurat tare împăratul Moscului și au iscălit. Iară eu am iscălit pentru domnul Țării Moldovei, singur stăpînitor !

După citirea acestei învoieli, în Divan se făcu o tăcere adîncă.

Toți cei de față simțeau cît de însemnate erau toate cîte le auziseră. Își dădeau seama că, într-adevăr, așa cum le spusese, Dimitrie căzuse la învoială cu țarul ca de la frate la frate. Nu era în învoială nici urmă de închinare. Dimpotrivă, se întăreau hotarele țării, care era slobozită de orice biruri.

Boierii răzeși înțelesesă cu bucurie că domnul întocmind învoiala se gîndise și la nevoile celor sărmani, căci hotărîse să micșoreze mulțimea biru-

rilor care-i apăsau. Iar el însuși dăduse pildă, nepăstrînd pentru domn decît venitul din vama ocnei.

Și tocmai aceasta nu era pe placul boierilor mari, care se simțeau loviți de-a dreptul în averile lor. Apoi nu le venea de fel la îndemînă ca domnia să se moștenească din tată în fiu. Nici nu voiau să audă de asemenea orînduire. Se învățaseră a-i schimba pe domni după voie și a cumpăra pe rînd, la Poartă, scaunul țării. Altfel însemna ca domnul să stea mai presus de puterea lor, stăpînindu-i și tăindu-le orice putință de a jăfui !...

Iată gîndurile care îi frămîntau pe toți acei de față și nu le dădeau răgazul a mai simți nimic altceva.

Dimitrie înțelese ce se petrece în sufletele lor, și grăi, pentru a-i dezlega de încătușarea nehotărîrii :

— Iată, boieri dumneavoastră ! Aceasta a fost hotărîrea mea, pe care nu cu ușurință am luat-o. Și acum voiesc a ști care sînt gîndurile domniilor voastre ?

Lupu vorbi cel dintîi și, pentru a-și ascunde gîndurile, răspunse mios :

— Cu multă cumințenie ai hotărît, măria-ta ! Eu, unul, socot că e bine ce s-a făcut. E tare bine !...

Dar Ruset, care nu-și putea stăpîni ciuda, îi luă vorba din gură.

— Or fi bune toate, dar mie un lucru nu mi se pare drept și nu l-am priceput. De ce să fie domnul tot de un neam și să nu se mai aleagă și dintre boieri ?

— Fiindcă s-a adeverit că această alegere nu-i decît un prilej de zavistie și de cheltuială. Nu este alegere, vornice ! E tîrg și cumpărare ! Iar prețul îl plătește țara ! Cînd nu se va mai cumpăra domnia, nu va mai fi nevoie s-o plătească norodul, din sudoarea lui ! Acum ai priceput ? răspunse dîr Dimitrie.

Căldura vorbelor lui începu să slobozească limbile celor care gîndeau la fel ca el. Neculce vorbi :

— Bine-ai grăit ! Așa e, măria-ta !

Dar vornicul Ruset nu înțelegea să se dea încă bătut :

— Mda ! făcu el. Eu, unul, însă, ca mai bătrîn, cred că te-ai cam pripit, măria ta, cu prieteșugul Moscului. Era mai bine să fi adăstat pînă s-a bate turcii cu ei și, care parte a birui, cu aceea să ținem...

— Bună socoteală ! Să adast ! Dar ei mă adastă pe mine ? întrebă mînios Dimitrie. Nu, vel-vornice, nu mai era vreme a mă chivernisi, că mă apucau turcii. Iar dacă am văzut că boierii de sfat nu sînt toți într-un cuvînt și o credință cu mine, am pornit la faptă și am hotărît să iau asupra mea legătura pe care o cerea ceasul. Că eu, s-o știe toți, apăsă vodă pe cuvinte, n-am mers după mintea mea, ci am făcut ce m-a învățat tocmeala vremii ! Și, privind spre mitropolit, Dimitrie adăugă : Ce gîndește sfinția sa ? E bine ce-am hotărît ?

Ghedeon își dădu seama că nu mai poate da îndărăt. Dacă e să vină țarul, cum ar putea da biserica îndărăt ?

— Bine ai făcut, Măria ta, întări el. Căci împăratul a jurat să scape toate neamurile din răsărit de robia turcească.

Se mai ridicară și alte glasuri :

— Bine-ai făcut, măria ta, spuse bătrînul boier Ilie Sturza. Noi ne temeam că-i merge cu turcii, și ne legasem între noi să te lăsăm singur și să trecem la Mosc.

— Bine-ai făcut, măria ta ! se auzi și glasul lui Nicolae Costin.

Gheorghită Mitru se repezi și el, cum îi era firea.

— Să nu-ți pară rău, măria ta, că de-i slobozi norodul, apăi norodul te-a binecuvînta în veci !

— Vă mulțănesc, boieri dumneavoastră, le răs-punse tuturoră Dimitrie. Și vreau să vă mai spun că, în aceste zile, 4 000 de călăreți ai generalului Șeremetiev vor coborî în Iași, spre a face pază, de ar voi turcii să ne lovească !

La spusele lui Cantemir, Lupu îngălbeni la față, își mușcă buzele și murmură înciudat.

— S-a gîndit la toate, năpîrca !

Această ultimă veste păru însă a zdruncina chiar și nehotărîrea celor care nu vorbiseră pînă atunci. Și izbucniră cu toții într-o urare :

— Să trăiești, măria ta !

— Iar acum, hatmanul Neculce să dea citire acestui cuvînt al nostru către mulțime ! Să-l cunoască toată țara !

Dimitrie îi întinse pergamentul lui Neculce, care se îndreptă spre fereastră și o deschise.

Afară se făcu deodată o mare tăcere. Nu mai sufla nimeni. Neculce începu a citi cu glas tare : „Noi, Dimitrie Cantemir, din mila lui Dumnezeu Domnul țării Moldovei, facem cunoscut acestea întregului norod.

Dușmanii noștri de totdeauna, turcii, n-au fost următori cinstiți învoieli încheiate de înaintașii noștri. Ei au adus asupra țării Moldovei tot felul de asupriri, au dărîmat cetățile, au dat voie tătarilor a le prăda, au dus în robie pe fii și fiicele țării, iar tributul l-au sporit pe fiecă zi într-atîta, de au ajuns cu neputință de răbdat.

De aceea, ascultînd glasul Moldovei care geme greu asuprită, noi ne-am unit cu țarul Moscului, milostivul și dreptcredinciosul Petru Alexeevici, care a ridicat arma spre a mîntui popoarele din jugul robiei mahomedane.

Și împreună am legat pe vecie soarta țărilor noastre, pornind din toată inima la luptă împotriva turcilor !”

Ca vuietul mărilor porni de sub ferestre strigătul de bucurie al mulțimii. Neculce fu nevoit să se oprească din citit. Cînd se mai potoli zgomotul, el rosti ultimele cuvinte ale chemării la luptă :

„Moldoveni ! Eu, Dimitrie voievod, vă chem pe toți să vă ridicați și să veniți la oaste ! Luați armele, spre a-i sta Moldovei într-ajutor ! Să vă însuflețească faptele străbunilor și să vă bateți vitejește, ca pe vremurile lui Ștefan vodă, pentru dreptatea și slobozenia voastră și a copiilor voștri !”

Afară, oamenii se îmbrățișau fără a se cunoaște, rîdeau, plîngeau, își aruncau în văzduh căciulile. Iar strigătele lor de bucurie se înălțau nestăvilite și pătrundeau prin fereastra deschisă, ca și cum mulțimea ar fi fost în sala Divanului.

Neculce, Gheorghită, Luca și toți boierii răzeși își simțiră ochii umezi. Plîngeau și ei de bucurie, ca și oamenii de afară. Numai pe fețele boierilor mari se întinsese ceva din ceața gîndurilor ce-i stăpîneau. Ruset tăcea, dar parcă se făcuse mai mic. Ascuns în umbră, Lupu se ferea să nu se vadă cum îi tremură bărbia.

Dar cine se mai uita la ei ? Încălziți de dogoarea ce venea de afară, din sufletele oamenilor, toți ceilalți se apropiară de scaunul lui vodă, făcînd zid în jurul lui.

Dimitrie coborî încet treptele tronului și se îndreptă spre fereastră. Cînd se arătă în pervazul ei, bucuria norodului nu mai cunoscuse margini. De pretutindeni se înălțară strigăte de „ura, trăiască Vodă Cantemir !”

El privi mulțimea în tăcere, făcîndu-i semne prietenoase cu mîna. Apoi se întoarse cu fața spre cei dinăuntru, și cu glasul mișcat, le spuse :

— Ați auzit ? Acesta a fost cuvîntul țării ! Ea m-a îndemnat a face ceea ce am făcut. Vreau să se știe că n-am hotărît singur !...

Privi apoi cu chipul luminat spre cei de afară ce nu mai conteneau să-și arate bucuria...

Pierdut în mulțimea pe care o întrecea cu un cap, moș Gavrilă privi uimit la omul din fereastră, apoi își scoase căciula și rosti :

— Aveai dreptate. Așa este ! Acum te-ai dat pe față, Dimitrie ! Tu nu erai străin ! Al nostru erai, așa precum spusesesi ! Să trăiești, măria ta !

Zicînd acestea bătrînul își plecă genunchii cu smerenie.

Miluță își privi îndelung tatăl. Îl asculta fără a înțelege tîlcul vorbelor lui, dar înțelese tîlcul în-genuncherii și îi urmă pilda. La fel făcură toți cei

din jurul lor. Ca spicele care se apleacă sub legă-
narea vîntului, așa se încovoia mulțimea, tălăzuin-
du-se și îngenunchind, cît era ulița de mare, în semn
de mulțămită, în fața domnului care-o înțelesese
și căta să-i preschimbe gîndurile în faptă.

Deodată, în tăcerea care se lăsase, se auzi un
glas plin de voioșie. Era glasul lui moș Gavrilă
care, amintindu-și parcă de ceva, strigă către fe-
cior-su, împins de lume cam departe de el :

— Văzut-ai, măi Miluță ? Aista era domn, măi !
domnul țării !

TRĂDAREA

Pîlcul de 4 000 de călăreți ai generalului Șeremetiev sosi chiar a doua zi la Iași și slaba împotrivire a ostașilor turci aflați în cetatea de scaun se năruie de îndată. Nici o primejdie de lovire nu se mai arăta din această parte.

Lupu Costache înțelese că Dimitrie nu mai poate fi scos din scaun decît prin biruința oștilor turcești asupra țarului, și hotărî să-și îplinească planurile. Plecă în aceeași seară spre Galați, sub cuvînt că se duce să ia măsuri pentru a porni ca-rele cu grîne trebuitoare armatelor unite.

La chemarea lui Cantemir răspunsese cu avînt țara întreagă. Oamenii veneau de pretutindeni să se înscrie la oaste. Mai întîi se înscriseră mazili, care fugiseră de urgia lui vodă Nicolae. Din Vrancea pînă în Orhei, pîlcuri de țărani se înarmaseră cu ce apucaseră și se îndreptau spre Iași, iar numărul lor se îngroșa pe măsură ce se apropiau de cetatea de scaun.

Pe toate ulițele, pe la toate încrucișările de drumuri, se gătiseră locuri anume pentru a-i înscrie pe oameni la steaguri.

Sub toate umbrarele se înjghebaseră în grabă mese înfipite în patru pari pentru acei care veneau în pîlcuri dese și erau atît de mulți că nu se mai ajungeau. Se întorceau butoaie mari cu fundul în sus, se uneau scaune și chiar căldări de aramă scoase de prin beciuri, pentru întocmirea listelor. Căci veneau meșteșugari și țărani, tot soiul de negustori hotărîți să lupte, să-l doboare pe dușman. Hatmanul oștirii se codise la început să primească printre ostași oameni care se socotea că își au rostul în alte locuri și a căror lipsă de la munca

lor putea opri în loc mersul vieții de fiecare zi. Dar oamenii stăruiau, nepăsători la ceea ce lăsau în urmă, să fie primiți la oaste. Se lăudau în gura mare ciubotarii și croitorii, fiecare cu priceperea lui, că fără ei soldații n-ar face doi bani, că n-ar putea lupta fără cizme și fără straie.

Un rotar pe cale de a fi respins, fiindcă nu mai era tânăr, spunea că nu are atâtea degete să numere câte roți ar fi în stare să dreagă într-un singur ceas, pentru căruțele oștirii.

— Și tocmai pe mine vreți să mă lăsați... de căruță? adăugă atît de mîhnit, încît fu înscris pe dată.

Un fierar spătos se fălea arătîndu-și pumnul cît o măciucă :

— Eu n-am nevoie de flintă. Eu mă bat cu ăsta ! Dacă îl ating numai pe turc, i-am turtit și fesul și capul !

Și astfel mergea treaba, cu rîsete și voie bună. Pînă și slugile boierești își lăsaseră stăpîinii, în nădejdea că vor scăpa de ei pentru totdeauna, dacă Petru și Dimitrie vor birui.

Gheorghită Mitru nu pregetă să-l ajute cu nădejde pe Neculce, care nu mai prididea să adune oștirea. Umbla din loc în loc, cercetînd dacă oamenii-aveau ce le trebuie, le aducea cuvîntul de îndemn și mulțămită al domnului. Iar cînd îi spunea careva că și-a uitat slujba de paharnic, răspundea rîzînd :

— Apăi de aci încolo asta mi-i slujba de paharnic, să ajut țării să-și golească mai degrabă paharul de amar !

La rîndul său, Dimitrie părea mulțămit de cum mergeau lucrurile. Ținuse de mai multe ori sfat cu generalul Șeremetiev, care pogorîse în Moldova, la puține zile după avangarda sa și făcuse tabără în apropiere de Iași. Șeremetiev trimisese solie și domnului Munteniei, în mare taină, pentru a-i aminti de făgăduială. Sosise vremea să-și țină legămîntul de a le da hrană pentru oaste și a le trimite ajutoare pentru luptă.

Acum așteptau răspunsul lui Brîncoveanu, pe care puneau mare preț, căci în Moldova se făcuseră în anul acela bucate tare puține. Cîmpiile erau arse de secetă și grîul lipsea cu desăvîrșire. De pretutindeni, pe unde trimisese după hrană pentru oștire, carele se întorceau goale. Dimitrie era oarecum îngrijorat, dar se gîndi că dăduse bani vornicului Țării de Jos să strîngă și să pună bine grîu pentru vreme de nevoie. Iată că vremea de nevoie sosise și domnul trimise numaidecît solie lui Lupu Costache, poruncindu-i să îndrume degrabă carele cu grîu către Iași, unde era mare lipsă de pîine pentru oaste.

Acum aștepta, dar în afară de lipsa de pîine îl chinuia și lipsa de știri care nu mai veneau de la o vreme dinspre Țarigrad. Dumitru Saraciul, care ar fi trebuit să se întoarcă demult, nu da nici un semn de viață... Într-o zi, pe cînd se afla cu doamna în camera sa, un copil de casă îl vesti, în sfîrșit, că Saraciul a sosit și cere îngăduința să i se înfățișeze, fără a se mai duce să se scuture de colbul drumului.

— Să vină ! Să vină fără zăbavă ! zise Dimitrie, fremătînd de nerăbdare.

Dumitru Saraciul avea fața trasă și era prăfuit ca omul care a făcut un drum lung și greu. Dimitrie îl întîmpină cu bucurie :

— Bine-ai venit, Saraciule ! Te așteptam cu multă nerăbdare.

— Știu, măria ta, răspunse înclinîndu-se adînc Saraciul. De aceea n-am pregetat să ajung mai degrabă, așa cum eram de la drum. Am avut multe, tare multe de înfruntat... Iată de aceea am întîrziat...

— Primejdii ? Drum greu ? îl iscodi, nerăbdător, vodă.

— Greu, măria ta. Oștile vizirului au trecut Dunărea și vin puhoi, împînzind toate cărările. Iscoade pretutindeni. A trebuit să mă strecor printre ele, să beau laolaltă cu toți, să dorm numai cu un ochi închis și pe celălalt să-l țin mereu treaz, iar

urechea să fie ascuțită pentru a putea să prindă toate urzelile.

† Dimitrie îl cuprinse în brațe și îl sărută pe frunte.

— Ai fost dintotdeauna un om de mare credință, Saraciule ! Și acuma spune, rogu-te, ce vești îmi aduci de la Țarigrad ?

— Nu știu ce să spun mai întâi, măria ta, răspunse codindu-se puțin Saraciul... Oamenii mei din Serai mi-au spus că atunci când a aflat de tocmeala ce-ai făcut cu împăratul Moscului, vizirul a fost ca turbat. Urla de gîndea că e o fiară, că îi iese dreptatea, că el nu te-a vrut în scaun. Jura în legea lui că te-a lovi în fel și chip, să-i cunoști puterea și să afli ce înseamnă a-l înfrunta pe sultan.

— De ce spune, nu mi-e teamă. Dar de făcut, ce-a făcut, Saraciule ?

— Întîi l-a prins pe Iani, pe cînd încerca să plece în Moldova.

— L-a prins pe Iani ? se înfioră Dimitrie, și mîna lui o strînse tare pe a Casandrei, care se afla alături. Și... l-a... închis cumva ?

Saraciul plecă fruntea, șoptind cu glasul în lacrimi :

— Mai rău... măria ta !

Dimitrie înțelese că l-au tăiat. Își lăsă capul în piept, închise ochii, să-și oprească lacrimile, și spuse aproape în șoaptă :

— Iani ! Sărmanul meu Iani !... Vorba lui nu era deșartă... „Te-oi sluji pînă la cea din urmă suflare”... spunea. Bunul, bietul meu Iani !... Apoi întrebă cu teamă : Spune-mi, fără sfială, Saraciule, dar fratele meu, Antioh ?...

— Trăiește, măria ta ! se grăbi să-l liniștească Saraciul. Dintru întîi l-au prins și l-au închis la Edicule ! Vizirul dăduse chiar poruncă să-l taie fără zăbavă. Dar el făcuse întocmai cum l-a sfătuit măria ta mai de mult, să dea de știre caimacamului că măria ta înșală Poarta și a făcut înțelegere cu Moscul ! La început vizirul crezuse că e doar o scornire. Că te pizmuiește fiindcă i-ai luat locul în scaun, apoi, însă, pe vorba caimacamului, au scăpat

măria sa Antioh cu viață, și i-au dat drumul și din închisoare.

— Născocirea mea de a-l pune să mă pîrască la Poartă i-a scăpat viața ! mai zise, oftînd ușurat.

— Abia acum am înțeles tîlcul vorbei ce mi-ai spus atunci să-i duc, zise Saraciul. Mă minunez și eu cum de te-ai gîndit la toate, măria ta.

— Dar la mine acasă ce mai e, Saraciule ? întrebă Dimitrie cu oarecare îndoială. Ce face Ioana ? Mai are grijă de cărțile mele, să le tot șteargă bodogănind, după obiceiul ei „că prea sînt multe” ?

Saraciul se codi o clipă, iar după o tăcere grea răspunse :

— După cum am mai spus, măria ta.. Vizirul a jurat să te lovească în fel și chip... Seraiul măriei tale l-a dat fiicei lui, că i-a plăcut, iar cărțile au venit de le-au ridicat, să le ducă în biblioteca Seraiului împărătesc... Cînd au intrat să le ia, au găsit-o pe biata dădaca în scaunul de lîngă rafturi. Ținea în mînă cartea care știa că ți-e mai dragă și adormise acolo, sărmana, pentru vecie.

Dimitrie nu mai avu putere să spună nici un cuvînt. Casandra îi strînse mai tare mîna, fără a cuteza să rupă tăcerea. Abia într-un tîrziu, șopti :

— Biata dădacă ! Cîte jertfe ! Cîte jertfe !

— Nu-ți pară rău de nimic, Dimitrie, încercă să-l îmbărbăteze Casandra.

— Știu, Casandra... Nimic nu se poate înfăptui fără jertfe ! Și eu am jertfit totul. Pentru a răscumpara pămîntul strămoșilor nici un preț nu e prea mare ! Dar acum trebuie să biruim ! Înțelegi, Casandra ! Trebuie ! vorbi el pe un glas pe care nu-l mai recunoștea aproape.

Din ceasul acela, domnul se porni și mai aprig să pregătească războiul care se apropia. Oștile turcești trecuseră Dunărea și făcuseră tabără, așteptînd să sosească vizirul, să ia comanda ienicerilor și a spahiilor. Nu mai era vreme de zăbovit.

Văzînd că de la vornicul Lupu nu vine nici o știre și că nici una din cele trei solii trimise la el nu

s-au întors, Dimitrie hotărî să mîne un om de mare nădejde, să vadă ce se petrece acolo.

Cînd îi destăinui această hotărîre lui Pricopie, căpitanul ceru îngăduința să plece chiar el, căci nimeni altul afară de el nu putea duce la îndeplinire o sarcină atît de plină de primejdii.

Zadarnic se împotrivi Dimitrie. Pricopie stăruî, pînă îi smulse încuviințarea, și pînă în zori porni singur, călare, spre Galați, cu gîndul să lămurească lucrurile.

Umbla fără teamă, știind că nu umblă pe pămînt străin, cînd în preajma Mînăstirii de la Bursuci se trezi înconjurat de o ceată de slujitori de ai Vornicului Lupu ce pîndeau ascunși de-a lungul drumului. Între ei se încinse o luptă aprigă. Pricopie se luptă cît putu, singur împotriva a douăzeci de oameni, dar pînă la urmă fu rănit din greu și doborât.

Îl duseră, mai mult mort decît viu, legat, fiindcă tot se temeau de el, și-l aruncară într-un beci al mînăstirii. De acolo fu scos tîrziu, în noapte, și adus într-o încăpere slab luminată, unde se află față în față cu vornicul Lupu, care stătea într-un jilț moale și trăgea tacticos dintr-o narghilea. Pricopie ținea fruntea sus. Ochii îi cătau către el, semeț și dîrz. Lupu tăcea, dar îl privea cu ură. Într-un tîrziu începu a-i vorbi cu glas dulceag :

— Dumneata erai, căpitane ? Da' ce vînt te-a adus pe aici ?

Pricopie simți batjocura din glasul vornicului și nu se lăsă mai prejos.

— Ia, mergeam cu poruncă de la vodă Dimitrie să-l caut pe vornicul Țării de Jos..

— Eu sînt vornicul Țării de Jos. Ce, nu știai ? își pierdu dintr-o dată cumpătul Lupu.

— Parcă nu mi-ar veni a crede, răspunse batjocoritor Pricopie. După cum m-au întîmpinat slujitorii domniei tale, mi se păruse că am nimerit în țara turcească, printre vrăjmași.

Lupu se prefăcu a nu înțelege.

— Și ce poruncă aveai pentru vornicul Țării de Jos, mă rog ?

— Aveam să-i amintesc de datoria către domnul Moldovei, pentru care a primit 800 de galbeni buni.

— Dar domnului tău nu i-a amintit nimeni de datoria lui către vizir ? răspunse Lupu. Poate să aștepte mult și bine să-i trimit eu grîu pentru țarul Moscului... Grîul Țării de Jos l-am păstrat pentru oștile vizirului !

Pricopie îl măsură cu o privire liniștită, dar vorba îi era tăioasă ca o lamă de cuțit.

— Dacă ești într-adevăr vornicul Țării de Jos, apoi ești dator să ascuți de poruncile domnului Moldovei. El te-a pus în slujbă ! Lui i-ai jurat credință !

— Tu vorbești de credință ? scrișni Lupu. Cine și-a călcat credința către sultan ? Eu sau domnul tău ?

— Domnul are credință pentru țara lui ! îl înfruntă Pricopie.

— Țara ? Ha !... Țara ! Și cine e țara ? Poate voi, prostimea ? Țara sîntem noi, boierii, care avem puterea de la Dumnezeu ! Țara e vizirul, care ține sabia sultanului deasupra capului nostru. Lui avem a-i da socoteală, spurcăciune ! urlă Lupu scos din fire.

— Nu de la Dumnezeu vă vine vouă puterea, ci de la jăfuirea norodului ! strigă, tot atît de tare, Pricopie.

Lupu se ridică din jîlt și se apropie de el.

— Ceasurile tale sînt numărate și mai îndrăznești a cîrți ?

— Pe drumurile mele, îl înfruntă iar Pricopie, am mers adeseori cu moartea alături și nu m-am temut de ea. Dacă e să-mi sfîrșesc zilele în bîrlogul tău, vreau încalte să știi ce gîndesc eu și alții ca mine. Țara nu sînteți voi, cei îndestulați pe spinarea ei, ci noi, toți cei flămînzi de dreptate și însetați de slobozenie. Țara sînt trudiții, din a căror sudoare adunați voi averile. Țara sînt copiii și copiii copiilor noștri, pentru care ziua de mîine, sau măcar veacu-

rile viitoare, trebuie să aducă o viață slobodă și o soartă de om, nu de cîine. Țara e ceea ce cotropesc dușmanii, ceea ce călcați voi în picioare și ceea ce vrem să înălțăm noi ! Asta e Țara !... Pentru ea sînt gata să-și dea viața, ca și mine, toți aceia care sînt cu adevărat ficiorii ei credincioși. La ea s-a gîndit Dumitrașcu Vodă, pornind războiul, și pe ea o slujește. Și privindu-l pe Lupu pînă în albul ochilor, adăugă : Dar tu ? Cui îi slujești, vornice ? Țării ? Sau dușmanului ei ?

— Eu slujesc stăpînului meu, sultanul, răspunse cu glas șuierător vornicul.

— Să-ți spun eu cui slujești ! Aceluia care te plătește... Te vinzi cui dă mai mult !...

— Ocările tale nu mă ajung ! urlă Lupu, spumegînd de furie, și începînd să se preumbe plin de minie prin încăperea întunecată.

— Am să-ți smulg eu limba din gură, lasă ! Și-ai să taci pentru totdeauna ! Vreți să adunați de pe aici hrană pentru oastea Moscului ?... Dar n-o să le ajungă hrana, nu te teme ! Te-am prins la vreme. Oastea turcilor s-a lătit către Siret ! Toate căile-s bătute de ai noștri ! Dacă n-ai putut pătrunde tu prin plasa ce am țesut-o noi, apăi nu va mai pătrunde nimeni ! N-o să ajungă pînă la ai voștri hrana și o să crape de foame toți, pînă la unul ! N-o să-i puteți lovi pe turci. Nu ! Vizirul vă va zdrobi că are oaste multă, iar voi sînteți puțini ! și zicînd acestea, se învîrte în jurul lui Pricopie, rînjind și arătîndu-și colții ca de... lup. De ce taci ? Știi bine că așa e. Haide ! Spune cîți sînteți ? O mînă de oameni, cu oastea lui Petru cu tot !

— Am spus ce aveam de spus, răspunse Pricopie. Haide, ucide-mă mai iute și nu cerca zadarnic să afli ceva de la mine !

Dar Lupu avea un gînd al lui și căută să-l moamească.

— De ce să nu aflu ? Ai putea să-mi spui cît de mare e oastea lui Petru ? Știi că vizirul a jurat să-l nimicească pe Dumitrașcu. Te pot acoperi cu aur, dacă îmi spui adevărul. Pricopie, nu fi nebun !

Gîndește-te la copiii tăi ! Nu e păcat să-ți pierzi viața ?

Pricopie îl privi cu silă și îi strigă disprețuitor :

— De aș avea mai multe vieți, le-aș pierde bucuros, dar nu mi-aș vinde domnul ! Mă crezi în stare să-mi calc în picioare jurămîntul de credință ? Nu, voșnice, eu nu sînt boier și nu sînt vîndut turcilor ca tine !

Cuvintele lui Pricopie îl scoaseră cu totul din fire pe Lupu, care răcni :

— Mai ai îndrăzneala să rostești cuvinte de ocară ? Ticălosule ! Ei bine, atunci ai să culegi ce ai semănat ! Luați-l și astupați-i gura ! Iute ! Să nu-l mai văd înaintea mea ! porunci el.

Și, la un semn al lui, slujitorii îl tîrîră afară pe Pricopie, care mai avu puterea să-i strige :

— Cîine ! Unealtă a robiei ! Blestemul meu și al întregului neam să cadă asupra ta !...

După cîteva zile de la acestea, trupul lui Pricopie fu găsit ciopîrțit la o margine de drum, unde fusese azvîrlit, în taina nopții, de către oamenii lui Lupu, spre a face să se creadă că a fost atacat de către hoții ce umpleau drumurile pentru a jefui.

Dar Dimitrie nu se lăsă înșelat. Vornicul își petluisese trădarea prin uciderea celui mai bun dintre ostașii lui. Nu-i putuse ierta marea lui credință pentru domn și pentru țară.

VIZITA ȚARULUI PETRU LA IAȘI

Sosirea țarului la Iași în ziua de 11 iunie a anului 1711 strânse și mai mult legătura dintre Moldova și Țara Moscovită.

Petru veni pe neașteptate, în lipsa lui Dimitrie, care se afla în tabăra generalului Șeremetiev, dar fu primit nu numai cu cinstea ce se cuvenea unui înalt oaspe, dar mai ales cu un avînt ce mărturisea dragostea și nerăbdarea cu care fusese așteptat.

După ce mulțami mitropolitului, boierilor și norodului, care îl întâmpinaseră la porțile cetății, Petru plecă singur, pe jos, fără alai, însoțit numai de două slugi ale sale, să cerceteze orașul și să cunoască oamenii. Toți știau că țarului nu-i plăceau măririle, nici fala deșartă, dar acum vedeau că într-adevăr era una cu norodul. De aceea, la el acasă ostașii îi spuneau „Domnul Tunar”, iar în Olanda, unde se dusese să învețe meșteșugul de a face corăbii, cu gîndul de a-și întocmi o flotă, era cunoscut ca „Piter dulgherul”. Numai cînd treburile țării îi cereau să fie împărat, știa să fie cu strălucire împăratul Rusiei mari și mici, țarul tuturor rușilor. Acum umbla în voie prin Iași, vorbind deschis cu toată lumea, de le merse oamenilor la inimă. Copiii îi ieșeau înainte, fără sfială, iar el le vorbea ca un părinte și le împărțea zaharicale...

Toate acestea le aflase Dimitrie din gura lui Neculce și a lui Gheorghită, care se întorseseră în grabă. În timpul acesta în palatul domnesc era fierbere mare. Casandra da porunci în dreapta și în stînga pentru orînduirea ospățului ce avea a se da în cinstea țarului. Dimitrie se pregăti a-și primi oaspeții, ce începuseră să și sosească.

Cel dintîi veni generalul Șeremetiev, iar odată cu el sosiră generalii Rönne, Kropotov și principele Golovkin. Dintre boierii romîni erau de față mitropolitul Ghedeon, Iordache Ruset, Nicolae Costin și alții mai mărunți.

— Luminăția sa țarul sosește îndată, îi spuse lui vodă generalul Șeremetiev. E tare nerăbdător să vă cunoască, principe, dar nu s-a putut lipsi de bucuria de a cerceta cetatea de scaun a domniei-voastre. Și apoi... Înălțimea sa nu este omul primirilor după rînduială.

— Sînt bucuros că ne va cinsti casa, precît sînt de fericit că a socotit vrednică de a fi cunoscută cetatea de scaun, răspunse Cantemir.

Deodată, de undeva din fundul încăperii se auzi un glas puternic, care întreba :

— Bucuroși de oaspeți ?

Întîi se făcu o tăcere respectuoasă, apoi toți cei de față se împărțiră pe două rînduri și se înclinară adînc, căci în cadrul ușii se arătase statura înaltă și foarte impunătoare a țarului Petru.

— Mi se pare că așa se spune pe la voi !... rosti el cu simplitate, spărgînd dintr-o dată atmosfera glacială.

Apoi îi privi cu ochi ageri pe toți cei de față, căutînd printre chipurile boierilor pe acel al domnului țării.

Portul lui Cantemir era asemănător cu al celorlalți boieri, de care nu se deosebea la îmbrăcăminte. Petru înaintă cu pași iuți și siguri, trecu pe lîngă aceia ce fără de voie îi stăteau în cale, se duse drept la Cantemir și, deschizînd larg brațele, rosti :

— Frate !... apoi se aplecă puțin și îl sărută pe frunte, fără solemnitățe.

Dimitrie se simți atît de tulburat, încît nu putu rosti mai mult decît :

— Maiestate !

— Ha, ha, ha ! rîse Petru. Maiestate ! Luminăția ta ! Și... Ei și mai ce ? Lasă astea, Dimitrie Constantinovici ! Am eu pentru cine să fiu maies-

tate. Pentru prieteni sînt Petru Alexeevici. Și tu îmi ești prieten. Chiar foarte bun prieten ! apăsă el pe ultimele cuvinte, căutînd cu privirea pe acei care încercaseră a-l defăima în fața lui.

— Îți mulțămesc pentru cinstea de a mă socoti prieten, rosti Dimitrie.

— Nu te *socotesc* numai... Te *știu* prieten... Și ce e aceea „cinste” ? Cinste a fost pentru mine că am cîștigat inima principelui îndrăzneț și învățat, care putea plăti cu capul această prietenie !... Da ! Așa e ! Vreau să știți cu toții că pe omul acesta, eu îl prețuiesc mult și îl iubesc ! Apoi, după ce îl îmbrățișă din nou pe Cantemir, se uită împrejur la boierii moldoveni și adăugă rîzînd : Asta, pentru a da răspuns la unele cărți, trimise într-ascuns, la care n-am dat crezare. Iată, acesta a fost răspunsul meu... Așa ! Și acuma gata ! Am isprăvit cu răfuiala ! zise el și rîse ca după o glumă bună. Vreau să-ți mai spun, Dimitrie Constantinovici, că mi-au plăcut multe din cite am văzut pe la voi...

— Voi fi mulțămit să-ți aflu gîndurile și despre unele și despre altele, Petre Alexeevici. Mă bucur că ai cercetat orașul... Dar acum e vreme de război... Singur pe străzi ?... Fără însoțirea cuvenită țarului ?... Am fost îngrijorat... grați Dimitrie.

Petru îl bătu pe umăr și răspunse rîzînd :

— Eu sînt țar numai cînd și unde trebuie... Astăzi am fost arhitect... Și... bisericile voastre sînt foarte frumoase ! Dar cel mai mult mi-a plăcut mîmăstirea Golia.

— Da, răspunse Dimitrie, are trei feluri de meșteșuguri : leșesc, grecesc și rusesc...

— Și din toate la un loc, meșterul a știut scoate ceva romînesc... Mîine vreau să mergem împreună la „Trisfetitele”, zise, cu aceeași voie bună, Petru.

— Tot ca arhitect ? glumi Cantemir, care se simțea plin de mulțămire.

— Tot ! răspunse Petru. Că și în asta am credință că ne asemănăm și om avea ce vorbi... Mergem

numai noi doi ! Îi lăsăm pe toți să umble unde vor, iar noi o pornim pe jos... Vreau să mai schimb în drum o vorbă cu oamenii... să-i văd de-aproape, nu din butcă, rîse iar Petru arătîndu-și dinții albi, mari și frumoși.

— Vom merge după cum ți-e voia, Petre Alexevici !

— Să știi că, trecînd pe uliți, am văzut multe și m-am mirat că aveți atît de puțini meșteșugari ! observă țarul.

— E drept. Sînt și eu mîhnit să ne folosim mereu de străini la diferite treburi în loc de ai noștri, răspunse Dimitrie.

— Trebuie să-i învățați și pe ai voștri să fie meșteșugari. Eu i-am trimis pe feciorii de țărani în străinătate, să deprindă a face corăbii, să toarne tunuri, să ridice case, ba chiar și pe fete le-am trimis, se mîndri Petru.

— Vor învăța și ai noștri, că mîinile le sînt dibace. Știu să încresteze în lemn, să îndoaie fierul, să ridice troițe și biserici, iar fetele Țes mîndrețe de năframe și scoarțe, răspunse Cantemir și pieptul i se umflă și lui de mîndrie.

— Să-i faci și negustori, Dimitrie. Eu am început a trimite blănurile mele pînă în țara Chitaiului, pe unde știu că a bătut drumul și un moldovean de-al vostru... mai zise Petru.

— Da, spătarul Milescu ! rosti Dimitrie bucuros că țarul îi amintise de el.

— M-a învățat să dezleg buchiile, Dimitrie. Ce moldovean de treabă și cît de înțelept era ! spuse Petru, apoi adăugă : Aproape așa ca dumneata. Mult mi-a fost de folos și tare îl îndrăgisem. Pe drumul lui se duc acum ai noștri cu lucruri ce le trimitem pînă hăt, departe. Din cîte bogății are țara voastră, puteți trimite și voi destule, Dimitrie.

— Am putea trimite și noi, dar... răspunse Dimitrie, înăbușîndu-și un oftat, turcii ne iau totul. Din ce ne rămîne, abia le-ajunge oamenilor a se hrăni. Dar trag nădejde că om izbuti în curînd să scăpăm de jugul lor, și atunci...

— Aşa nădăjduiesc şi eu. De aceea ne-am şi unit, Dimitrie spuse ţarul şi adăugă : Dar acum avem a ne război cu turcii şi nu ne putem gândi la meşteşuguri şi negustorii. E mai întâi nevoie de ostaşi... Cum merge cu rînduiala oştirii ? întrebă el, trecînd de la un gând la altul, cu sprinteneală, aşa cum îi era firea.

— Să ne spună hatmanul Neculce, care e căpetenie peste oaste, zise Cantemir, arătînd către Neculce.

— Ei, vin oamenii să se înscrie la oaste, hatmane ? întrebă ţarul.

— Vin, înălţimea ta, de peste tot, răspunse Neculce. Ţara întreagă s-a ridicat să lupte. Vin moldovenii fără încetare. Şi cei de pe la sate vor să intre la steaguri. Serdarul Donici ne-a adus oameni de prin ţinutul Orheiului. Pînă şi slugile boiereşti şi-au lăsat stăpîinii şi aleargă să se scrie la oaste !

Petru izbucni într-un rîs sănătos, molipsitor.

— Bieţii boieri ! îi cîină el. Vai de ei, săracii ! Au rămas fără slugi ! Ha, ha, ha ! Mi se rupe inima ! Cine o să le mai scoată cizmele ? Cine o să-i mai ducă beţi în spinare, la ziuă, acasă ?

Dimitrie continuă gluma înveselit.

— Şi mie îmi plînge inima de mila lor, dar n-am ce le face. E vreme de război, trebuie să se înveţe şi ei a-şi trage singuri cizmele.

— Îmi place, Dimitrie, că ştii să şi glumeşti, se bucură Petru, nu numai să te baţi şi să scrii cărţi. Ai multe îndeletniciri şi toate bine rostuite, după cîte ştiu.

— În clipa aceasta am un singur rost, pe acela de gazdă, de care se pare că am uitat, spuse Dimitrie amintindu-şi de ospăţul pregătit cu atîta grijă de Casandra.

Acum se cade a vă pofti să cinstiţi masa, pe care tot moldoveanul e bucuros s-o întindă pentru oaspeţii săi.

— Straşnic ai vorbit, frate Dimitrie, izbucni Petru. Pre Dumnezeu prea Sfîntul, sînt înfometat ca un lup !

Toți cei de față se porniră a rîde, iar Dimitrie se îndreptă împreună cu Petru și urmat de către toți ceilalți către masa îmbelșugată și frumos rînduită, din încăperea alăturată.

După ce se așezară, fiecare după rangul său, Dimitrie vorbi cel dintîi :

— Înălțimea ta, îngăduie să-ți înfățișez pe dumnealui Gheorghiță Mitru, pe care-l avem paharnic mare. În grija lui avem a ne lăsa acum !

— Paharnic ? zise Petru întinzîndu-i cupa : Atunci împlinește-ți slujba și spune-mi cum se numește băutura aceasta ?

— Pelin, înălțimea voastră, se grăbi a răspunde Gheorghiță.

— Pelin ? întrebă Petru. Și ce fel de vin e acesta ?

— E un vin care la sorbitura dintîi ți se pare amar, dar cînd îți ajunge în vine simți cît e de dulce ! glumi Dimitrie.

— Și dacă se oprește pe drum, paharnice, rămîne tot amar ? întrebă țarul umezindu-și buzele în băutura puțin amăruie.

— Atunci îl îndulcim cu Cotnar ! șagui Gheorghiță.

— Cotnar ? Cotnar ? Ei, ia stai, de vorba asta am mai auzit eu mai de mult. Tot de la dascălul Milescu. Cînd îmi vorbea de vinul acesta îmi spunea că nici Moldova n-o poți cunoaște din auzite, nici Cotnarul fără să-l bei. Acum văd că avea dreptate și în ce privește Moldova, și în ce privește Cotnarul. Strașnică băătură !... E chiar mai bună decît șampania, zise el sorbind din vinul cel gălbui.

— E cu totul altceva, spuse unul din însoțitorii țarului.

— Aveți viță de șampanie în Rusia, Petre Alexevici ? întrebă Cantemir.

— Avem, Dimitrie Constantinovici. Am adus-o din Franța. Acum rodește și pe locurile noastre. Și dacă îmi vei îngădui, voi porunci să se aducă să o gustați cu toții, zise Petru și făcu un semn unui slujitor.

— Vă mulțămesc, maiestate. Dar aş dori să ştiu, întreabă Dimitrie, între Pelin şi Cotnar, care vi s-a părut mai de luat în seamă ?

— Amîndouă băuturile sînt nespuse de bune, dar fiecare are firea ei, ca şi omul. Cotnarul e aromitor şi înşelător, ca prietenul cu vorba dulce şi gîndul ascuns.

Spunînd acestea, Petru se uită pe sub sprînceană la mitropolitul Ghedeon, care se făcu a nu băga de seamă...

— Iar pelinul, urmă el, e amar ca sufletul aceleuia pe care l-ai ajutat la nevoie şi n-a pregetat a te lovi !

Şi privirea lui Petru se lăsă ca plumbul de grea, asupra lui Ruset, care, simţîndu-i parcă apăsarea, îşi plecă fruntea şi mormăi ceva în barbă. Apoi ridicînd cupa şi schimbînd cu Dimitrie un semn de înţelegere, ţarul zise, cu alt glas :

— Dar acum, să schimbăm vorba, că n-aş vrea să supăr pe nimeni. Aveam şi eu în Rusia, pe vremuri, boieri îndărătnici, dar am ştiut să le retez, o dată cu bărbile, şi trufia şi lăcomia. Aici sînt numai oaspe şi aş vrea, pe cît se poate, să fiu politicos...

Ochii lui Petru îi sfredeleau pe acei dintre boierii care îşi simţeau cugetul încărcat de pîri şi uneltiri împotriva lui vodă, în vreme ce părtaşii luptei sale îşi simţeau inima crescînd de bucurie. Căci glasul sincer al ţarului şi vorbele sale dovedeau cît de mult se putea bizui Dimitrie pe prietenia lui. Hotărîrile tratatului, care aşezau Moldova şi Rusia pe temeiurile unor legături frăţeşti, în demnitate şi încredere, se întăreau astfel şi mai mult. Şi, o dată cu această întărire a puterii domnului, se îngrădea cu totul puterea boierilor mari. Ei simţiseră aceasta şi de aceea chipul lor acru oglindea, fără de vrere, toată ura şi duşmănia lor devenită acum neputin-cioasă.

Petru le măsură înfrîngerea şi încheie :

— Să ciocnim, Dimitrie, pentru izbînda noastră ! Gustați și din vinul meu și... hai să vorbim de altceva...

— Ai dreptate, Petru Alexeevici, să vorbim de altceva ! răspunse Cantemir, ridicînd paharul. Să vorbim de viitorul țării noastre, pentru care pornim acum la luptă ! Să vorbim de ajutorul pe care ați venit a ni-l da, pentru dezrobirea ei. Apoi, întorcîndu-se către boieri : Și să închinăm cu toții pentru sănătatea luminăției sale, țarul Petru Alexeevici !

— Despre toate cîte avem a le face, vom vorbi mai tîrziu și cu temei, spuse de astă dată cu toată seriozitatea țarul. Trebuie să-ți spun, Dimitrie Constantinovici, că ai rostit cu glasul domniei tale gîndul meu. Am înțeles de mult că sufletele și gîndurile noastre trebuie să se înfrățească. Pentru gîndurile acestea, ale noastre și ale acelor care sînt cu noi, pentru ele vreau să beau ! Și pentru scăparea Moldovei din robia turcească !

Cuvintele lui Petru cuprindeau în ele toate temeiurile noilor așezări dintre cele două țări prietene.

O simțiră toți cei de față și se ridicară în picioare, în strigăte de „URA ! TRĂIASCĂ ȚARUL PETRU ! TRĂIASCĂ PRIETENIA DINTRE POPOARELE NOASTRE !”

LEGĂMÎNT PESTE VEACURI

Chiar a doua zi după această primire sărbătorească, țarul Petru se întâlnește cu Dimitrie Cantemir, în Palatul domnesc, la un sfat de război.

În afară de ei, nu mai erau de față decît căpeteniile celor două oști, hatmanul Moldovei Ion Neculce și generalul Șeremetiev.

Acesta îi împărtășește țarului veștile cele din urmă. După solia trimisă lui Brîncoveanu, nu se primise nici un răspuns în ceea ce privea hrana făgăduită. Și nici oaste de-a domnului muntean nu se arătase pînă atunci să vină. Se știa însă că vizirul începuse să treacă podul de la Dunăre, cu ostașii lui, care păreau să fie nemăsurat de mulți. Pentru a le afla numărul, Șeremetiev trimisese de cîteva zile o iscoadă și aștepta întoarcerea sa.

Auzind veștile acestea, Petru se încruntă ușor și îl întrebă pe Neculce :

— Dar vornicul Țării de Jos ce-a făcut cu hrana pe care știi că trebuia s-o adune și să ne-o trimită din părțile Galașilor, hatmane ?

— Mi-e tare greu să o spun, dar luminăția-ta trebuie să știe că vornicul Lupu Costache, care a primit de la vodă Dimitrie 800 de galbeni să cumpere pîine, n-a mai dat sămn. I-am scris carte după carte, dar n-am primit nici o veste de la el, și nici solii nu s-au mai întors.

— Vornicul s-a tras cu rudele și oamenii săi la Mînaștire la Bursuci și s-a închis acolo. Nici hrană n-a trimis, nici cuvînt de răspuns, adăugă Dimitrie, cu glasul îndurerat. Cel din urmă dintre soli a fost Pricopie Căpitanul. Nici el nu s-a mai întors viu. I-am aflat leșul sfîrtecat la o margine de drum. Aceasta a fost fapta vornicului !

— Cum ? L-a ucis pe Pricopie ? și țarul se ridică deodată și bătu atît de tare cu pumnul în masă, încît toți se îngroziră. Cîinii ! Simt o mîhnire de parcă aș fi aflat că mi-a murit un frate... Ce om ! Ce om ! Măcar de-am avea mulți ca el, frate Dimitrie !...

— Din păcate avem prea puțini ca el și prea mulți „lupi“ care-și arată colții și firea vicleană ! spuse peste măsură de îndurerat Dimitrie.

— Nu te mîhni, principe ! îl liniști Petru. Eu sînt deprins cu trădătorii. Știu. Nu e atît de greu să lupți cu vrăjmașul din afară, pe cît e de greu să lupți cu ticăloșia celor mai apropiați ai tăi... de care m-am lovit adeseori.

— Tot trădarea a fost pricina care a zădărnicit încercarea lui Ioan Vodă de a dezrobi țara... rosti mîhnit Cantemîr.

— El a fost singur, răspunse Petru, scuturîndu-și gîndurile negre. Noi vom lupta împreună și de astă dată ne va fi mai ușor.

Un ofițer intră, vestind că s-a întors iscoada trimisă de Șeremetiev înspre Galați. Petru porunci să vină de îndată. Un soldat rus, tînăr și bălai, cu ochii albaștri, deschis la față, cu un chip ca de copil, intră și rămase sfios în ușă.

— Cum te cheamă, ostaș ? îl întrebă țarul.

— Simion Pereberev mi-e numele, domnule tu-nar ! răspunse el, salutînd militărește.

— Ia spune, Simioane, ai ajuns la Galați ?

Dar în locul soldatului răspunse Șeremetiev :

— I-am dat poruncă să cerceteze dacă se poate trece, iar dacă e primejdie, să nu încerce, dar să se întoarcă să ne aducă știri cu orice preț...

— De aceea n-am mers mai departe. Că de-mi spuneți să trec... muream sau ajungeam, nu știu... dar treceam ! îi întregi vorba Simion.

Petru zîmbi mulțumit.

— Bine, Simioane. Ia spune ce-ai văzut pe drum ?

— Ce să văd ? Spre Galați nu mai poți ajunge de cîți turci sînt... Iscoade peste tot și oaste nemaipomenit de multă !

— Ai putut afla câți sînt ?

— Aflat, domnu' tunar ! Sînt pe puțin de patru ori o sută de mii ! Tabăra lor e aproape gata de luptă, dar oastea e așezată la o strîmtoare lîngă Prut, și n-are să poată folosi grosul, că e locul mic pe vale.

Petru murmură, ca pentru sine :

— Patru sute de mii !... Și noi numai cincizeci de mii... Apoi se întoarse către ostaș : Îți mulțumesc, Simioane ! zise el și îl sărută părintește pe obraji.

Ostașul roși, ochii i se luminară, își atinse ușor obrazul cu mîna, apoi spuse :

— Domnule tunar !... Domnule tunar !... Sărutarea asta !... Și izbucni deodată : Doamne, ce-am să mă mai bat !...

Apoi salută și ieși fericit.

Petru îl urmări cu privirea o clipă, mulțumit și mîndru de ostașii lui. Apoi se întoarse către ceilalți :

— Ați auzit cu toții, dragii mei ! Opt turci pentru un ostaș de-al nostru. Are dreptate Simion : Ce-o să ne mai batem !...

Sfatul de război se urmă îndelung. În picioare, în fața unei mese acoperite cu hărți, pe care Dimitrie însuși le întocmise cu o pricepere ce-l uimi pe țar, Petru și Dimitrie pregăteau un plan de bătălie care să le îngăduie a ține piept puhoiului dușman. La marea pricepere de ostaș a lui Petru se adăugau cunoștințele adînci pe care Dimitrie le avea asupra felului de a se lupta al turcilor, încă de pe vremea cînd luase parte la luptele de la Zenta.

Unindu-și gîndurile, cei doi prieteni își întocmîră în toate amănuntele planul de așezare al ostașilor în așa fel încît, folosind strîmtoarea locului, să nu le îngăduie turcilor a-și desfășura întreaga putere. În strîmtoarea aceea vor căuta să-i ție în loc și să-i macine zguduindu-le trufia și încrederea în ei. Căci Dimitrie îi povestise țarului cum ienicerii atît de înfumurați, cu toată dîrzenia lor, ajun-

geau să-și piardă cumpătul și pofta de luptă cînd vedeau că armatele dușmane se încumetau să li se împotrivească.

Umbrele serii începuseră tocmai să coboare cînd se auzi în curtea palatului domnesc zvon de călăreți și un copil de casă intră să vestească sosirea din Muntenia a spătarului Toma Cantacuzino.

Cei doi prieteni tresăriră, cuprinși de același gînd : se hotărîse în sfîrșit Brîncoveanu a-și ține cuvîntul ? Le trimitea oare oastea și carele cu hrană arvunite ?

Dimitrie se ridică de la masă și îi ieși întru întîmpinare cu chipul strălucitor de bucurie. Toma intra plin de colbul drumului, dar pe chipul lui se citea o hotărîre și o dîrzenie care le dădu de gîndit. După ce se îmbrățișară îndelung, Dimitrie îl duse să-l înfățișeze țarului.

— Iată, luminăția ta, acesta este vărul soției mele și prietenul meu, spătarul Toma Cantacuzino, despre care ți-a vorbit mai de mult contele Tolstoi.

— Mă închin în fața maiestății voastre ! zise Toma, făcînd o adîncă plecăciune în fața lui Petru.

— Și eu mă bucur că te cunosc. Îți știu și faptele și gîndurile. Și mai știu că ești nu numai neam de Brîncovean, dar și cel mai de frunte dintre credincioșii săi. Te-a trimis, în sfîrșit, cu oaste așa cum ne-a fost înțelegerea ?

— Nu, luminăția ta ! Am plecat singur și fără știrea lui.

— Cum singur ? Și de ce fără știrea lui ?! se miră țarul.

— Iată de ce, înălțimea voastră ! I-ați trimis trei sute de pungi, să facă oaste, să cumpere pîine și să vă iasă întru întîmpinare la Fălciu. Dar am venit în grabă să vă vestesc să nu vă puneți nici o nădejde în el.

— Umblă și el cu vicleșug ? întrebă, mînios, Petru.

— Umblă cu frică... maiestate. Gîndul lui este a vedea întii cine bate. El nu cugetă că este acum

nevoie a se hotărî într-un fel, de aceea nici oaste nu face, nici pîine nu cumpără, nici el nu va veni înaintea oștirii voastre. A hotărît să trimită pungile înapoi, și crede că în acest fel se va plăti de datorie.

— Atunci... domnia ta cum de te afli aci ?

— Văzînd temerile lui, eu nu am mai putut răbda și am plecat singur, cu mîna mea de călăreți. N-am făcut-o pentru mine și nevoile mele, căci Brîncoveanu mă ținea ca pe un fiu al său. Dar sabia mea nu poate sta deoparte cînd se hotărăște soarta țărilor noastre și am venit s-o pun în slujba luptei voastre, împreună cu brațul meu care va fi necruțător față de dușmani. Aș dori, maiestate, să scăpăm amîndouă țările de turci, și Muntenia și Moldova ! Că una le e soarta și împreună trebuie să lupte !

— Îți mulțămesc, spătare, pentru veștile ce-mi aduci și pentru credința domniei tale !

Petru îl îmbrățișă cu căldură, apoi zise către Cantemir :

— Acuma știm cel puțin pe cine ne putem bizui și pe cine nu ! Ne-așteaptă o luptă fără seamăn de grea. Totul s-a unit împotriva noastră. Trădarea boierilor ne-a lipsit ostașii de hrană, ajutorul făgăduit din Muntenia nu mai vine, iar vizirul a ridicat atîta oaste cum nu s-a mai pomenit de pe vremea lui Mahomed.

— Și totuși nu trebuie să ne pierdem nădejdea, spuse Dimitrie. Ștefan Vodă a ținut în loc talazurile ienicerilor lui Mahomed cu o mînă de moldoveni. Oastea lui Sinan Pașa s-a înecat în mlaștinile Neajlovului, înfrîntă de Mihai Vodă. A venit vremea să ne amintim și noi de vitejia strămoșilor și să le urmăm pilda.

— Ai dreptate, Dimitrie, răspunse Petru. Să ne amintim de ei, și să ne gîndim că ei erau singuri, iar noi sîntem doi. Uniți în aceeași luptă, românii și rușii, chiar de va fi grea lupta, chiar de nu vom

îzbuti acum, unirea aceasta e o piatră de temelie pentru luptele viitoare. La capătul lor trebuie să răsară și zorile dezrobirii.

— Ale dezrobirii și dreptății, îi întări Dimitrie cuvintele.

În urma veștilor aduse de Toma, Petru și Dimitrie porniră să-și întocmească noi planuri de luptă. Dar nevoia de hrană pentru oaste se simțea tot mai mult și Toma se gîndi că ar putea s-o adune din ținutul Brăilei, unde se făcuseră bucate destule. În Moldova lăcustele pustiiseră totul, lăsînd pămîntul ca în palmă. Ceru învoire de a merge, cu un pîlc de călăreți, să cuprindă cetatea Brăilei și să trimită de acolo carele cu grîu pentru oaste.

Petru se învoi, dar hotărî să-i dea și cîteva mii de călăreți din cei mai buni, pe care-i avea, sub comanda generalului Rönne. După cuprinderea Brăilei și trimiterea grîului, toată călărimea aceasta trebuia să se întoarcă și să cadă în spatele oștilor turcești, pe care oștile romîne și ruse aveau să le țină pe loc la strîmtoare, măcinîndu-le. Căci numai lovind-o din două părți s-ar putea birui o oaste atît de mare, cu ajutorul oastei lor de opt ori mai mică.

Într-adevăr, călăreții lui Toma și ai lui Rönne își duseră la bun sfîrșit sarcina. În patru zile cuceriră Brăila și trimiseră de îndată știre despre aceasta, dar trădarea boierilor se așeza de-a curmezișul planurilor atît de bine întocmite de cele două mari căpetenii, Petru și Dimitrie.

Vornicul Lupu a pîndit și a ucis toți solii, iar vestea atît de însemnată a cuceririi Brăilei n-a mai ajuns pînă la Cantemir, care o aștepta plin de nerăbdare împreună cu Petru.

Între timp, oștile lor se pregătiseră de a lupta la Stăniliești, între deal și apa Prutului, pe un loc făcut parcă anume pentru a-i ține în loc pe turci și a-i împiedica să înainteze.

Bătălia începu fără ca Petru să cunoască soarta călărimii sale trimisă spre Brăila, pe al cărei ajutor se bizuia atît de mult.

Era într-o seară de luni. Ienicerii începură a năvăli din trei, patru părți deodată asupra taberei întărite, în care rușii și moldovenii luptau cot la cot, vitejește, înfrățindu-se prin sîngele ce și-l dăruiau. Turcii dăduseră năvală după năvală în tot timpul nopții. Iar oamenii lor cădeau așa cum cad perele coapte singure din copac. Cînd își istoveau focul și se dădeau înapoi, să mai răsufle, soldații romîni și ruși înaintau lăsînd mormane de turci morți pe sub metereze. Totuși, spre ziuă, turcii porniră goniți de zapcii, ca niște lupi care dau tîrcoale stînei, dar nu-și pot înfige colții încă și mușcă numai pămîntul. Trîmbițele moschicești și moldovenești vesteau mereu o nouă izbîndă.

Vizirul afla totul din cortul său și spumega de mînie, înțelegînd că n-a izbutit nici a le sparge tabăra.

Văzînd pierderile lor nemăsurate, turcii și-au făcut metereze, așezînd în ele cele peste 400 de tunuri ce aduseseră spre a zdrobi sub puterea focului lor oastea lui Petru, care nu avea decît 47 de tunuri. Și au început turcii a bate, ziua întreagă, cu tunurile, de nu se mai zărea om cu om, și nu se vedea decît focul ieșind din țevi, de parcă ar fi ars clăi întregi de stuf și vîntul i-ar fi împrăștiat vîlvătaia.

Dar nici asaltul acesta nu izbuti să clintească oastea rușilor și a moldovenilor. Dimpotrivă, spre a-l opri, Petru hotărî să contraatace și ostașii săi dădură iureș, pricinuind atîtea pierderi și atîta tulburare în tabăra turcilor, încît deodată tunurile lor amuțiră cu totul.

Pentru a doua oară se pogorî noaptea asupra taberelor care stăteau față în față.

În cortul țarului fusese adus un turc, care fu cercetat de Dimitrie în limba țării lui și le dezvălui cîtă oaste mai avea vizirul. Pierduse pînă atunci aproape jumătate din pedestrime, dar tot

mai avea o sută douăzeci de mii de ieniceri, iar călărima era neatinsă și număra aproape două sute cincizeci de mii de spahii, fără a mai socoti pe tătarii hanului și pe șvezii lui Carol al XII-lea. Mai aflară de la el că vizirului i-a venit carte de la sultan, în care i se poruncea că de nu va putea birui pe moscali, să nu se mai bată, să caute a face pace.

Despre acest lucru aflaseră și ostașii vizirului care, văzînd cîți mor dintre ei, începeau a se îndoi că îi vor putea înfrînge pe ruși și pe moldoveni și nu voiau să se mai bată în neștire.

Din cele spuse de turc, Petru și Dimitrie înțeleseseră că le va fi foarte greu să nimicească atîta puhoi de oaste cîtă aveau turcii. Dar mai înțeleseseră că oastei turcești i se zdruncinase încrederea în biruință, după pierderile cumplite ce le suferise.

Din păcate, după două zile și două nopți de luptă crîncenă, lipsa de hrană începu a se face tot mai simțită, și țarul se întreba cu îngrijorare de ce nu venea călărima trimisă să cuprindă Brăila? Fără de ea, nu numai că nu puteau da turcilor lovitura cea hotărîtoare, din amîndouă părțile, așa cum plănuiseră, dar se întreba cum va putea să se împotrivească spahiilor, așa cum se împotrivise năvalei pedestrașilor, lipsit de călăreții săi cei mai buni?

În zorii zilei a treia vizirul porunci ienicerilor să dea din nou năvală. Dar zapcii mergeau zadarnic din om în om, căci ienicerii se sfădeau cu ei, strigînd că nu vor să se prăpădească pînă la unul și nu mai pot lupta.

— Mai bine să facă vizirul pace, după cum este porunca Sultanului, că noi am pierit mai bine de jumătate și cîți au scăpat sîntem mai toți betegi. Nu mai vrem să mergem mai departe! strigau ostașii înfuriați.

Văzînd aceasta, vizirul se temu să nu înceapă iar rușii o nouă năvală care i-ar fi pus în primejdie de a pierde bătălia, căci așa cum își vedea

oamenii, înțelegea că la cea dintii lovitură își vor pierde cumpătul și o vor lua la goană. Își amintea cu înfrigurare de Zenta și se gîndea că mînia ienicerilor schimbase de multe ori vizirii, ba chiar și sultanii... Se hotărî dar să trimită împăratului Moscului, prin Imbrohorul Cerchez Mehmet Pașa, cuvînt de pace. Căci ienicerii, știind că vizirul voia să se răzbune pe Cantemir, strigau : „Nu merită să ne piardă vizirul pe toți pentru un ghiaur !” Totuși acesta îi ceru țarului, ca preț al păcii, capul lui Cantemir.

— Mai degrabă aș da țara mea pînă la Kursk, căci aș putea oricînd s-o recîștig, răspunse Petru, decît să-l dau pe prințul moldovean, care din dragoste pentru mine și-a jertfit tronul și averea. O asemenea pată n-aș putea-o spăla niciodată de pe obrazul meu !

Soarta îl puna din nou pe Dimitrie la grea cumpănă, căci țarul îi ceru să hotărască dacă să stea de vorbă cu turcii sau să urmeze bătălia. Tratatul dintre ei prevedea să nu facă vreunul pace cu turcul singur, ci numai împreună și în bună înțelegere. În mintea lui Dimitrie gîndurile se învălmășeau de nu le mai putea aduna.

Mai fusese o dată în cumpăna alegerii, atunci cînd avea să renunțe la liniștea studiilor sale, și să se arunce în vîltoarea luptei, pentru a încerca să-și dezrobească țara. Dar împrejurările și oamenii îi fuseseră împotrivă. Seceta cumplită și lăcustele care lăsaseră ogoarele pustii, trădarea lui Brîncoveanu, care le făgăduise ajutor, și a boierilor care-și vedeau primejduită puterea prin starea nouă pe care Dimitrie voia să o așeze în țară, toate se uniseră cu mulțimea înfricoșătoare a oastei turcești. Și totuși oastea aceasta fusese ținută în frîu de vitejia ostașilor ruși și avîntul cu care veniseră moldovenii de pe toate plaiurile țării să se bată, la care se adăuga dibăcia strategiei lui Cantemir și a lui Petru. Își dădeau totuși seama că nu va putea fi răpusă. Era cu neputință să ni-

micești o oaste de opt ori mai mare, cu o oaste care mai ducea și lipsă de hrană...

Cantemir era sigur că ostașii moldoveni, dacă li s-ar fi cerut, ar fi pierit pînă la unul, luptînd împotriva ienicerilor, dar avea oare dreptul să le ceară această jertfă ?

Dacă, dimpotrivă, ar sta de vorbă cu turcii, s-ar ajunge la o pace fără pierderi și jertfe prea mari. Singurul care trebuia să se jertfească era numai el. Visul lui de a dezrobi Moldova nu se putuse încă împlini. Va trebui să plece, să apuce iar calea pribegiei.

Și Dimitrie nu puse nici o clipă în cumpănă viața sa, cînd era vorba de soarta țării... Ridică fruntea și îi răspunse liniștit țarului :

— Oricît mi-ar fi de greu, Petru Alexeevici, se cade să ascult de glasul cumințeniei și el mă învață că e bine să primim a sta de vorbă cu vizirul.

Petru îl privi mișcat, pătrunzînd toată măreția simplă a acestei noi jertfe pe care Dimitrie o făcea în iubirea lui pentru țară.

— Aveam deplina credință că vei ști a te înfrînge pe tine, Dimitrie, rosti el mișcat. Și nu m-am înșelat. Ai înțeles că nimic nu se poate înfăptui decît la ceasul prielnic.

— Am jertfit totul pentru a-mi dezrobi țara... spuse Cantemir.

— Ascultă, Dimitrie, lucrurile mari nu se înfăptuiesc dintr-o dată. Întîmplări potrivnice ne-au împiedicat să schimbăm acum așezarea lucrurilor. Nădejdele noastre nu sînt pierdute, sînt numai amînite, pînă le va veni timpul.

— Și cînd crezi că va veni timpul acela ?

Petru îl privi lung, apoi vorbi grav :

— Nu știu, Dimitrie, dar așa cum cred în lumina soarelui, cred că el va veni ! Poate că noi nu vom mai fi... Am eu oare nădejde să văd înfăptuindu-se în Rusia mea tot ce plănuiesc astăzi ? Nu. Pentru asta trebuiesc zeci, poate chiar sute de ani. Dar gîndul acesta nu mă oprește, dimpotrivă, îmi dă aripi ! Noi am început să clădim temelia, sfîrșească

alții ce am început noi, dacă vom cădea înainte de a vedea ridicându-se zidurile noii cetăți.

Apoi se apropie de Dimitrie, îi puse amîndouă mîinile pe umeri, și urmă :

— Ascultă-mă, Dimitrie. Prietenia dintre popoarele noastre nu e de o zi, de o lună, de un an. E o prietenie care va dura peste veacuri ! Noi am deschis un drum, și dacă nu vom putea să-l străbatem pînă la capăt, vor veni alții și-l vor străbate. Acum să ne mulțumim că am izbutit cu cei cincizeci de mii de oameni ai noștri să înfrîngem trufia turcească.

— Da, Petru Alexeevici. Mi s-a adevărit prevestirea, zise Cantemir. Aici mi s-a dovedit că puterea turcilor a început să scadă. Mă gîndeam de mult să scriu o carte despre aceasta, de pe cînd eram zălog la ei.

— Acum o vei putea scrie, Dimitrie, acolo la mine, în Rusia, unde vei veni să luptăm împreună... Căci lupta abia începe !... O vei duce cu pana, pînă în ziua cînd vei lua din nou în mînă spada.

Dimitrie se simți mai îmbărbătat de cuvintele pline de încredere ale țarului.

— Da, Dimitrie. În împrejurările acestea grele ne-am putut cunoaște mai bine. Cred că mă prețuiești așa cum am învățat și eu să te prețuiesc. Cunosc toate foloasele pe care mi le poate aduce înțelepciunea domniei tale. Vei pleca la Iași să-țiiei familia, apoi vei veni în Rusia, și împreună cu domnia ta să vină toți moldovenii care vor să te urmeze.

Acolo te vei bucura de toată cinstea cuvenită și îmi vei fi sfetnicul cel mai apropiat, pînă în clipa cînd vom putea porni din nou să slobozim țara Moldovei de robia turcească. Căci eu, „Petru Tutarul“, îți jur că ceasul acela va veni !

— Așa să fie ! rosti solemn Dimitrie.

Și cei doi prieteni se îmbrățișară îndelung, ca pentru un legămînt peste veacuri...

EPILOG

Petru și Dimitrie au făcut întocmai cum au hotărît.

Dimitrie l-a urmat pe Petru Alexeevici în Rusia, împreună cu patru mii de moldoveni, și s-a așezat în ținutul Harkovului, unde țarul i-a dăruit pământ, dându-i titlul de consilier intim.

Dimitrie trăia aci liniștit, printre moldovenii lui, în satul căruia îi dăduse numele său, Dimitrovka, îndeletnicindu-se din nou cu scrisul, făcînd dese călătorii la Petersburg și Moscova, de cîte ori era chemat la sfat de Petru.

Acum, toate planurile sale scriitoricești se puteau împlini.

Desăvîrși în primul rînd „*Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*”, pentru care adunase de multă vreme materialul. În ea nu se mulțumea doar să aștearnă istoria propriu-zisă a împărăției turcești, oricît de însemnat lucru ar fi fost să cîntărești faptele în lumina adevărului, așa cum nimeni nu mai făcuse pînă la el. Pe lîngă șirul înțimplărilor, el se oprea însă, de cîte ori afla prilejul, și însemna într-o notă deosebită tot ceea ce cunoștea privitor la obiceiurile turcilor, la religia și la instituțiile lor, la artele orientului, la oamenii pe care îi cunoscuse. Aceste peste o mie de note făceau din cartea sa nu numai o istorie a turcilor, ci și un tablou de o neasemuită bogăție al vieții și a culturii orientului musulman. Bogata lui experiență, nenumăratele lui cunoștințe, în toate domeniile, se înfățișau aci în toată strălucirea lor.

Faima lui de mare cărturar își dobîndi astfel un nou temei, și se răspîndi pînă departe în Europa.

În 1714, Academia de științe din Berlin îl alege membru al ei, trimițându-i o scrisoare în care îl ruga să primească această alegere, „pentru a da prin știința sa o nouă strălucire Academiei”.

Bucuria acestei cinstiri veni să ostoiască puțin marea durere pe care Dimitrie o suferise mai înainte prin pierderea bunei sale soții Casandra, ce se stinsese, măcinată de dorul patriei.

Din clipa cînd o pierdu pe această credincioasă tovarășă de viață, Dimitrie luă asupra-și educația copiilor, de care se ocupase pînă atunci Casandra. Acum, crescuți mai măricei, copiii săi, și mai ales fiica sa mai mare, Maria, și băiatul cel mai mic, Antioh, își urmau învățătura de-a dreptul sub îngrijirea tatălui lor, împărțându-se din bogăția nenumăratelor sale cunoștințe.

Trezit de la cinci dimineța și lucrînd aproape fără încetare pînă la zece seara, Dimitrie era prin viața sa, dăruită doar științei și muncii, un excepțional exemplu pentru copiii săi. El avu bucuria de a se regăsi în ei, cu toate darurile sale, și de a transmite știința sa fiicei sale Maria și celui mai mic din fii săi, Antioh. Maria, care stăpînea în chip desăvîrșit mai multe limbi, era socotită cea mai înțeleaptă femeie din Rusia. Iar Antioh creștea sub îndrumarea tatălui și al surorii sale mai mari, vădînd un talent precoce care avea să se dezvolte mai tîrziu, și să facă din el un mare poet satiric.

Dar în sufletul lui Dimitrie Cantemir dorul de țară, de care împrejurările l-au ținut mereu departe, nu se putea stinge. Cu gîndul la ea, el întocmi acum o altă carte, la care se gîndise mai de mult: „*Descrierea Moldovei*”. Știința geografului se unea aci cu marile cunoștințe ale istoricului și se îmbină cu tot ceea ce spiritul său de observație îi întipărise în minte din datinele și obiceiurile populare, din legendele meleagurilor moldovene și din frumusețile lor nenumărate. Pu-

blicată de Academia din Berlin, această lucrare îi statornici și mai mult faima.

Tot ca o închinare patriei îndepărtate, el scrisese apoi o „*Istorie a românilor de la începuturi*”, iar după îndemnul țarului dădu la iveală „*Istoria religiei mahomedane*”, care deschidea o cale nemai-bătută pînă la Cantemir. Și nenumărate scrieri de întindere mai mică se adăugau acestor mari lucrări, iar altele își așteptau rîndul, gata plănuite, să se desprindă din mintea neobosită a cărturarului moldovean și să se aștearnă pe hîrtie.

Dar munca aceasta plină de pasiune și fără de răgaz, izvorită din nevoia lui de a spune și altora tot ceea ce știa, ca și multe încercări prin care trecuse în scurta lui viață îi șubreziseră sănătatea.

În mai puțin de zece ani, de cînd venise în Rusia, îmboldit de atmosfera de înnoire pe care țarul o statornicise aci, și de gîndul că tot ceea ce scria era pus în slujba țării sale, Cantemir desăvîrșise o operă pentru care o singură viață nu era de ajuns. Și obo-seala începuse a-i șubrezi sănătatea.

Tocmai atunci țarul hotărî să întreprindă o mare expediție în Persia, care însemna încă o lovitură dată puterii turcești. Și Petru îl chemă pe Dimitrie să facă parte, împreună cu amiralul Apraxin și cu vechiul său prieten, contele Tolstoi, din conducerea acestei expediții.

Înviorat și pătruns de răspunderea care îl așeza printre cei mai apropiați dregători ai țarului, Dimitrie se azvîrli cu pasiune în noua sa muncă. El organizează o tipografie cu litere turcești și arabe, cu care chiar în timpul călătoriei se tipăreau cărți pentru popoarele pe care porniseră să le dezrobească de turci. Iar prin locurile pe unde treceau, se oprea să facă săpături și să dezgroape urmele trecutului, făcînd însemnări asupra tuturor celor găsite, cu vechia sa dragoste pentru istorie și arheologie.

Dar, ca și cum moartea ar fi vrut să-l răpească atunci cînd atinsese culmea gloriei de cărturar și a

cinstirei de către țar, Dimitrie se îmbolnăvi greu și curînd, după ce ajunse înapoi la Dimitrovka, își dădu sfîrșitul înainte de a fi împlinit vîrsta de cincizeci de ani, cu ochii la cei doi copii, Maria și Antioh, care aveau să îl urmeze în știință și în înțelepciune.

Dar sufletul și-l simțea împăcat, căci știa că nu precupețise nici o jertfă, și că nu încetase nici o clipă de a munci pentru un singur gînd, care-i luminase toată viața : slăvirea patriei sale !

CUPRINSUL

Un tînăr fugea în noapte pe Bosfor	3
O zi hotărîtoare	17
Drumul spre țară	36
Trufia 'și lăcomia boierilor	53
Urzeli în umbră	69
„N-am hotărît singur !”	90
Trădarea	101
Vizita țarului Petru la Iași	110
Legămînt peste veacuri	119
Epilog	131